Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

SYDTHY ÅRBOG
1997

SYDTHY ÅRBOG
1997

Redaktion:
Bestyrelsen for Egnshistorisk Forening for Sydthy
(se side 110)

ISBN 87 88 919 13 7
ISSN 0900 - 2103

Omslagets illustration:
Asger Andersen

Forsidemotiv:
Illustration fra oldtidshøjene i Ydby

Bagsidemotiv:
Illustration fra oldtidshøjene i Ydby

Bogens typografiske tilrettelægning, sats, tryk og reproduktioner
er udført af Koldby Bogtrykkeri I/S - 97 93 65 11
Skriften er 10,6 punkt Garamond

Omslaget er Antik cover og papiret Multiart Silk 115 gr.
fra Borch/Winther Papir

Indbinding er udført af Rounborgs grafiske Hus

Hvor intet andet er nævnt er billederne udlånt af
Sydthy Egnshistoriske Arkiv

INDHOLDSFORTEGNELSE

Forord 5
Restaurering af Jættestuen Lundhøj 6
Sydthy stednavne 11
Den kongelige Livgarde til hest 15
Da havet brød ind 31
Et lidet hus på heden 36
Det tyske batteri ved Kobberø 40
Mit livs historie 46
Sådan set fra min synsvinkel 49
Mere om Heltborg Skole 64
Lidt om kornhøst i fortid og nutid 69
Jul i den gamle strandfogedgård i Lyngby 76
Hurup Bio 81
Et gårdnavn i Heltborg 86
En dag på gravning 88
Udflugt til Thorsminde og Nr. Vosborg 89
Aftentur til Villerslev Kirke 91
Egnshistorisk Forening 94
Egnshistorisk Arkiv 96
Heltborg Museum 97
Troldmanden fra Revs 102
Sydthy bøger 106
Vielsesregister 107
Hvordan får du kontakt med foreningen 110

SYDTHY ÅRBOG
1997

Udgivet af
EGNSHISTORISK FORENING FOR SYDTHY

Forord

Sydthy Årbog 1997. Nr. 14 i rækken. En alsidig og spændende bog ligesom de foregående årgange.

Alene bogens omslag indbyder til at se, hvad der gemmer sig bag de næste sider.

Bogens for og bagside viser partier fra Oldtidskirkegården ved Skibsted fjord med dens over 35 gravhøje. Disse høje blev fredet allerede i 1915 og vidner om bronzealderens storhedstid. For også dengang kunne man se og nyde naturen, og ville derfor efter døden være midt i den.

Vi forstår derfor godt, Asger Andersens store interesse for kunsten og den natur, som han selv bor midt i.

Asger Andersen har boet i Ydby i de sidste 25 år. Han er lærer ved Vestervig Skole og fortæller at han altid har malet og tegnet. Asger Andersen er kendt fra adskillige udstillinger for det meste med sine oliekridttegninger og de sorthvide kultegninger.

Asger Andersen er alsidig, og en god amatørskuespiller i egnsteatret »Fyrspillene«. Sidst havde han hovedrollen som Chresten Munk i »Troldmanden fra Refs«. Tillige er han en habil tryllekunstner.

Asger Andersens engagement for miljø er velkendt fra sit arbejde i den lokale afdeling af Danmarks Naturfredningsforening hvor han har været med til at fremme forståelsen og beskyttelsen af vor natur.

Vi bringer Asger Andersen en stor tak for det smukke omslag til Sydthy Årbog 1997.

I Årbogen fra 1993 gjorde vi opmærksom på, at Jættestuen Lundhøj var genåbnet efter en omfattende restaurering. I år bringer vi en rapport om selve restaurerings forløbet. Årbogen bringer også en artikel om stormflod over Ydby, julehygge i fiskerlejet og mange andre erindringer fra vor egn. Vi siger tak for indsendte artikler og opfordrer stadig til at skrive til årbogen.

Bestyrelsen for foreningen glæder sig over det gode samarbejde med flere foreninger som bl.a. giver udslag i foredragsrækkerne på vort dejlige Heltborg Museum, det helt naturlige mødested.

Vi håber dog at pladsforholdene i mødesalen med tiden kan udbygges. Selvom det gamle ord »Hvor der er hjerterum..« stadig gælder, er der dog grænser.

God læselyst ønsker

Redaktionen

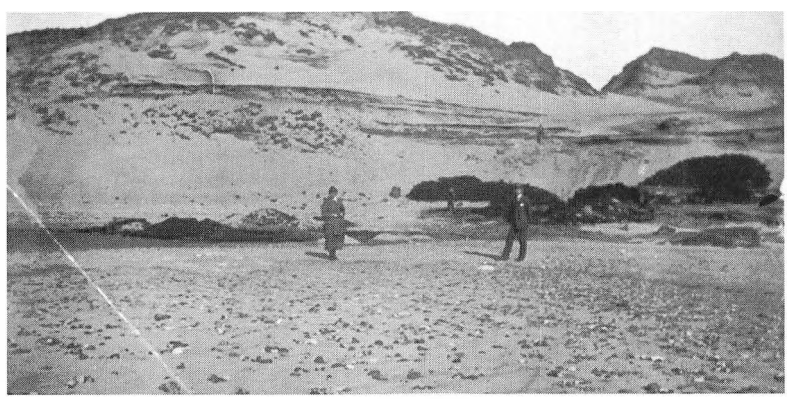

Lodbjerg Klit 1922.

Restaureringen af jættestuen Lundehøj i 1993

af Torben Dehn, antikvar ved Skov- og Naturstyrelsen, København

Det er ikke hverdagskost, at man med en rendegraver graver et kæmpestort hul ind i siden på en fredet gravhøj. Det var ikke desto mindre hvad entreprenør Jens Kristensen fuldt lovligt gjorde allersidst på sommeren 1993 i den store jættestuehøj Lundehøj, der ligger nord for Heltborg med vid udsigt over Visby Bredning (fig. 1). Paradoksalt nok var gravearbejdet led i et stykke bevaringsarbejde, som Skov- og Naturstyrelsen i disse år har i gang for at sikre de mest forfaldne dysser og jættestuer - de godt 5.000 år gamle store stenbyggede gravkamre fra yngre stenalder. Det kræver en nærmere forklaring.

Omkring århundredskiftet blev mange jættestuer undersøgt og restaureret og i den forbindelse blev etableret adgangsordninger for publikum. Siden da er foretaget en del vedligeholdelse, men de gamle restaureringer har i mange tilfælde ikke været særligt holdbare. I perioden 1984-90 foretog konservator Svend Hansen fra Skov- og Naturstyrelsen systematiske besigtigelser af de ca. 500 fredede jættestuer og måtte konkludere, at forfaldet foregik med en langt større hastighed end det løbende vedligeholdelsesarbejde kunne følge med til - i nogle tilfælde ville det være nødvendigt med det samme eller indenfor en årrække at spærre jættestuer for publikumsadgang.

Derfor blev der i 1991 for midler fra Skov- og Naturstyrelsen i samarbejde med Nationalmuseet indledt en intensiveret indsats over en årrække i den hensigt at foretage en grundig istandsættelse af de mest forfaldne og besøgte storstensgrave. Forud var gået 3 år, hvor der var udført en række gennemgribende istandsættelsesarbejder. Herved var der dels indvundet erfaringer med selve restaureringsarbejdet, dels var der ved den arkæologiske undersøgelse, som foretages parallelt hermed, kommet megen ny viden frem om jættestuernes konstruktion. Denne viden overføres til restaureringsarbejdet, som derfor gerne skulle være mere autentisk og mere holdbart.

I 1993 var turen altså kommet til Lundehøj. Med sin kolossalt store høj - 4 m høj og 32 m i diameter - og flotte beliggenhed i landskabet er denne jættestue en af landets mest markante. Igennem en 5 1/2 m lang gang - i dag uden dæksten - når man ind til selve gravkammeret, som er knap 8 m langt og godt 2 m bredt og overdækket af fem store sten. Midt på langsiden overfor gangens indmunding findes ind-

Fig. 1. Lundehøj under arbejdet i 1993. Med gravemaskine genåbnedes den store indgravning fra 1837 for at give mulighed for at se jordhøjens opbygning omkring jættestuekammeret. Foto Lars Holten.

gangen til et mindre kammer, ca. 2 m i diameter og dækket af én stor sten. Højens størrelse og det forhold at gangens yderste sten står 8 m inde i højen giver mistanke om, at jættestuens høj i en senere del af oldtiden er blevet udvidet, måske i bronzealderen.

Lundehøj er en af de ældste fredninger i Danmark. I 1837 var gårdejer Jens Christian Nielsen på Østergård i Ullerup - den ejendom som højen stadig tilhører - i gang med forberedelserne til bygningen af en ovn til brænding af teglsten. Ovnen skulle bygges i den store gravhøj og derfor havde han gravet ind i højens sydside og itusprængt de sten, der lå i vejen. Den åbne høj pirrede nysgerrigheden hos to drenge på vej til konfirmationsforberedelse i Visby Præstegård og ved at grave lidt videre i hullet opdagede de det stenbyggede gravkammer. Opdagelsen vakte almindelig opsigt på egnen og nyheden nåede også Den kongelige Commission for Oldsagernes Opbevaring i København, som fik udvirket, at Jens Christian Nielsen mod en godtgørelse på 200 rigsbankdaler afstod højen med et fortov omkring og en tilkørselsvej; desuden skulle han »sætte Høien i dens oprindelige Tilstand«. Dette er således en af de ældste fredninger, hvor man også tog højde for at offentligheden havde adgang. Oplysningerne om fundet og fredningen af Lundehøj fremgår af korrespondance og dokumenter i Nationalmuseets og Skov og Naturstyrelsens

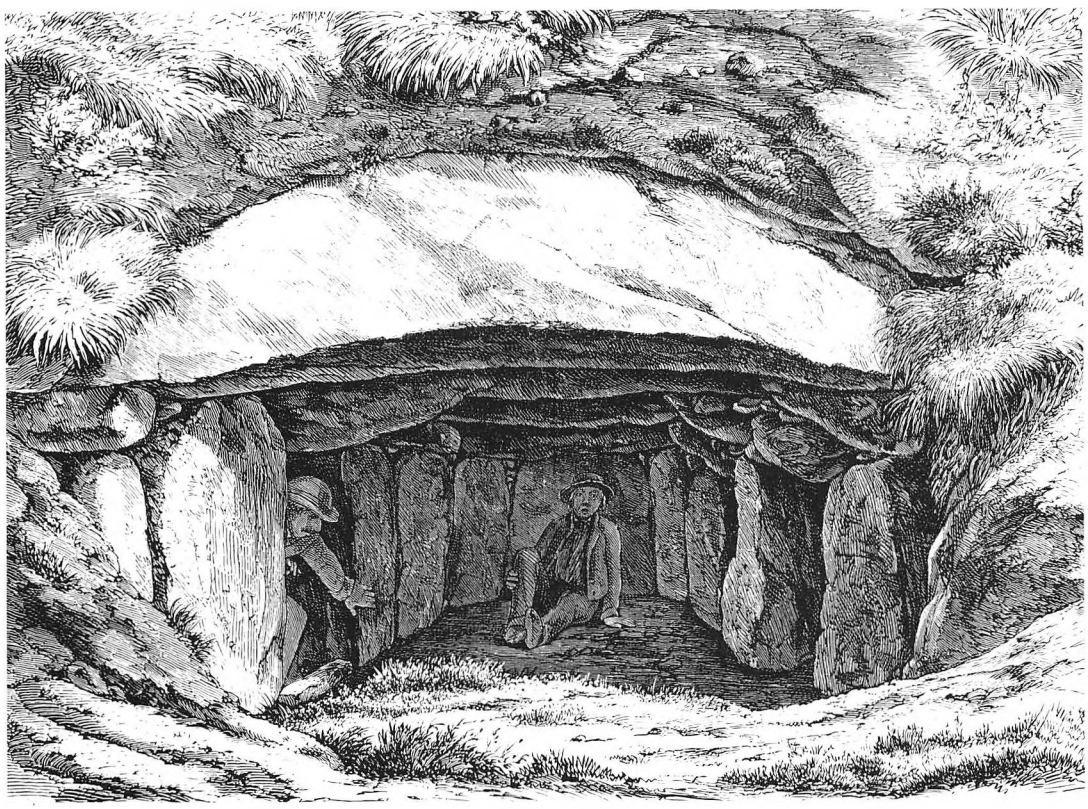

Fig. 2. Tegning af indgangen gennem sydgavlen til hovedkammeret i Lundehøj i 1875.
Personen til venstre er på vej igennem hullet ind til bikammeret,
mens den egentlige gang ses mellem første og anden sten i højre langside.
Tegningen er udført af Nationalmuseets tegner Magnus Petersen og blev bl.a. gengivet i Illustreret Tidende.
Tegningen er dog konstrueret, idet undersøgelsen i 1993 viste at selve gavlens vægsten aldrig har været fjernet,
men at adgang er foregået skråt ned gennem loftets sydende.

arkiver og den spændende historie har Jytte Nielsen redegjort omhyggeligt for i artiklen »Lundehøj - en jættestue i Sydthy« i 1991 udgaven af Historisk Årbog for Thy og Vester Hanherred, ligesom der er berettet herom i Sydthy Årbog 1989.

Højen blev dog ikke med det samme ført tilbage til sin oprindelige tilstand. I perioden 1838 til 1888 foregik adgang til kammeret via en stor grøft gennem de mægtige højmasser i sydsiden. Grøften førte ind til jættestuekammerets sydgavl, hvor den manglende dæksten gjorde det muligt at kravle ned i kammeret. Det er denne situation Magnus Petersens tegning fra 1875 viser, dog under respekt af en vis kunstnerisk frihed, idet kammerets vægsten i sydgavlen aldrig har været fjernet (fig. 2). I 1888 udgravede Nationalmuseet gangen, genoplagde stumperne af den sprængte dæksten over sydgavlen, opfyldte grøften og retablerede højen. Herefter kunne offentligheden atter træde i forfædrenes spor på deres vej ind til kammeret, nemlig gennem den lange, stensatte og smalle gang.

Med denne historie er Lundehøj karakteristisk for mange af de jættestuer som i de følgende årtier blev åbnet, undersøgt og istandsat og lige siden har voldt store vedligeholdelsesmæssige problemer. Der findes mange beskrivelser af nyåbnede totalt jordfri stenkamre, som har stået uændrede og stabile i 5.000 år, men som i løbet af få årtier går i forfald. Årsagen er, at man ved retablering og restaurering ikke var opmærksom på de avancerede konstruktionsmetoder og -principper, stenalderfolket brugte. I Lundehøj var resultatet, at man allerede i 1915 måtte lægge drænrør i gulvet for at aflede indsivende vand. Drænsystemet er omlagt og repareret flere gange og nye belægninger er lagt ind på gulvet. Det indsivende vand medfører at de små flade sten, der indgår i de såkaldte tørmure mellem de store vægsten, falder ud og at gravhøjens jord dermed kan erodere ind i kammeret. De konstant fugtige forhold i Lundehøj medførte desuden en sur og rådden lugt i kammeret. Restaureringen i 1993 var et forsøg på at rette op på disse forhold.

Ved restaureringen var det hensigten at udbedre de skete skader på tørmurene og at udrømme den indsivede jord på gulvet og derefter at forsøge at forebygge nye skader ved at indlægge en vandafvisende membran øverst i gravhøjen. Desuden skulle den store indgravning fra 1837 genåbnes for at give mulighed for at studere oldtidshøjens opbygning; det er sådanne snit i højene, der har bidraget til kendskabet til konstruktionsprincipperne og dermed til forhåbentlig mere holdbare restaureringer. Endelig gav en genåbning mulighed for at udtage jordprøver til pollenanalyse for derigennem at få viden om vegetationen på stedet i den tid højen blev bygget.

At de flisebyggede tørmure mellem bærestenene er intakte er meget væsentligt for bevaringen af et dyssekammer. Som det ses på fig. 3 var kun de nederste dele bevaret i original form, men i årenes løb siden åbningen er murene

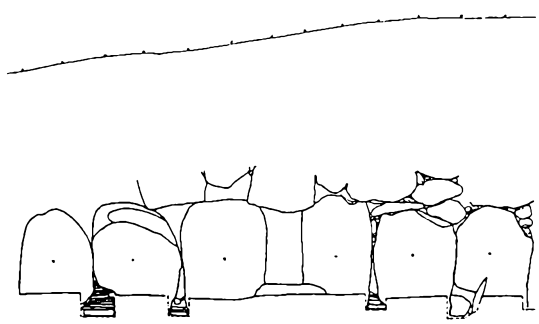

Fig. 3. Før restaureringsarbejdet går i gang foretages i tegning og foto dokumentation af bevaringstilstanden. Her er et eksempel på en opstalttegning af hovedkammerets vestlige langside, hvor kun originale dele tegnes. Væggen er ialt 7,6 m lang og der er 3,7 m fra tærskelstenen i midten op til højens overflade. Tærskelstenen står i indgangen til bikammeret mellem sten nr. 12 og 17 og af dækstenene er kun tegnet de nederste synlige dele. Gulvniveauet på tegningen er det nuværende, men ud for mellemrummene gravedes ned til oprindelig gulvniveau for registrering af de oprindelige tørmursopbygninger. Højens overflade øverst på opstalttegningen er fra en selvstændig opmåling og senere tilføjet.
På sten nr. 12 og 17 blev ved åbningen i 1837 set indhuggede mønstre og i dag kan man med de rigtige lysforhold endnu ane en menneskefigur.
Tegning Mette Palm Pedersen og Mette Nissen.

vedligeholdt med forhåndenværende materiale uden at være tætte. Ved restaurering i dag opbygges murene med tilhuggede og tilpassede sandstensfliser på nøjagtigt samme måde som i stenalderen. I Lundehøj er oprindeligt brugt mange forskellige arter flade sten, hentet ved kysten, men ved restaureringen benyttes alligevel fliser af sandsten, da det er det eneste råmateriale, vi kan skaffe i dag. De hugges til så de sidder i klemme mellem bærestenene. Som de fleste andre steder er bagsiden af tørmurene i Lundehøj tætnet med knuste flintstykker og lerpakninger - det sås tydeligt hvor fliserne manglede. I dag bruger vi en kalkmørtel til dette formål - så vil der trods omhyggelig skriftlig dokumentation heller ikke være tvivl om hvad der er nyt.

I et forsøg på at tætne kammerets loft mod nedsivende vand gravedes tørven forsigtigt af højtoppen og en lermembran i form af et moderne materiale fra byggeindustrien blev lagt ud oven over kammeret og jorden atter lagt på plads (fig. 4). I stenalderen brugte man taglagte flade sten, nogle gange i flere etager, og tætningsmateriale i form af ler eller kridt for at tætne tagkonstruktionen. I Lundehøj er denne tagkonstruktion tydeligvis ikke intakt; den brutale åbning i 1837 med bortsprængning af den sydligste dæksten bærer selvfølgelig en del af skylden, men ødelæggelsen af stenalderens tagkonstruktion kan sagtens være sket allerede i forbindelse med senere højudvidelser i oldtiden.

Lokaliseringen af den store tildækkede indgravning fra 1837 skete dels ud fra angivelserne i de gamle dokumenter, dels ud fra en endnu synlig sænkning i overfladen. Højens øvre dele var meget omgravede, men især de nedre dele ud for kammerets sydgavl var intakte. Iagttagelsesforholdene var komplicerede pga. indgravning og opfyldninger og fordi den næsten 4 m høje jordprofil af sikkerhedsgrunde måtte graves i flere etager (fig. 5). Men de oplysninger, der kunne udledes, var i korte træk følgende.

Stenalderens muldlag kunne stadig erkendes og i undergrunden lige nedenunder var svage ridser efter pløjning med ard. Jættestuekammerets bæresten er gravet svagt ned i dette muldlag og direkte herpå og op ad deres bagside er lagt en solid lerpakning. Den ca. 1 m høje lerpakning når i bunden ud i 6 m's afstand fra kammeret, men skråner opad således at den på de nærmeste 2 m bag stenene er vandret. På dette stadie er der et brud i byggeriet, idet et 5-12 cm tykt muldholdigt lerlag ligger på lerpakningen og måske er der tale om en rampe til transport af de store dæksten. Derefter er højen bygget både bredere og højere med mere ler, hvorpå igen ligger en regulær tørveopbygning. Selve højens yderkant, som oftest er markeret med sten, var der her i Lundehøj ikke spor af og ej heller direkte bevis for at jættestuehøjen er udvidet senere i oldtiden. Det skal dog huskes at grøften jo kun viser forholdene på et enkelt - ovenikøbet delvis forstyrret - sted i højen; løsningen skal nok findes et andet sted i den store høj.

Fig. 4. I et forsøg på at forebygge nedsivende vand i kammeret blev højens øverste muldlag fjernet med gravemaskine. Derefter blev en vandafvisende lermembran lagt på og jorden ført tilbage. Foto Torben Dehn.

Højen indeholder også et arkiv over helt andre slags oplysninger, som vi også fik et kig i ved genåbningen af grøften i sydsiden, nemlig vegetationshistorien. De pollen som træer og urter afgiver forsvinder normalt i muldlaget i

løbet af ganske få år, men forsegles jordoverfladen af en jordhøj standser den biologiske omsætning. Derfor kan man i stenaldermuldlaget under gravhøjen finde pollen fra den vegetation, der voksede på dette sted i nøjagtigt det tidsrum højen blev bygget. Det samme gælder i de tørv, som højen er bygget af. Ud fra fordelingen af pollen fra de forskellige planter og træer og med kendskab til deres spredningsmønster kan en pollenbotaniker derfor danne sig et billede af det landskab gravhøjen blev bygget i. Det er også tilfældet ved Lundehøj.

Statsgeolog Svend Th. Andersen fra Danmarks og Grønlands Geologiske Undersøgelse udtog prøver fra jordprofilerne og herfra ved vi, at da jættestuen blev bygget var der kun ganske få træer i landskabet, især lind. I det åbne terræn var lancetvejbred fremherskende og urter som røllike, brandbæger og ranunkel forekom næsthyppigst, mens vildgræsser var sjældne. Det betyder, at jættestuen er opført i et skovløst landskab, som er stærkt benyttet til husdyrgræsning og giver et fingerpeg om intensiv landbrugsudnyttelse. Man kan derfor næsten sige, at Lundehøj i dag ligger i vante omgivelser.

Note:
Ansvarlige for restaureringen og undersøgelsen i 1993 var sammen med forfatteren til disse linier Svend Hansen, Skov- og Naturstyrelsen og Lars Holten, Nationalmuseet.

Om jættestuerne og deres konstruktion kan læses mere i Svend Hansens bog »Jættestuer i Danmark. Konstruktion og restaurering«, udgivet af Skov- og Naturstyrelsen i 1993.

Fig. 5. Det genåbnede felt i Lundehøjs sydside; billedet er taget fra højfod og ind mod kammeret og landmålerstokken er ca. 1,8 m lang. Ca. 1 m inde i jordmassen bag landmålerstokken står kammerets sydgavl og billedet er således taget fra samme position som Magnus Petersens tegning er set fra. Den lyse fyld under landmålerstokken er stenalderens lerpakning omkring kammerets bæresten og øverst ses en skålformet lysere nedgravning, som er den genopfyldte nedgravning fra 1837. I den lodrette profilvæg nederst til venstre anes i bunden en mørk stribe som er stenalderens muldlag. Foto Torben Dehn.

Sydthys stednavne

af. H.G. Tybirk, Skive

En ting er der, som lige så godt kan slås fast fra begyndelsen: Stednavne, og det vil jo i første række sige benævnelser for de enkelte lidt større bebyggelser, som vi plejer at kalde landsbyer, men derefter naturligvis også stationsbyer og købstæder - er som regel langt ældre end de fleste af vore landsmænd regner med. Disse navne hører jo til i vores dagligdag og har for sa vidt ingen historisk stråleglans for fantasien. Dog vil navne som Skjoldborg eller Heltborg måske have vakt ens opmærksomhed i ungdommen, hvor historiens nærværelse i det hjemlige landskab begyndte at spøge i bevidstheden. Men senere gik det vel som regel i glemme, og man tænkte aldrig dybere over de tilfældige, ofte lidt sære navne, man var omgivet af. Eller gjorde man? Den anden ting som må betones fra begyndelsen af, er, at stednavne undertiden er så gamle, at det er mere end svært at fastslå deres oprindelige betydning i det enkelte tilfælde. I andre tilfælde kan betydningen synes klar nok (Ydby = den yderst liggende by? f.eks.), men ser man disse navnes ældste former, kan den i nutiden gængse form indeholde en slem sproglig fordrejning eller forvanskning, som gør grundbetydningen utilgængelig for den mere umiddelbare betragtning. Altså: Lærdom må der ofte til, men det er ikke altid lærdommen er i stand til at gennemskue fortidens tågebanker. Der mangler nemlig i en meget grundlæggende forstand sprogligt kildemateriale i det øjeblik, vi bevæger os om bag vikingetiden. Og det må vi ofte gøre! Så gamle er nemlig en ganske stor del af vore stednavne, og dermed er jo også sagt, at en stor del af vore landsbyer er grundlagt i jernalderen, nærmere bestemt i dennes sidste halvdel.

Omkring 200 e. Kr. f. sker der en afgørende ændring i bebyggelsesmønstret. Tydeligst ses det måske i Hardsyssel, hvor arkæologerne har kunnet påvise, at folk omtrent på én gang har flyttet deres gårde og huse, som dengang lå spredt langs åløbene, op fra ådalene - man ved bare ikke hvorfor - og anlagt mere samlede bebyggelser, som er begyndelsen til vore landsbyer, oppe på det tørre og faste land. Og fra dette tidspunkt kan vi datere en gruppe af vore ældste stednavne, altså fra o. 200 e. Kr. f.

Disse ældste stednavne har endelsen -ing og er udbredt over det meste af Skandinavien, Tyskland, Holland og England. Man må her huske på, at vi tilsammen udgjorde en slags race- og sproghelhed, selvom nordiske sprog netop ved denne tid var i færd med at skille sig afgørende ud fra de øvrige germanske sprog. Denne navneskik må have holdt sig i mindst et par hundrede år, eftersom de angler, sakser og jyder, der if. overleveringen drog over og tog et ret værgeløst Britannien i besiddelse engang i begyndelsen af det 5. årh. (sandsynligvis kort efter 410, da romerne havde opgivet landet, vist af ressourcemæssige grunde) - tog denne navneskik med sig derover, hvor der jo den dag i dag er et stort antal -ing-navne at bemærke på landkortet.

Hassing kan nævnes som eksempel på denne navnetypes uigennemskuelighed. Roden »has« kan betyde »grålig«, og den nyeste tydning vil have navnet til at betegne søen (Ove Sø), som jo rigtignok med sin ringe vanddybde ser noget grålig ud den meste tid af året. Begrundelsen for denne overflytning er vanskelig at referere på dette sted og forekommer heller ikke særlig indlysende. Selv lærde specialister må altså i sådanne tilfælde ty til det, man kalder et »kvalificeret gæt«.

Harring er langt mere medgørligt som stednavn betragtet, men i sammenligning med det centralt beliggende Hassing sogn, senere herredsby med galgebakke, tinghøj osv., må dette nok lige fra begyndelsen have været et mere

uanseligt sted. Navnet Harring har, ligesom f.eks. Herning, sit udgangspunkt i ordet horn, her = fremspringende bakke, altså: stedet på bakken!

Sjørring skal også nævnes, især for at demonstrere vigtigheden af at opsøge den ældst overleverede form. I dette tilfælde: Syorændæ (1231), altså: søens ende. Og det skal nok være rigtigt! Det drejer sig, som man ser, her slet ikke om nogen -ing-endelse, - og den slags fordrejelser må man altid være en smule pa vagt overfor. Derfor er de ældste stednavneformer, som dog næsten aldrig er ældre end 1231, datoen for kong Valdemars jordebog, et katalog vedr. en bedre jordfordeling og skatteansættelse - altid af afgørende betydning. Må jeg tilføje som en personlig sløjfe til dette navn, at jeg som 14-årig havde sendt et brevkort til den gode by med adressen »Sjørind«, og at dette omgående indbragte mig en kalkunsk irettesættelse fra en kolerisk stationsforstander i afsenderbyen! Yderligere kan tilføjes, at folk med bopæl i eller omkring Sjørring i hvert fald den gang altid udtalte byens navn som Sjørrin, altså uden -ing. Dette -ing, som bare er et mislykket forsøg fra det kgl. dansk postvæsens side på at gøre navngivningen acceptabel for nutidsøren! Ja, sådan er der vel altid små fælder, som de kloge dumper i og de mindre kloge går uden om.

En anden næsten lige så gammel endelse er -um, som ligeledes er grundlæggende i nabolandenes stednavneforråd: i England som -ham, i Holland som -hem, i Tyskland som -heim, i Norge tilsvarende (Trondheim). Det er oprindelig samme ord som »hjem«, men foreligger i Danmark altså kun i denne afsvækkede form. De to nabobyer Skyum og Hørdum har ikke blot samme navneendelse, men de to navne betyder også noget nær det samme. Oldislandsk »hurd« betød en dør, men da døre ofte var gjort af fletværk, havde ordet også denne betydning, og der sigtes da måske til en flettet indhegning af særlig iøjnefaldende beskaffenhed. Eller det kunne betyde »byen med de (flotte) flettede døre«..? Angående Skyum, et sogn, som i højmiddelalderen tilhørte Valdemarerne, men som utvivlsomt må være opstået som en ordnet landsby næsten 1000 år tidligere, så kan navnet afledes af en vidt udbredt rod i oldsproget, som vi bl.a. kender fra ordet »ski«, egl. et kløvet træstykke. Kan da betyde »byen, som er omgivet af et palisadehegn af kløvede træstykker«. Således omgærdede vore forfædre formentlig deres allerede noget avancerede bopladser, bestående af 6-8 gårde og en del huse.

Boddum har derimod en helt anden sproglig forklaring. Her drejer det sig ikke om en endelse, der har været et selvstændigt ord med betydningen »hjem«, men om en bøjningsendelse, dativ flertal, altså en ren grammatisk foreteelse inden for olddansk, som der som bekendt stadig findes en parallel til i moderne tysk. Tidsbestemmelsen er her også en helt anden. Boddum må utvivlsomt placeres engang i vikingetiden, altså 6-700 år senere end de ovenfor omtalte gruppe-bebyggelser på -ing og -um. Det betyder da »i boderne«, formentlig en række fiskerhytter, som kan have udgjort den første landsby-lignende bosættelse. I så fald vel snarest sæsonbestemte udvandrere fra Heltborg-Ginnerup sogn - eller Dover-Ydby? En anden forklaring, som er mit eget bud, er at navnet kunne stamme fra England, som vi på det tidspunkt havde tætte relationer til. Og eftersom der derovre findes henved 200 stednavne Bothum, mens der i hele Danmarks rige højst forefindes 3 Boddum-stednavne, så er der, beliggenheden taget i betragtning, en betydelig sandsynlighed for, at navnet er indført - af hjemvendte vikinger måske. Det samme kan man formode om Krik, beliggende endnu tættere på udsejlingen vestpå. »Creek« på engelsk betyder slet og ret »bugt« eller »vig«. I Nordthy (Ø. Vandet) havde man tilsvarende et endnu mere sikkert engelsk navne-islæt, det lille, nu helt forsvundne gods, der middelalderen igennem benævnedes »Sæthrics gods i Thy«. Jamen, hvem har ikke i sin sorgløse barndom læst om angelsakseren Cædric i »Ivanhoe«? Og det navn har bestemt aldrig været nordisk! Men derved er vi imidlertid rykket nogle hundrede år frem i tid, en nødvendig udvidelse for at,gøre Boddum- og Krik-tolkningen mere troværdig. Det er jo alt andet end vilde gætterier, vi er her ude

i om end det i skeptikeres øren kunne lyde så! Stednavne-området har jeg bearbejdet, ganske vist med tiårige pauser imellem, lige siden 13-års alderen, da jeg fik fingre i Johs. Steenstrups grundlæggende, skønt uanselige bog »Vore stednavne« (1916), som kan anbefales lysthavende som en første grundsten til en efterfølgende mere omfangsrig udforskning af denne interessante sproglig - historiske disciplin. Gode tolkninger af danske stednavne findes f.eks. i Nu-dansk ordbog.

Endelsen -lev ses således at betyde: levn, dvs. arvegods.

Bynavne med endelsen -lev er på en særdeles spændende måde knyttet til jernalderens historie og synes at hænge sammen med danernes gradvise overtagelse af magten i det land, som siden har heddet Dan-mark. Det er uafviseligt, at byer med denne endelse må være udgået fra Sjælland, hvor de findes i rigt tal, over Fyn og Østjylland - især Århusegnen - til Vestvendsyssel, videre over Hanherrederne (men stadig sjældnere) til Salling, Mors og Thy. Og dermed stopper udbredelsen totalt; i det øvrige Vestjylland er der slet ingen -lev-byer. I Sydthy er der 1, Villerslev, på Mors er der 7 og på Thyholm 3: Uglev, Flovlev og Barslev. Og så er man åbenbart ikke nået videre med koloniseringen af de jyders land! Teorien blev fremsat i 1916 af den fantasirige H.V. Clausen, videreført af Sv. Aakjær, senere mødt med adskillig skepsis, men har i vore dage fået sin store chance, idet den i høj grad understøttes af udforskningen af jernalderens sociale historie, som er en af det sidste tiårs største landvindinger for Danmarkshistorien. Pionéren er en yderst skarpsindig dame ved navn Lotte Hedeager, som for et års tid siden blev udnævnt til professor ved universitetet i Oslo. De foreløbigt tilgængelige resultater er fremlagt i bd. 2 af Gyldendals Danmarkshistorie og lægger adskillige alen til den opmærksomme læsers åndelige vækst. Dog står der kun lidt direkte om stednavne, så man må selv kunne tælle og lægge sammen.

Hermed har vi fulgt udviklingen i stednavnegivningen fra ca. 200 e.Kr.f. til ca. 500 og ender således midt i den periode, som i historieskrivningen betegnes som folkevandringstiden. I en senere artikel vil opmærksomheden samle sig om vikingetidens stednavne - allerede foregrebet i ovenstående (Sjørring m.v.) - hvor der i løbet af et par hundrede år opstår en ny række navnetyper, som i højeste grad præger vore dages landkort. Og som er mere rigeligt til stede i vor fødeegn Sydthy.

Men med ovenstående udredning er de fleste mere principielle spørgsmål berørt, og så kan man da forresten bare gribe sagen an på egen hånd! Det ville evt. kunne bane vejen for en smule debat om nogle spændende enkeltilfælde. Med enkelttilfældene begynder og ender for så vidt hele teoridannelsen. Men uden teoridannelse ville man være uden kompas i stednavnenes vildnis.

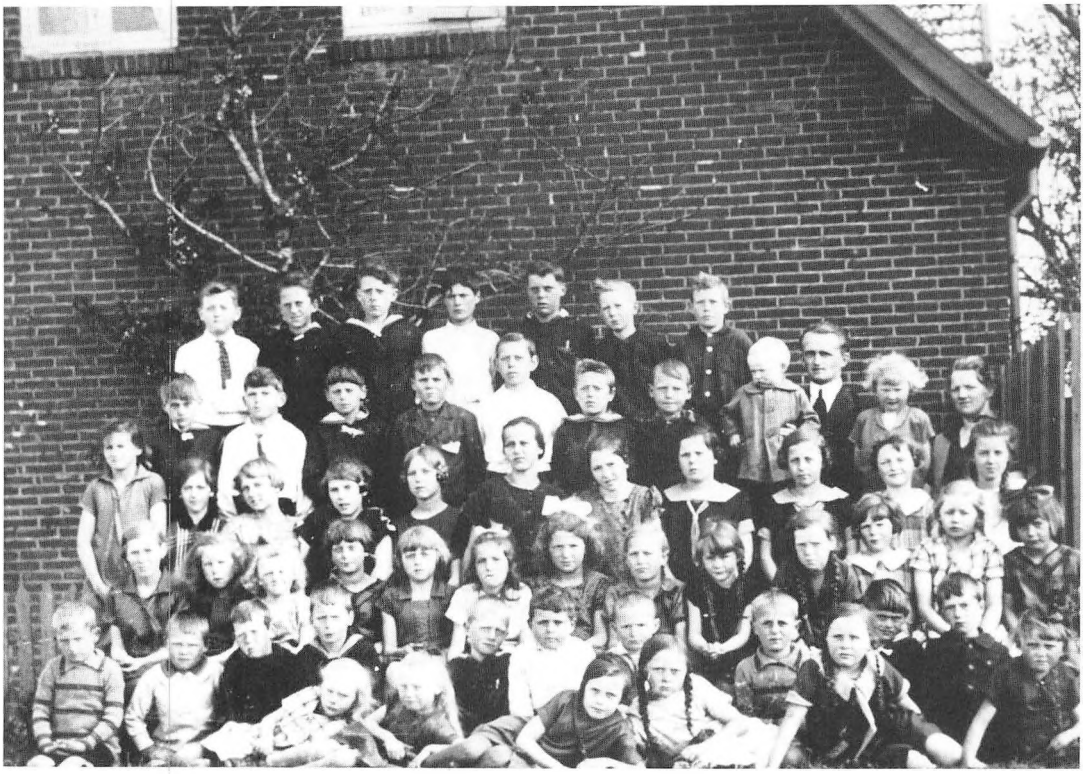

Elever fra Oksenbol Skole, 1927.

1. Børge Dahm
2. Gustav Jensen
3. Henry Jørgesen
4. Rickart Madsen
5. Peter Madsen Andersen
6. Aksel Pedersen
7. Henry Jul
8. Aage Nelson
9. Anders Klausen
10. Johan Nelson
11. Hjalmar Larsen
12. Børge Slavensky
13. Evan Larsen
14. Nikolaj Jensen
15. Elly Bach
16. Adela Madsen
17. Tora Thomsen
18. Ingeborg Pedersen
19. Gudrun Nielsen
20. Else Gade
21. Klara Klausen
22. Ester Jørgensen
23. Hedervig Jørgensen
24. Ingeborg Lauritsen
25. Lydia Christensen
26. Nielsine Andreasen
27. Inger (Tinne) Pedersen
28. Karen Fuglsang
29. Ellen Margrete Andersen
30. Ellen Dahm
31. Anna Christensen
32. Linne Klausen
33. Marie Larsen
34. Edit Christensen
35. Stinne Andreasen
36. Jytte Lauritsen
37. Lilly Nørgård
38. Agne Andersen
39. Aksel Thomsen
40. Holger Andersen
41. Niels Andreasen
42. Jens Aage Nørgård
43. Magnus Skammelsen
44. Anders Jørgensen
45. Martin Klausen
46. Martin Thomsen
47. Henning Nelson
48. Robert Madsen
49. Ingrid Graversen
50. Elna Nørgård
51. Maren Kirk
52. Anna Gade
53. Kirsten Thomsen
54. Anna Johanne Larsen

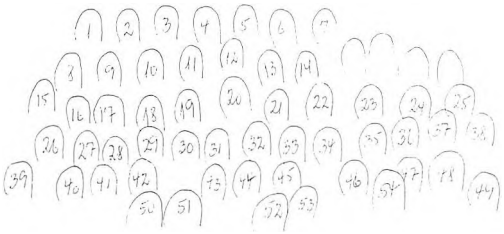

Fra Refshedegaard til Den Kongelige Livgarde til Hest - og hjem igen

af Aage H. Mikkelsen, Silkeborg

For at få fat i historien fra en ende af agter jeg at starte med - mig selv.

Jeg er født i Silkeborg den 12/3 1936 ca. et kvarter efter, at min tvillingebror kom til verden. Min far hed Kristian Maltinus Mikkelsen. Han blev født i Ydby den 23/6 1889 på den adresse, som i dag hedder Kammergaardsvej nr. 7. (Matr. nr. 13 i Ydby og Tvolm.) Far døde i Silkeborg i 1962. Min mor, Else Maria Christensen, blev født i Snedsted den 1/1 1901. Allerede som 2 årig blev hun bortadopteret. På den måde blev mor datter af Dusine og Jens Nørgaard i Ydby.

Far var blevet udlært som snedker i Thisted. Mine forældre etablerede sig med en møbelforretning i Hurup i den ejendom, som vist i dag stadig kendes som »Strygejernet«. -I den forbindelse vil jeg gerne allerede her fastslå, at nærværende skriveri ikke gør krav på at være en doktorafhandling med 100% korrekte oplysninger. Jeg har aldrig boet i Thy og har således måttet lytte og læse mig til det, jeg ved i dag.

Det dér - helt malplacerede - Maltinus-navn, som blev hæftet på min far, hidrører, så vidt jeg ved, fra en hestehandler, som hed sådan. Det var en mand, som min farfar var noget duperet af, så derfor ...

Mor har fortalt mig, at Jens og Dusines gård blev kaldt »æ indkaast«. Jeg ved ikke hvorfor. Har der mon været et dige rundt om gården? Eller betyder »indkaast« noget helt andet, end jeg tror?

Min mor døde i Silkeborg den dag, hun fyldte 90 år. Som barn har jeg besøgt min mors plejemor, Dusine Nørgaard, i »Det gule Palæ« i Ydby. Siger min storesøster. Selv kan jeg ikke rigtigt huske det.

Vi skal længere tilbage

På Ydby Kirkegård står der - endnu - en gravsten over min farfar og farmor. Den er i følge graveren i Ydby ikke fredet, så derfor bliver den hugget i stykker en dag.

På gravstenen står navnene Marie Elisabeth Mikkelsen, 1855 - 1914, og Lauritz Mikkelsen, 1855 - 1931. Min farfar blev kaldt Laust, ved jeg.

Mine oldeforældre var Mikkel Christensen Hedegaard, 1819 - 1888, og hustru Kjersten Lauridsdatter, 1821 - 1883. Her har vi fat i den Mikkel Hedegaard, som Elly Mardal har beskæftiget sig med i det jubilæumsskrift, som blev udgivet i anledning af Boddum - Ydby Sparekasses jubilæum.

Mikkel Hedegaard var i øvrigt også sognefoged. Dertil var han ifølge »ligvers« skrevet ved hans begravelse »en af sin tid saare veloplyst mand«. Sådan!

Vi skal længere tilbage

Mine tipoldeforældre var Christen Larsen Hedegaard, født 1782 i Refshedegaard. Han døde i 1856 i Ydby. Hans kone var Anne Helveg Michelsdatter, 1787 - 1865. Det må være fra hende jeg har mit Mikkelsen-navn.

Christen Larsen Hedegaard vender jeg tilbage til, thi just om ham er det, jeg har tænkt mig, at min mere detaljerede beretning skal handle. Ham kan vi nemlig i visse sammenhænge komme ret tæt ind på livet af.

Mine tip 2 oldeforældre var Lars Christensen Hedegaard, 1744 - 1828 og hustru Ane Madsdatter, 1740 - ?

Lars Christensen Hedegaard fik - ifølge fæstebrev - Refshedegaard i fæste i 1770. I

1785 nævnes han ligeledes som fæster, og det gør han også i 1793, da han imidlertid købte gården. Han købte den af Christen Oddershede i Dover by i Ydby Sogn.

Min tip 3 oldefar var Christen Poulsen Helligsøe, født ca. 1708. Han var ved sin død i 1779 gift med Johanne Pedersdatter, men hun var ikke hans første kone. Christen Poulsen Helligsøe lod, kort før han døde, retten syne og taksere sit jordegods, hvis samlede værdi ifølge opgørelse af 8/1 1779 beløb sig til 2.360 rd. Anna Overgaard har i den forbindelse udredt nogle tråde for mig. I et brev til mig skrev hun engang: »Men - hvorfra al den velstand?« Kan hænde vi aldrig får det at vide. Måske har den gode mand simpelthen haft et ret udviklet handelstalent.

Den ældste af mine aner i lige mandslinie var Poul Madsen, som dels blev kaldt Kier, dels Kierck. Hvor og hvornår han er født vides ikke. Han døde i Semb i 1731. Han var gift med Anne Nielsdatter, som døde i 1740. Ellers vides ikke meget om ham. Han var ifølge skattemandtal af 1/1 1700 på et tidspunkt fæster til en vis »Steensen«. Desuden er han i 1688 fæster af et par steder, som ejes af »Herr P. Hvidbjergs arvinger«. P. Hvidbjerg var præst og provst i Hvidbjerg. Disse tidlige oplysninger skylder jeg henholdsvis Elly Mardal og Anna Overgaard tak for.

Nu tilbage til Christen Larsen Hedegaard - herefter kaldet CLH. I mere end 25 år har jeg på amatørbasis beskæftiget mig med at forske i min slægt. »De higer og søger i gamle bøger«... I 1969 skete der noget afgørende. Jeg kontaktede hærens arkiv for evt. at få oplysninger derfra om CLH, hvis originale hjemsendelspas fra Den Kongelige Livgarde Til Hest (herefter kaldet KLH) jeg er i besiddelse af. Det er udfærdiget i Thisted i 1811. Men lad os begynde med faghistorikerens Erik Kjergaards nøgterne og saglige beskrivelse af optakten til miseren:

»Københavns bombardement i eftersommeren 1807 er et beklageligt eksempel på, hvad der kan ske, når dårligt informerede politikere handler i panik og går fejl af hinanden. Napoleon stod på højden af sin magt; omtrent hele kontinentet var lukket for ærkefjenden England, og englænderne kæmpede med ryggen mod muren. Falske rygter fra København opskræmte regeringen i Downing Street; det hed sig, at den danske flåde var under udrustning, og det kunne kun betyde, at Danmark var ved at slutte sig til kejseren.

Et engelsk ekspeditionskorps blev i hast sendt til Sjælland og indesluttede København, mens en stupid diplomat opsøgte kronprins Frederik, der var ved hæren i Holsten. Der var tale om et ultimatum: Enten gik Danmark i forbund med England og stillede flåden som pant, eller man ville tage flåden med magt. Det lykkedes den engelske udsending i den grad at forkludre sit budskab, at den danske regering kun forstod det halve, og regeringen, som ikke begreb englændernes frygt, undlod at skaffe sig nærmere efterretninger om baggrund og motiver. Det engelske ultimatum udløb, og i løbet af tre døgn bombarderede belejringshæren København til overgivelse. Flåden blev udrustet og sejlet bort som krigsbytte. De skibe, som endnu stod som halvfærdige nybygninger på Holmen, blev ødelagt; selv skrivebordene på flådens kontor blev plyndret.

Danmark var langt om længe tvunget ud af sin neutralitet, og da hadet mod »den engelske røver« umuliggjorde et samarbejde, sluttede regeringen forbund med Frankrig. Til lands var der ingen krigshandlinger af betydning; snart sagt alt foregik til søs, og det skulle snart vise sig, at et Danmark-Norge uden sømagt var nådesløst prisgivet.«

Sikke følger af »at forkludre sit budskab.« Lad os straks gå videre med to dokumentariske kilder, som ikke tidligere har været publiceret.

HÆRENS ARKIV

Slotsholmsgade 4. Tlf. 11 63 80. Lokal 180
København K., den 22/1 19 69.

G. Nr 33

Hermed 1 bilag.

Til hr. Aage Hedegnard Mikkelsen,
Chr. Winthers vej,
Gl. Bølle,
6600 Vilkeborg.

Rune : Christen Larsen, Refshedegnard, f. 1782, Soldat ved Livgarden til Hest.
Ref. : Deres skrivelse af 17. januar 1969.

Ved eftersyn af herværende arkivalier for Livgarden til Hest kan arkivet give følgende oplysninger:

1) Diverse personalia, pakke 150.

I af- og tilgangslister for den kgl. Liv-Garde til Hest anføres ved Sessionerne i det 3. Jydske Distrikt 1804:

"Fortegnelse
over de fra 2. Jydske Distrikt for Aaret 1804 afgivne Recrutter til den kgl. Garde til Hest :

Amt	Lægd	No.	Navn	Alder	Høide	Vedtegning
Thisted	53 (Ydby sogn)	41	Kristen Larsen Refsgaard	21	68 ½	Møder 20. juni

Randers den 12. april 1804
Fischer".

Efter den 20. juni 1804 at være mødt ved Livgarden til Hest gennemgår han fra 20/6 - 4/11 1804 en eksercerskole (rekruteskole).

2) I Livgarden til Hests stambog nr. 116:

"Listebog over Recrutter 1797 - 1829" anføres under løbe nr. 173 følgende:

"Garder nr. 59 Christen Hedegaard ved 2. eskadron
født i Jylland, 21 aar, kommet til Eksercerskolen den 20. juni 1804 dimitteret fra Eksercerskolen den 4. nov. 1804. Hjemsendt (dimitteret 1811)".

3) I den kgl. Livgarden til Hests Stamrulle over Mandskab

- 2 -

ved 2. Escadron fra 1795 - 1837 (stambog nr. 116) anføres side 139: Juni Maaned 1804

g) Den 19. Juni ere følgende Gardere dimitteret ud af Nummer, No 12 Niels Brandum med sessions afsked
- 59 Hans Glud engageret ved 1. Eskadron (Livesk)
den 20. Juni bekom følgende Recrutter og indsat i Nummer:
National Recrut No. 12 Niels Ballerup paa Sjælland, 21 Aar og 68"
.....
.....
- - No. 59 Christen Hedegaard-Jylland-21Aar, 68 ½" høj

b) Stambog No. 116 side 154 og side 155:
" 13. aug. 1808 blev Garder Hedegaard meldt syg af et Hul paa Benet"
17. okt. 1808 blev meldt frisk Corporal Refling og Garder Hedegaard, Sulsted, Pielated, Dyreborg.

c) Stambog No. 116 side 159:
11. april 1809 blev Garder Hedegaard meldt syg i det ene Been
28. - 1809 - Garder Hedegaard og Taaderup meldt frisk.

d) nr. 116 side 164 "Den 1. maj 1810 er Recrutterne fra Landet leveret og indsatte i Nummer:
nemlig i No. 12 Povel Nielsen, Karlslunde
.....
.....
og ansat som overcomplet af de udtjente Gardere fra 1. Maj 1810 : Ballerup - Snepsgaard.....Hedegaard-----

e) side 165 og 166 :
"13. juli 1810 blev Garder Mandrup og Hedegaard permitteret til Jylland til 26. August d. a.
"den 5. Sept. 1810 ere de permitterede Gardere Hedegaard og Mandrup kommet hjem fra Jylland".

f) side 170:
"den 30. April 1811 blev følgende Overcomplette Gardere dimitterede nemlig : 1. Ballerup, 2. Snepsgaard, 3. Lacken, 4. Heddinge, 5. Holbech, 6. Skullelev, 7. Ettrup, 8. Hedegaard

g) I stambog nr. 116 side 252 og side 256 anføres:
"Vi underskrevne tilstaar hermed, at vore Lønninge - og Afregninge Penge i den Tid vi have staaet ved den kongelige Liv-Garde til Hest, og alt det som Hans Majestæt Kongen paa en Garder gotgior, haver annammet og at ingen af os haver noget at fordre eller klage. Hvilket vi med voris egenhandige Paategninger bevidne

- 3 -

Kiøbenhavn den 30. Juni 1795.
.....
.....
Qvitteringer fra Afskedigede fra Liv-Garden til Hest.
Christen Hedegaard haver intet at fordre. 30. April 1811 Christen Hedegaard.

Den kgl. Livgarde til Hest var sammensat af 2 eskadroner, Liveskadronen eller 1. esk. og 2. eskadron. Efter at dens kaserne ved Frederiksholms kanal (umiddelbart n. f. Materielgården) var brændt marts 1798, blev en ny kaserne bygget her.

I 1807, da Englænderne belejrede, bombarderede og erobrede København den 7. sept. s. Å. var Livgarden til Hest fra 13. aug. 1807 og indtil 20. okt. sat under kommando af den kommanderende general, generalmajor Hinrich Ernst Paymann, kommandant i Citadellet, hvor parolen hver formiddag kl. 10 udgaves for hele garnisonen.

Den 14. okt. 1807 eskorterede et kommando af Hestgarden engelsk artilleri fra Nørreport, langs volden, over Langebro til Nyholm.

Dette gentog sig de følgende dage med engelsk kavalleri.

Den 20. okt. 1807 sejlede Englænderne bort fra København medtagende hele vor stolte flåde og alt dertil hørende. Samme dag marcherede Hestgarden til Roxe, hvor den lå i kvarter fra 21/10 - 7/11 1807.

Med venlig hilsen

A. Mycklandt
Oberst. Hrrarkivar.

(Besvaret af major S. E. Stage).

CLH's indrullering i Kgl. Livgarde til hest og afsked

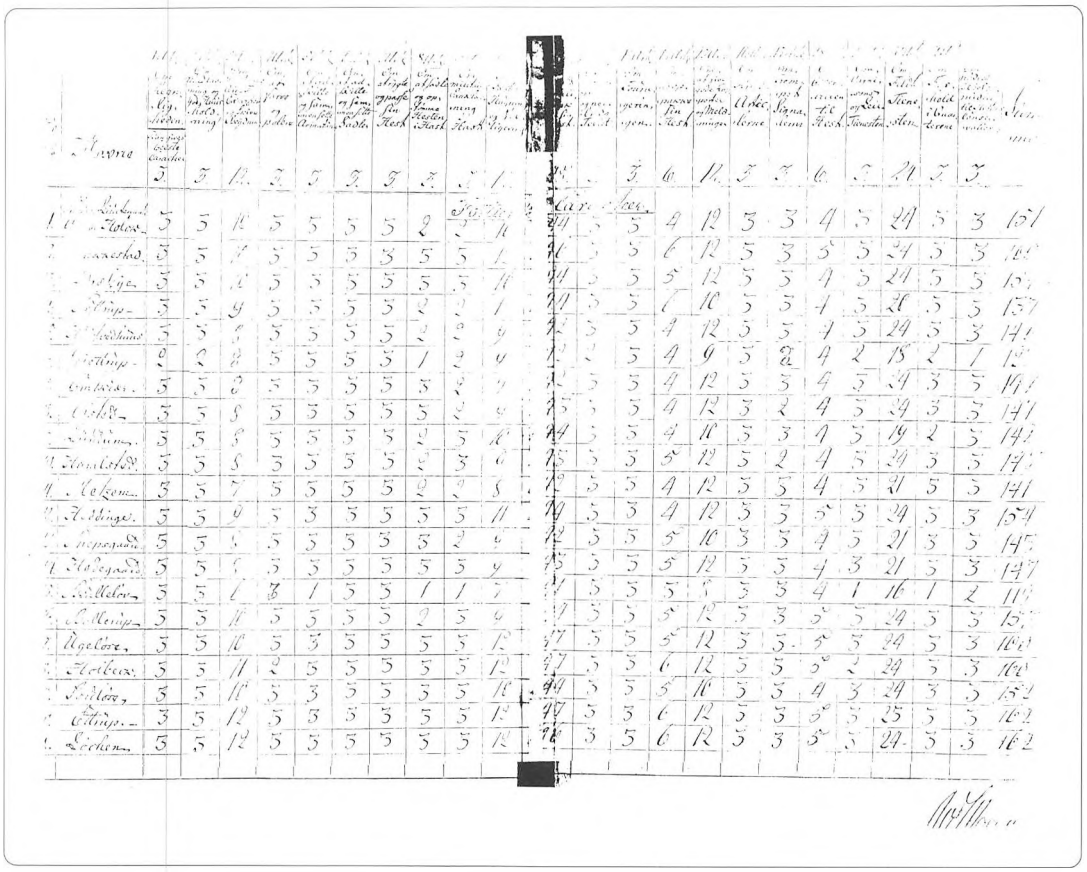

Det næste dokument viser CLH's karakterer i diverse militære discipliner. Forunderligt, at de er bevarede.

For thyboer med kendskab til den lokale geografi er navnekolonnen ude til venstre nok et nærmere studie værd. Jeg kan ikke dokumentere noget, men er der ikke noget der tyder på, at CLH har haft landsmænd fra Thy iblandt sine soldaterkammerater? Garder Hedegaard hedder jo netop i militær terminologi ikke Larsen men nævnes ved navnet på sin fødegård (bemærk i den forbindelse nr. 20 garder Ettrup).

Der er i tidens løb brugt mange gode kræfter på at beskrive kongers og generalers liv og levned. Det er ikke mit ærinde. Og dog. Jeg studsede over fornavnene på en general, som senere optræder i et citat, nemlig general Hinrich Ernst Peymann. Hvis man kigger ham lidt efter i sømmene, så viser det sig ganske rigtigt, at han som forventet var tysker. Han blev født 1737 i Hannover og blev i 1807 overkommandant i København. I november 1808 blev han ved en krigsret dømt »fra Ære, Liv og Gods«, fordi han kapitulerede og fordi han undlod at afbrænde flåden. Han blev dog taget til nåde og henlevede sine sidste år i Rendsborg.

Efter denne lille sidekommentar vil jeg så vende tilbage til mit egentlige ærinde, nemlig den menige soldats vilkår:

Referat fra bogen »Den danske hær i Napoleonstiden«.

Soldatens vilkår

Lige så pæn og reglementeret den enkelte soldat i 1700-tallet havde taget sig ud, når han stod opstillet til parade iklædt en ny uniform, lige så begrænset og regelbundet havde hans muligheder for at friste en soldatertilværelse, som kunne aftvinge respekt i de andre befolkningsgrupper, været. Hertil kom, at der i den danske hær ikke fandtes muligheder for som almindelig soldat at avancere længere end til at blive underofficier.

Indtil stavnsbåndets ophævelse den 20. juni 1788 havde hæren besiddet to muligheder for at skaffe sig tilstrækkeligt og brugbart mandskab. For det første var det pålagt den enkelte godsejer, ikke blot i sine lægdsruller at registrere værnepligtige karle og husmænd men tillige at udtage det krævede antal folk til tjeneste i Landsmilitsen. For det andet kunne der foretages hvervning, enten for at stille rent »geworben« regimenter eller for at lade værnepligtige og hvervede indgå i de samme militære enheder!

Med forordningen bortfaldt godsejerens ret og pligt til at udpege netop de folk, som han foretrak skulle gøre militærtjeneste. Hans ansvar bestod nu kun i, at de værnepligtige blev optegnet i det civile registreringsinstrument (lægdsrullen). Myndigheden til at udskrive til tjeneste passerede over til sessionen, som bemyndigelse til at udskrive alle af bondestanden, der figurerede i rullerne, og som ikke blev fundet kassable. Når sessionen herefter udtog en værnepligtig til tjeneste, forlod denne lægdsrullens civile registrering for dernæst at blive militært bogført i den pågældende enhed (stambog). Denne mere ensartede behandling af potentielt værnepligt har bidraget til at gøre soldatertjenesten mindre nedvurderende end tidligere.

Forordningen opererede med de to begreber landsoldat og landrekrut, hvor landsoldaten var betegnelsen for de udskrevne soldater i modsætning til fremmede hvervede, og hvor landrekutter betegnede soldater af landbefolkningen, der blev uddannet som landsoldat men lønnet som hvervede. Landrekutter blev udtaget ved lodtrækning blandt de bedst egnede, og de modtog 2 Rdl. foruden de 5 Rdl., som landsoldaterne fik årligt. Disse »nationale geworbne« kan betragtes som et overgangsfænomen i den periode, da hæren ændredes fra at være sammensat af fremmede hvervede og nationale soldater til at blive rent national og kun udskrevet; og de fandtes kun i tidsrummet fra 1767 toæ 1803, hvorefter alle i tjeneste skulle modtage 7 Rdl. om året. Landsoldat er derimod et begreb, som forblev gældende indtil indførelsen af den almindelige værnepligt i 1849.

Den udskrevne soldat

Med krigsårenes store antal soldater fik garnisionsbyerne et forstærket militært islæt. Infanteri og artilleri kunne man således se i fæstningsbyer som København, Helsingør, Nyborg, Fredericia og Rendsborg, og kavaleri prægede købstæder som Næstved, Randers, Horsens og Haderslev, der lå ved krongods, hvorfra man traditionelt havde kunne underbringe de beredne tropper.

Under de to års garnisionstjeneste fandt indkvarteringen i hovedstaden og i Rendsborg sted i byernes kaserner med alt hvad dette indebar for den unge husmand. som for eksempel pludselig fandt sig selv langt fra den hjemlige jord og indkvarteret på 5. sal i Sølvgades mægtige kaserne i residensstaden. Den militære hverdag forløb i alle garnisionsbyer med indøvelse af dén eksercits, uden hvilken linieartaktikken ikke lod sig praktisere og med overordenstlig megen vagttjeneste og udstrakt bevogtningstjeneste næsten overalt i byerne.

I den årlige 28 dages lange eksercertid efter garnisionstjenesten indkvarterede man soldaterne hos borgerne i kvarteret, hvori det blev forbudt de hvervede at færdes, således at de udskrevne bondesoldatere ikke skulle kunne udsættes for unødig dårlig indflydelse fra den kant. Imidlertid blev det med den forøgede troppestyrke i 1807 nødvendigt at skride til permanent borgerlig indkvartering af adskillige soldater, da kasernernes kapacitet ikke slog til.

For den lavestlønnede, musketereren i infanteriregimentet, var lønnen særdeles beskeden. De årlige belønningspenge på 7 Rdl. blev suppleret med 16 Sk. i månedlige håndpenge og 4-5 Sk. i daglige bespisningspenge. Hertil kunne komme kantonnements- og felttillæg samt brød. Meget mere end 6 Sk. daglig kunne det dog næppe beløbe sig

til, og dermed lå indtjeningen henved 5 gange lavere, end hvad en god håndværkssvend kunne skaffe sig. Især under de to års garnisonstjeneste har pengene været små, mens 7 Rdl. årligt for 28 dages øvelse dog var bedre.

Den værnepligtige soldat var ganske vist som hovedregel ugift, men da en vis indtjening alligevel var nødvendig, fik han sidst i krigen bevilget to ugentlige fridage for at kunne supplere sin af lønning med en privat indkomst. De fleste skillinger er utvivlsomt gået til indkøb af fødevarer med rugbrød, fedt, øl, og brændevin som de vigtigste ernæringskilder.På kasernerne blev der ganske vist gjort forsøg med drift af marketenderier, men resultaterne herfra blev aldrig imponerende. Ringere var tilberedningsmulighederne dog under den borgerlige indkvartering, hvor det forblev undtagelsen, at soldaten overhovedet opnåede at få køkkenadgang.

I den militære retspleje indskrænkede man i 1792 mulighederne for at bruge pryglestraffen, og da nytilgangen af hvervede soldater blev bremset, pålagde kronprinsen i 1803 officererne ikke at anvende en hårdhed, som kunne medvirke til at nedsætte soldaternes værdighed i almindeligt omdømme, ligesom han i 1812 fik indskrænket anvendelsen af den frygtede spidsrodsstraf. Modsat kronprinsens udtalte ønsker om at gøre hæren mere populær, virkede bevidstheden i de andre samfundsklasser om, at den værnepligtige bonde ved eksercitsen kunne få tildelt ydmygende prygl, og at han som følge deraf ikke kunne afvinge megen respekt.

Afsnittet giver en nøgtern fremstilling af soldatens vilkår. Tillige - og det er interessant - også af soldatens omdømme i civilbefolkningen. Det virker horribelt i dag: 7 års tjenestetid i en mands bedste alder, og så var han ikke engang rigtig regnet for noget.

»Tysk hørtes hyppigst som kommandosprog selvom dansk kunne anvendes både på eksercerpladsen, i felten og ved rapportskrivning. Holstenere og dermed tysksproget var en stor del af officererne, og især fra det tyske område var mange menige soldater blevet hvervet.«

CLH har altså i sin soldatertid blandt meget andet også haft mulighed for at udvide sin sproghorisont.

Referat fra bogen »Den danske hær i Napoleonstiden«.

KAVALERI

Den Kongl. Livgarde til Hest

Kavaleriets fornemste enhed bestod af blot 2 eskadroner, og til hver eskadron skulle høre 4 officerer, 5 underofficerer og 60 gardere, foruden understab men en samlet styrke på 153 mand. I understaben indgik kvartermester, feltskærer, auditør, berider og hans assistent, underfeltskærer, paukeslager, fanesmed og sadelmager foruden 5 trompeterer. Eskadronernes formål var fortinsvis af forrette vagt-og eskorttjeneste for kongefamilien. Til enheden rekrutterede man fra danske og tyske provinser samt fra Norge, da garden skulle repræsentere hele monarkiet. De enrollerede skulle være »smukke og veldannede folk« - og i al fald ikke rødhårede!

Nu kender vi CLH lidt bedre. Han har i al fald ikke været rødhåret! Lad os se på, hvordan det tog sig ud, når KLH stillede op til revy for kronprins Frederik.

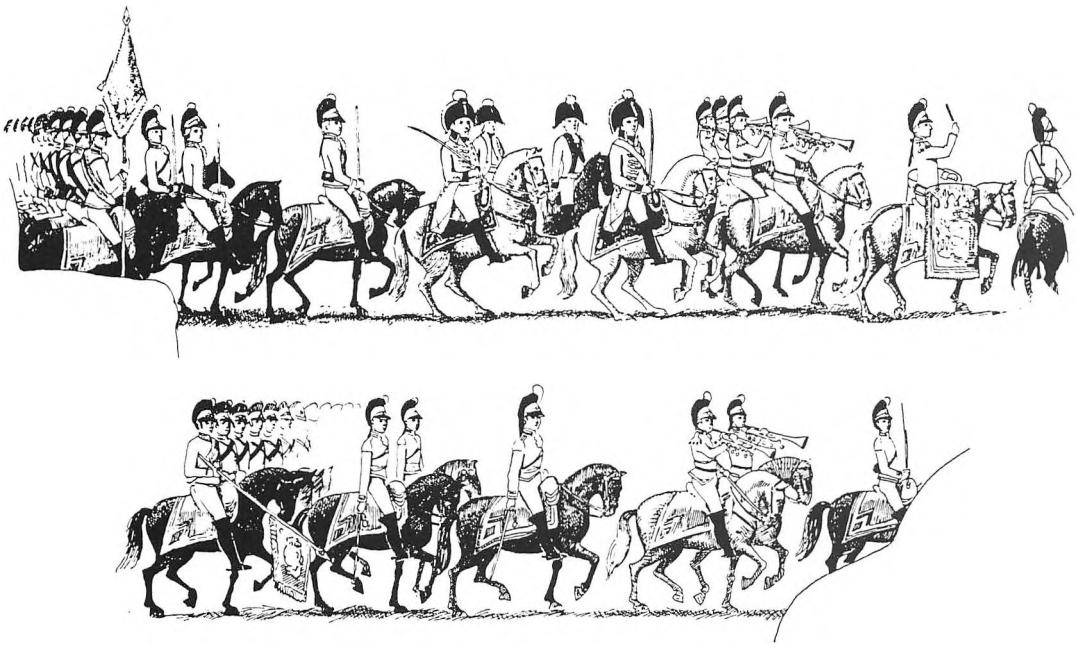

Den Kongelige Livgarde til hest, ca. 1882, er tegnet efter et maleri. Det forestiller en revy for kronprins Frederik, der dog ikke er medtaget på tegningen. Paukedækkenerne er røde med sølvgaloner og har snore og kvaster i rødt, gult og lyseblåt. De 6 trompetere, der er fordelt på de 2 eskadroner, blæser på sølvtrompeter med banderoller og kvaster i sølv. Der skulle kun være 5 trompetere efter resolutionen af 10. november 1797. Den er åbenbart ikke blevet fulgt.
(Haffner, Rosenborg Slot).

Vi har faktisk mulighed for at komme endnu tættere på CLH. Herunder ses en tegning og beskrivelse af en officer og en menig garder fra 1805.

Den Kongl. Livgarde til Hest, officerer, 1805. Ritmesteren bærer en casquemed raupe og en hestehale, der kun når ned til kravens underkant. Senere bliver den længere og når helt ned til livgehænget, som det ses på revybillederne fra 1808, 1809 og 1810. På ærmet over den gule skindhandske sidder en ungarsk knude af sølvtresse på rødt underlag med 4 rosetter i sølv. Det er ritmesterens distinktion, som var ens for hestegarden og Husarregimentet. Den røde valdrap har galoner af sølvtresse og sølvkvast i det bageste hjørne. (Brockdorff).

Den Kongl. Livgarde til Hest, menig, 1805. Hestegarderen er iført den gule uniform, der holdt sig næsten uændret til hestegardens nedlæggelse i 1866. Uniformen var meget sart, og det morede de andre tropper at tilsvine »de gule« under manøvrene. Når de gamle dragoner håbede at træffe hestegarden, blev krudtet fra en patron løsnet i hånden, gjort fugtigt, og klingen indsmurt i denne salve, for at man kunne se hvert slag på de gule rygge og arme. Under en manøvre i 1812, hvor hestegarden foretog et uheldigt angreb mod 2 kanoner, slog artilleristrne fra sig med viskene på de gule kolletter. Da vejen tilmed stod i ét pløre, overøste de garden med ladeskufferne. (Bodenhoff, E. G. E. »En officers Optegnelser,« p. 109). (Brockdorff).

Selvom CLH var menig var der da, som det ses udfra billedet, stil over garderen og hans uniform. Ynkelig er han da ikke at se på. Mon dog ikke der også har været mulighed for at finde en lille veninde i løbet af de 7 år, garder Hedegaard var i kongens København?

Et andet billede, som indirekte fortæller noget om CLH's soldaterliv er det nedenfor viste »Kongens riddertog til Rosenborg«. En revy magen til denne blev afholdt få måneder før CLH blev hjemsendt og han har været med - om ikke i netop dette optog - så i et lignende. Til denne begivenhed er vi så heldige at have en øjenvidneberetning:

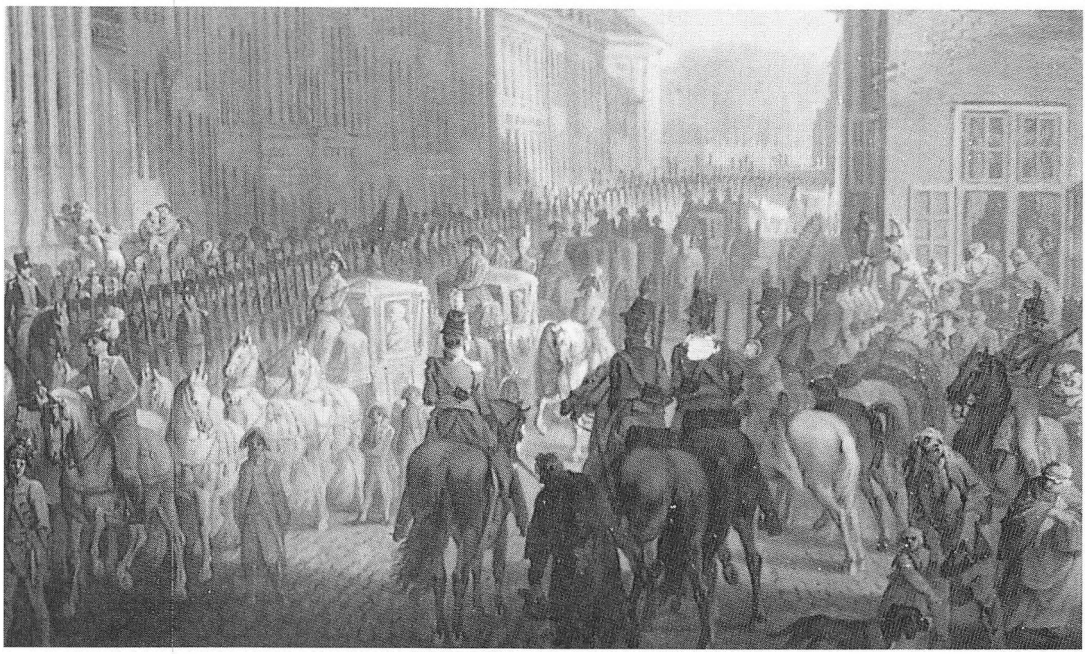

Øjenvidneberetningen

»Det højtidelige optog var bestemt at skulle begynde kl. 9 om morgenen. Gaderne var renset så godt, det kunne lade sig gøre, trods sne og slud, militæret opstillet langs hele ruten, bag hvilke folk strømmede frem og tilbage. Alt dette tjente jo en tidlang til underholdning for os, men snart begyndte vi at længes efter noget mere at se på, og til sidst var vi ved at tabe tålmodigheden, thi klokken blev 10, 10 1/2 og omsider 11.

Da lød en fanfare fra Amalienborg. Nu kom de.

Efter livgarden fulgte en rideknægt i højrød dragt, og derpå overhofmarskallen i firespændig karet.

Efter hver vogn fire kongelige løbere, der satte fødderne kunstigt som i stærkt løb, skønt toget gik i parademarch, og de havde deres nød med at vogte de hvide silkestrømper for stænk fra gaden.

Nu kom kongen i sin guldkaret, trukken af seks skimler. Pagerne trippede seks på hver side af vognen, to hejdukker sad på hver sit vogntrin, og derinde sad Fredrik VI i purpurkåbe med hermelin og nikkede til alle folk, som svingede med hattene og overdøvede musikken med jublende hurraer.

Næsten lige så jublende modtoges dronning Marie i sin glaskaret, og efter hende kom ensuite prinser og prinsesser, hofkavalerer og damer, alle i kongelige ekvipager, så ministrene, uden- og indenlandske, og til sidst alle de vordende riddere i hyreskareter.

Vi så og så i to timer og glemte næsten frokosten«.

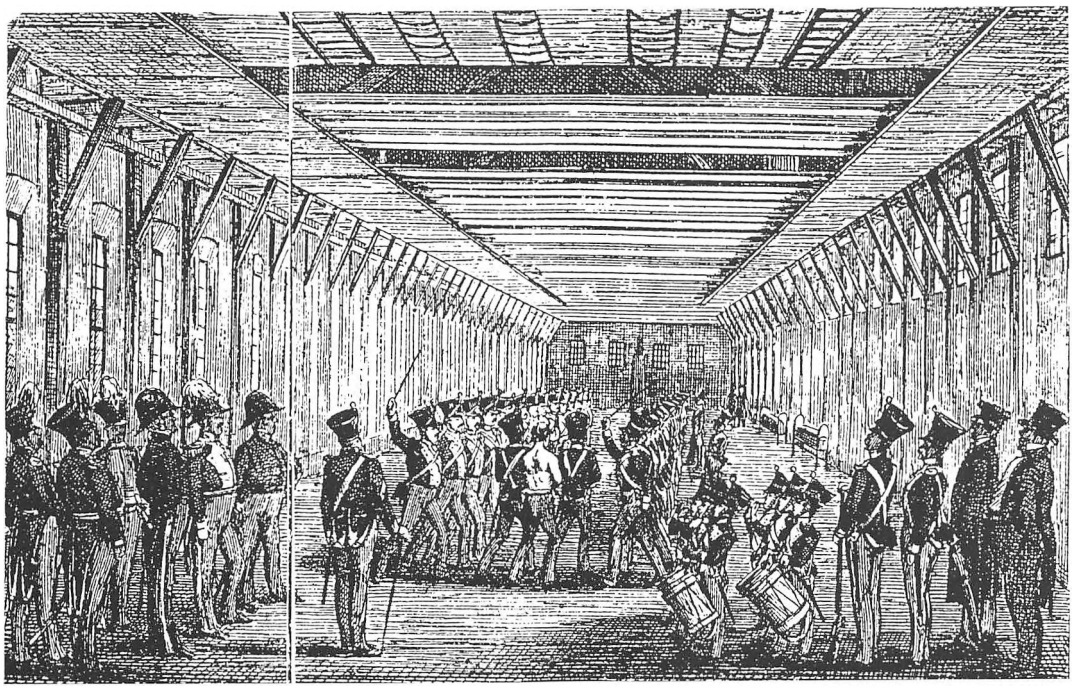

En ganske anden og barsk side af soldaterlivet fremgår af nedenstående billede.

Referat fra bogen »De så det ske« - Englandskrigen 1801-1814.

Hårde betingelser...

Det var ingen spøg at være i kongens klæ'r.

Soldaterne var så dårligt lønnet, at de ofte måtte tage civilt arbejde for at klare sig. Tjenesten var sløvende ensformig. Det meste af tiden gik med at stå på vagt eller eksercerer. Og dertil kom en ualmindelig hård behandling.

Mens den civile straffelov blev stadig mildere, skærpedes den militære.

Under tjenesten var det tilladt befalingsmændene at slå soldaterne med den flade klinge, og for alvorligere forseelser kunne de straffes med forlæns eller baglæns krumslutning, fængsling på vand og brød eller spidsrod.

I 1806 skriver kronprinsen til generalauditoriatet om tyveri af et fireskillingsbrød:

»I anledning af den mig tilsendte retskendelse, betræffende musketer Klaus Brandt, som for kvalificeret tyveri ved en garnisionskrigsret er tilpligtet at stryges til kagen og hensættes i arbejde i jern i Københavns fæstning for livstid, samt at erstatte Holmen fire skilling, i hvilken anledning generalauditoriatet indstiller denne dom at formidles derhen, at musketer Brandt skulle føres mellem spidsrødderne af 200 mand 8 gange i en dag, da tror jeg, det ville have skadelige følger, når musketeren skulle slippe dermed for at have stjålet på sin post. Dertil kommer, at det spring fra kagstrygning og slaveri på livstid er for betydeligt. Jeg tror derfor, at han bør gennem spidsrødderne af 200 mand 12 gange i 2 dage og erstatte Holmen de fire skilling«.

Spidsrodsstraffen var i begyndelsen af århundredet blevet skærpet således, at soldaten ikke måtte løbe, men skulle føres langsomt mellem rækkerne af kammerater, der hver skulle give ham et kraftigt slag over ryggen med en hasselkæp.

Det raffinerede ved spidsrodsstraffen bestod i, at det var soldaternes egne kammerater, der straffede ham.

En soldat fortæller: »Med bævende angst rykkede jeg første gang ud til en eksekution, som jeg skulle overvære, og hvor jeg selv skulle slå med de andre. Majoren og adjudanten var strenge officerer, man turde ikke skåne nogen uden selv at blive muntret af stokken. Den første der kom ind i rækken, var et menneske på omtrent tyve år, hvis ryg var smuk og hvid. Rystende gav jeg ham, da han første gang var foran mig, et svagt slag. Jeg så mig tilbage og bemærkede en officer bag mig, min angst tog til, arrestanten kom tilbage, jeg ville slå bedre til, men kunne ikke, slaget ramte bukselinningen. Pludselig fik jeg af oberstløjtnanten, de stod bagved mig, et stød mellem skulderbladene af hans stokkeknap, så at jeg selv fløj over i det andet geled, og mit gevær faldt på jorden. Jeg rejste mig op igen, tog mit gevær op, og en tåre trængte sig frem i mit øje, da min ryg blev truet med 12 stokkeslag, hvis jeg endnu viste mig skånsom. Jeg måtte betvinge min uberettigede mildhed og slog nu til, så godt jeg kunne«.

Jeg spørger mig selv, om man kunne overleve det.

Herefter vil jeg fortsætte med nogle dagsbefalinger fra det værk, som hedder »Meddelelser om den kongelige livgarde til hest«. Her er tale om befalinger, som direkte har været gældende for CLH og som stammer fra den tid, hvor det gik hedest til i København.

3/8 1807

»I Kjøbenhavn havde man allerede i nogen Tid næret Mistanke til Englændernes Hensigter og derfor ogsaa taget forskjellige Forsigtighedsregler. I saa Henseende giver Gardens Ordrebog fra den Tid flere ret interessante Oplysninger.«

»Den følgende Dag lød Ordren: »Kl. 3 holder Kommandoet af 1 Vagtmester, 4 Underofficerer, 1 Trompeter og 24 Gardere, som kommanderes af Lieut. Holck, sig færdig i Kasernen for paa nærmere Ordre at udrykke; dog opsadles ej, før dertil Ordre gives. Kl. 3 3/4 udsendes 1 Underoffic. og 6 Mand for at patrouillere til Ordens Vedligeholdelse gjennem Kronprinsessegade, Borger- og Adelgade, og naar samme er kommen tilbage, udsendes en Afløsning af samme Styrke, og saaledes fremdeles indtil nærmere Ordre.«

»Den 3dje Juli befaledes: »Alle forblive i Dag paa Kasernen, færdige til Udrykning«.

»Nu begyndte den skæbnesvangre Tid at nærme sig. Øjeblikkets Alvor stod klart for enhver, og de nødvendigste Forholdsregler bleve hurtigst muligt trufne. For Hestgardens Vedkommende vil et Uddrag af de daglige Ordrer give det bedste Indblik i dens Deltagelse i de paafølgende sørgelige Begivenheder. Det hedder saaledes i Ordrebogen:

13de August 1807. I fl. Hs. Majestæts Befaling staar den Kgl. Livgarde til Hest indtil videre under Kommando af den Kommanderende General, Gen. Maj. Peymann, Kommandent i Citadellet, hvor Parolen hver Morgen Kl. 10 for hele Garnisonen udgives.«

»14de Aug. Saa snart der slaas Generalmarche, forsamler ethvert Regiment og Korps sig paa Alarmplads. Imorgen tidlig tages Hestene fra Græs.«

»15de Aug. Det overkomplette Mandskab indkaldes ufortøvet og sættes i Nummer og Gage ved deres resp. Eskadroner. Naar Generalmarche slaas, møder hele Korpset i Vagtkolleter, blaa Ridebuxer og Patrontasken over venstre Skulder.«

Den militære måde at tænke på fornægter sig ikke. Soldaten skulle bære »Patrontasken over venstre Skulder«. Og det nu, hvor landet stander i våde.

»16de Aug. Fra i Dag gives samtlige tjenstgjørende Officerer dobbelt Kantonnementstillæg og samtlige Tropper dobbelt Traktement. Fra i Dag trækkes op med skarpladte Geværer, og hver Mand forsynes med 30 Patroner.«

»Naar en Parlementair til Lands fremtidig ankommer til Forpostkjæden, bliver han strax ført, uden at bindes for Øjnene, ind af Norgesporten i Citadellet til den kommanderende General. Parlementairer til Søs anlægge ved Karantainebroen.«

»20de Aug. Garden skal hver Dag ved Parolen til den komm. General afgive et udfyldt Schema over Døde og Saarede samt over hvad der er passeret.

Denne Dag foretoges et Udfald af Østerport mod et fjendtligt Batteri ved Svanemøllen. I Udfaldet deltog 100 mand af Garden til Hest og 100 mand af Sjæll. Reg. Rytt. under Kommando af Major Flindt af Garden. Samtidig skete et Skinangreb ud af Nørreport. Hensigten opnaaedes dog ikke ganske, da Fjenden fik Forstærkning, hvorved vi nødtes til at trække os tilbage til Fæstningen.

21de Aug. Kl. 5 i Eftermiddag indsender Garden nøjagtig Fortegnelse over tjenstgjørende Officerer, Underoffic., Tromp. og Gardere. De paa Piket [1] og Feltvagt staaende Officerer rekvirere de stærke Drikkevarer ved Feltkommissariatet. Til Regel antages, at en Mand i 24 Timer kan faa 1 Pægl Brændevin og 1/2 Pot Øl, og i sjældne Tilfælde 2 Potter pr. Mand.«

»27 Aug. De efterladte Koner og Børn af de Faldne godtgjøres indtil videre det samme, som deres Forsørgere nød. Paa Grund af de høje Priser nu tillades det Gardens Marketender at tage 6 sk. for Portionen i stedet for 4 sk., men Kvantitet og Kvalitet skal være den samme.

28de Aug. Efter Gen. Befal. forholdes med de Blessertes Familier som med de Faldnes. De godtgjøres Traktemente, saa længe Vedkommende er paa Lazarethet.

Fra i Dag gives der hver Kavallerihest: 5 1/8 Skp. Havre, 6 pund Hø og 4 pund Halm.«

»31te Aug. Enhver, der herefter deserterer og paagribes, straffes med Galgen. Meldinger fra udvendige Pikets passere ind ad Østerport. I Morgen Kl. 8 møder en Gardetrompeter med Fourage for 24 Timer ved Hovedkvarteret og melder sig til den jourhavende Adjudant. Han forplejes fra Feltkommisariatet.«

»Den herpaa følgende Nat begyndte Bombardementet paa den ulykkelige By, hvilket gjentog sig hver af de efterfølgende Nætter og naturligvis betydeligt forøgede det Arbejde, som i Forvejen hvilede paa de belejrede.«

Faktisk står vi ifølge min tidligere historielærer ved Folkeuniversitetet lektor Hans Bjørn her overfor historiens første terrorangreb på en civilbefolkning udført med ild-sprængvåben. Med sådanne våben kan man ryge en civilbefolkning ud. Tidligere tiders kanonkugler slog hul i en væg eller et tag. Men de anstiftede ikke brand.

En samtidig kilde siger om bombardementet: »Gruset i gaderne var så hedt, at jeg brændte fødderne på det«. Her skal gøres opmærksom på, at det ikke var nogen »operettekrig«, CLH og hans kammerater deltog i.

En anden samtidig kilde siger, at »omtrent 7.000 dansk-norske søfolk måtte gå i britisk fangenskab under krigen. Prisonen kaldtes det. Fangerne blev stuvet sammen på udrangerede krigsskibe.«

Det var ikke noget rart sted at være, men det fører for vidt. Eventuelt interesserede læsere må henvises til listen over kildematerialet.

»4de Septbr. Gen. Bef. om Indsendelse af Lister over Desertionerne siden Fjendtlighedernes Begyndelse. De indsendes daglig fra afdelingerne til Brigadecheferne.«

»7de Septbr. (Den Dag, paa hvilken Kjøbenhavn kapitulerede)

Generalen bekjendtgjør, at Fjendtlighederne ophøre fra i Dag. Fæstningsportene aabnes som sædvanlig, men lukkes indtil videre ved Solens Nedgang.«

»Under Belejringen foregik der Desertioner i massevis, men det var næsten altid fremmede hvervede, der løb over til Fjenden. Saaledes havde Marineregimentet, der ene bestod af saadanne, ikke mindre end 35 Underoff., 18 Spillemænd og 1000 Menige Overløbere. Fodgarden havde 2 Spillemænd og 2 Menige, Hestegarden kun 1 Menig. Naturligvis maatte der under saadanne Forhold gaas frem med den største Strænghed mod Deserteurerne, og vi træffe derfor ogsaa i de paafølgende Dage en Mængde Exekutioner paa Amager, hvilke sædvanlig overværedes af et Kommando af Hestgarden. Saaledes finde vi i Gardens Ordrebog for:

9de Septbr. Kl. 2 1/4 holder Garden i fuld Exercerajustement færdig til Afmarche for paa Amager at være til Stede ved en Exekution over nogle Mariner.

Det samme gjentog sig den 14de og 19de s. M.«

Jeg vil her henlede opmærksomheden på et bestemt sted i teksten. Bemærk hvordan foragten for forræderne formeligt lyser ud af disse linier. I beskrivelsen af henrettelserne hedder det. »Exekution af nogle Mariner«. Ikke engang hvor mange det mere konkret drejer sig om, der denne dag måtte i galgen, har man fundet nævneværdigt. Det er for øvrigt utænkeligt at CLH ikke skulle have forrettet sådan tjeneste. KLH bestod ialt kun af 120 mand, og han må således have været med både til at indfange og overvære henrettelsen af desertører.

»Medens i al denne Tid Englænderne havde travlt med at tiltakle de røvede orlogsskibe, laa deres Armee udenfor Fæstningen og ventede kun paa at gaa om Bord igjen., Dog først ønskede de at se den fremmede Stad og paa nært Hold betragte det Hærværk, de havde udøvet imod den.

6te Oktober. I Følge gen. Bef. og paa Grund af given Tilladelse for engelske Soldater at kunne i små Trops, og ikke større end 12 Mand med en Underoff., uden Skydegevær passere Gaderne, kommanderes indtil videre 2 Patrouiller af Garden til Hest, hver bestaaende af: 1 Korp. med 8 Mand, som passerer og overholder Orden i gaderne samt anholder hver enkelt, omvankende, engelsk Soldat og henbringer ham til nærmeste Vagt.

Den ene Patrouille, som gives af Liveskadronen, patrouillerer følgende Strækning: samtlige Gader indenfor Holmens Kanal, Kongens Nytorv, Østergade, Amagertorv til Holmens Bro; særlig henvender den sin Opmærksomhed paa Smaagaderne omkring Nicolai Kirke.

Den anden Patrouille, der gives af 2den Eskadron [2], patrouillerer fra Knippelsbro, langs Børsen og Gaderne indenfor Slotspladsen, Amagertorv, Vimmelskaft, Nygade, Gam-

meltorv, Frederiksberggade, Philosophgangen til Langebro.

Begge Patrouiller udrykke Kl. 5 i Eftermiddag, og kommanderes det samme Antal til disses Afløsning, saaledes at de til Dagbrækningen stedse patrouillere i Gaderne.«

Dette afsnit fortæller rigtig nok noget om, i hvilken grad al øvrighed incl. kronprinsen og militæret må have følt sig totalt afmægtig. At garden skulle eskortere engelske soldater rundt i København, så de ret kunne beskue de ødelæggelser, de havde forvoldt, virker primitivt og utroligt nedværdigende.

»Under 21de Juni udkom en allerhøjeste Befal. til Garden, at ikkun det Mandskab, der havde Skjæg, skulde farve deres Knebelsbarter. Den øvrige Del maatte imidlertid beflitte sig paa at erholde Skjæg og ingenlunde afrage eller afklippe det paa de Steder, hvor Skjæget skulde staa, dog skulde de indtil da ingen farvede Barter bære.«

Dagsbefalingen vidner om, at der nu er falder ro over tingene. Der er blevet tid til at beskæftige sig med mandskabets »Skjæg«.

»Paa Kongens Fødselsdag, den 28de Januar 1809, holdtes Ordensdag paa Rosenborg. Til denne Højtidelighed som ogsaa til Aabningen af Højesteret, der i hvert Aars Marts Maaned efter Slottets Brand ligeledes fandt Sted paa Rosenborg indtil 1830 og derefter paa Christiansborg igjen, saa vel som til Publikation af disse Højtideligheder, der altid skete ved Herolder nogle Dage forud, afgav Hestegarden de fornødne Eskorter. Saadanne Eskorter brugtes i øvrigt ved mange andre Lejligheder, saasom naar Hoffet afrejste eller ankom til Byen, til og fra Kirke, Theater osv.«

I fredstid var det altså, som det fremgår af beskrivelsen, en af opgaverne for KLH at eskortere medlemmer af kongehuset på kirke- og teaterbesøg. En anderledes fredelig opgave sammenlignet med eskorten af englænderne rundt i byen et par år tidligere.

Jeg vil gerne afslutte citaterne fra værket »Den Kongelige Livgarde til Hest« med at oplyse, at forfatteren C.C.v. Krogh indleder forordet til bogen sådan: »Allerede i Vinteren 1882 begyndte jeg at samle disse Bidrag til Gardens Historie.« Bogen er udgivet i København i oktober 1886. Jeg synes, det siger noget væsentligt om kildematerialets pålidelighed og værdi.

CLH forlod KLH i 1811 og nedenfor gengives det tidligere omtalte originale hjemsendelsespas.

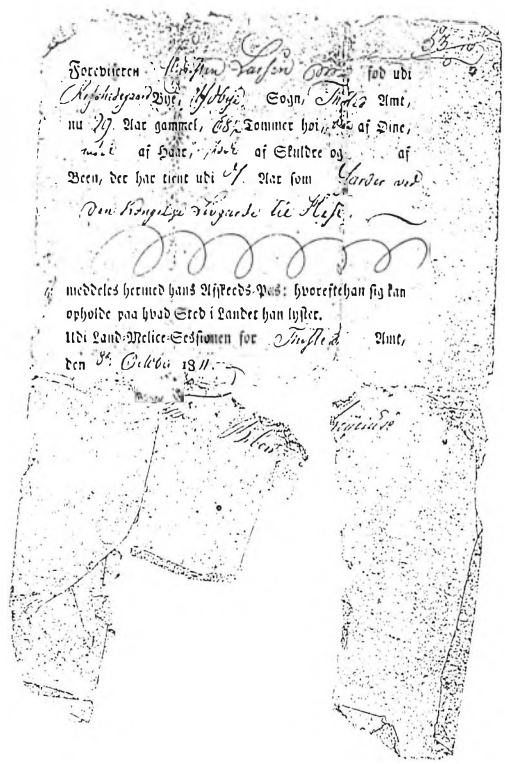

Foreviseren Christen Larsen Fød udi Refshedegaard Bye, Ydby Sogn, Thisted Amt, nu 29 Aar gammel, 68½ Tommer høi, blaa af Øine, mørk af Haar, stærk af Skuldre og af Been, der har tient udi 7 Aar som Garder ved den Kongelige Livgarde til Hest.

meddeles herved hans Afskeeds-Pas: hvorefter han sig kan ophølde paa hvad Sted i Landet han lyster.
Udi Land-Melice-Sessionen for Thisted Amt,
den 8de October 1811.

Oversættelse af hjemsendelsespas:
Foreviseren Christen Larsen Fød udi Refshedegaard bye, Ydby Sogn, Thisted Amt - nu 29 år gammel, 68 1/2 Tommer høi, blaa af øje, mørk af Haar, stærk af skuldre og af Been, der har tient udi 7 Aar som Garder ved den Kongelige Livgarde til Hest.

Meddeles hermed hans Afskedspas: hvorefter han sig kan opholde paa hvad Sted i Landet han lyste. Udi Land = Melice = Sessionen For Thisted Amt.
Den 8de October 1811.

Hvad var det for en mand, der i 1811 vendte hjem til Thy. Var han en ener? Mon ikke? Med mindre den i karakterskemaet omtalte »Ettrup« (nr. 20) også var thybo.

Først og fremmest har CLH følt historiens vingesus i sin soldatertid. Han har færdedes hjemmevant i København. Han har kunnet forstå tysk kommandosprog. Han har været på nært hold af engelske og skotske soldater. Han har set kronprinsen og hans hof. Han har været udsat for bombardementer. Han har overværet exekutioner og han har været underkastet en umenneskelig militær disciplin.

Så kan vi måske fabulere lidt om det, vi ikke ved: Kunne en mand med hans baggrund falde til ro der hjemme i Thy? Ja, vi kan jo se, at han blev der. Historien om den hjemvendte CLH kan vel passende afsluttes med følgende mundtlige overlevering ned gennem generationerne. Da CLH havde aftjent sin værnepligt fik han ifølge min far udleveret et par beskøjter, hvorefter han begav sig hjem - til fods. Det tog ifølge overleveringen ca. 6 uger. Garder Hedegaard må have savnet sin gamle stridshingst inderligt på den tur.

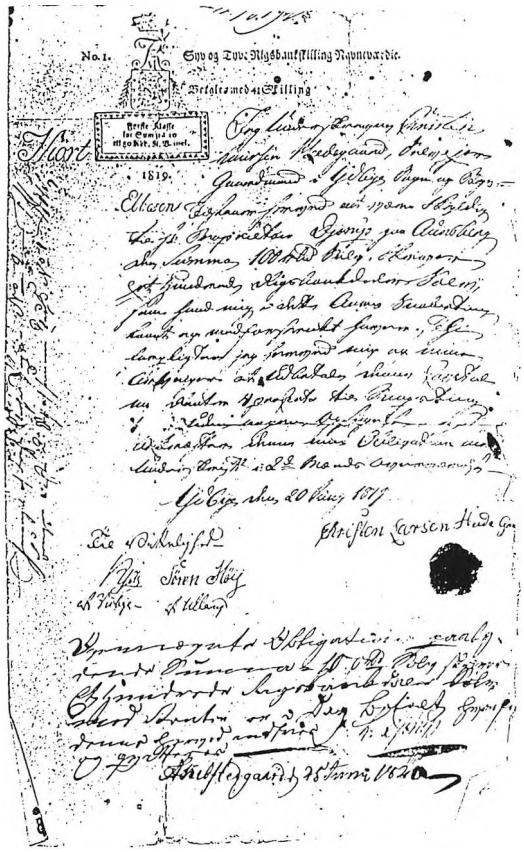

Efter CLH's hjemkomst i 1811 gik Danmark statsbankerot i 1813. Den økonomiske situation i landet var overordentlig vanskelig. Dette gav sig bl. a. udtryk i at rede penge var meget vanskelige at komme i besiddelse af. I denne forbindelse er nedenfor trykte originale lånedokument imellem prorietær C. Djørup og CLH interessant. Som det fremgår af dokumentet er lånet »indgået i dette års Snapsting«. Snapstinget i Viborg var datidens marked for indgåelse af private aftaler mellem långivere og låntagere. Bemærk CLH's og C. Djørups egenhændige underskrifter.

Da CLH i 1819 lånte 100 Rbd. af C. Djørup, foregik de mere formelle aktiviteter (stempling af f.eks. lånedokumenter m.v.) i den bygning, som hed »Stænderhuset«.

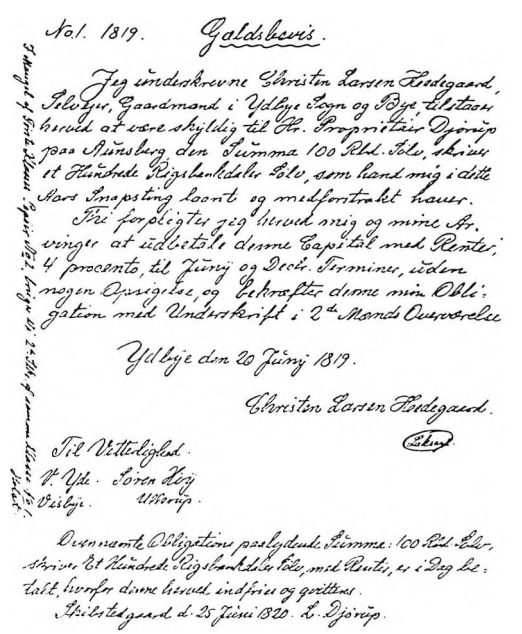

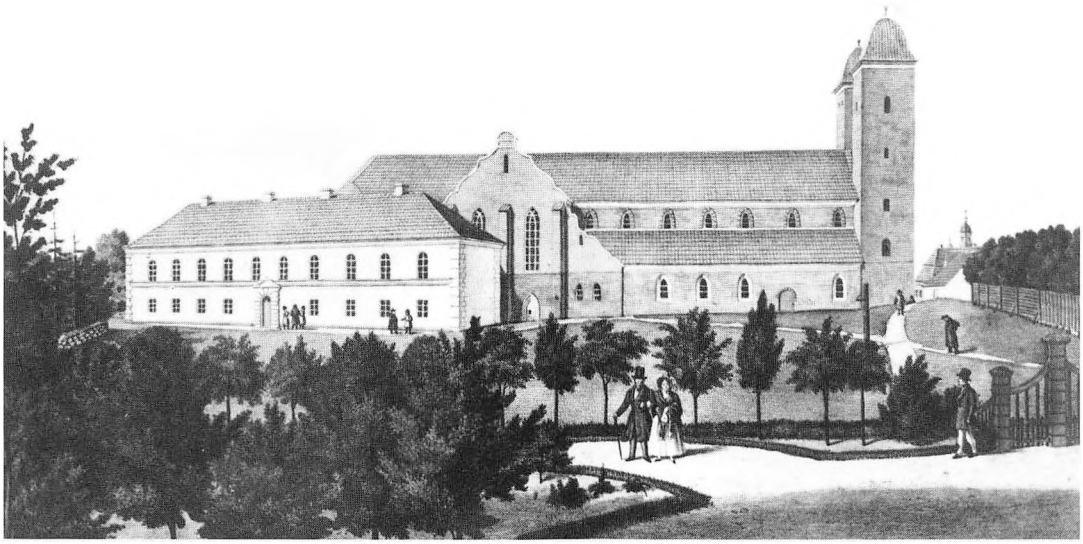

Billede af Stænderhuset/Viborg Museum.

Denne bygning blev revet ned omkring år 1875. Lånet, CLH fik, kan også være indgået i Snapstingsklubben. Det er dog mindre sandsynligt. Der indgik man også låneforretninger, men rigtig nok i skyer af tobakståger, en gennemtrængende hørm af øl og brændevin, samt idelige slagsmål på grund af umådeholdent drikkeri og sidst men ikke mindst på grund af hasardspil.

C. Djørup har næppe haft sin gang i Snapstingsklubben. Han var, foruden at være proprietær (ejer af bl.a. Avnsbjerg, Hindsels- og Skibstedgaard), sognepræst for Hassing og Villerslev sogne. Senere endvidere provst i Han Herred.

Ganske vist blev han beslægtet med familien Jacobsen på Carlsberg, idet fru Djørups søster Laura Cathinka Holst blev gift med Brygger J.C. Jacobsen, og ganske vist var det at være præst eller provst ingen garanti for, at man ikke samtidig kunne være en tørstig sjæl, men alligevel...

C. Djørup har efterladt sig et ganske andet eftermæle. Her må jeg måske lige indskyde, at et udsvævende liv absolut ikke var velset i det pietistiske Frederik d. 6's tid. Nogen tog det dog let. Således sagde man i de tider i Snapstingsklubben: »Her er højt til himlen - og langt til København«.

C. Djørup tog det ikke let. Det har han end ikke haft tid til. Han efterlod sig et større skriftligt landbrugsfagligt arbejde, hvori han bogstavelig talt sogn for sogn i Thisted amt beskrev boniteten, avlsmetoder m.v.

Dertil har han endog efterladt sig en prædiken, som »er et smukt Udtryk for Provstens lyse Forsynstro og varme Fædrelandssind og lader os ane lidt om den tiltalende Prælats Virksomhed som Sjælesørger.«

Her vil jeg gerne have lov til at gøre et lille svinkeærinde. Langsomt - hen ad vejen - er ordet »Snapsting« for mig blevet noget naturligt eller selvfølgeligt, men hvoraf egentlig navnet ? Det er et vanskeligt spørgsmål. Den navnkundige historieskriver Hugo Matthiasen skriver herom:

»Hvad navnets besynderlige forled betyder, vides ikke. Det er en gaade, som stadig er uløst.

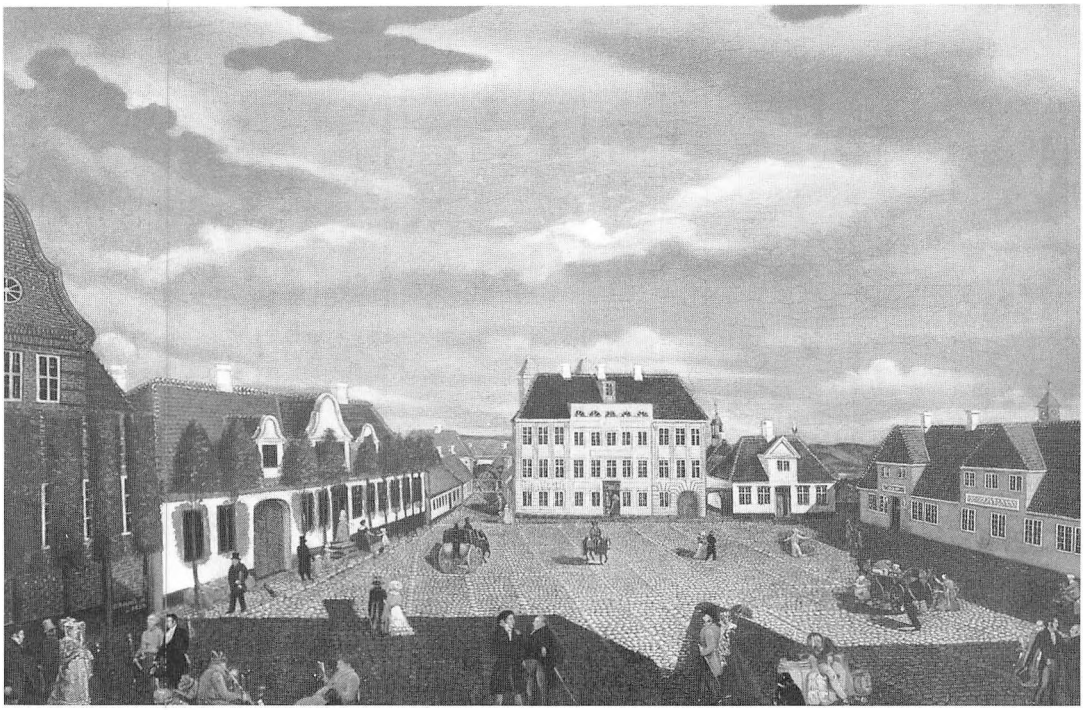

Billede af Snapstingsklubben.

Fristende kunde det være, - og begrundet såsom stævnet altid var fugtigt, at sætte det i forbindelse med snaps, men saa let er det ikke. Fordi snaps i denne betydning ikke tør rose sig af tilstrækkelig ælde, medens »Snapsting« rækker mindst et halvt årtusinde tilbage og muligvis mere endnu.«

I Store Nordiske Konversationsleksikon har jeg læst følgende: »Først i det 17. århundrede blev det (brændevin) kendt som et nydelsesmiddel.«

Så den med snaps holder ikke. Andre forsøg på forklaringer er ordet »snap«, i den forstand at det var hurtige - snappe - lånsforretninger, man indgik eller at det oprindelige, næsten forhistoriske Snapsting skulle have fundet sted på en lokalitet lidt uden for Viborg, som hed/hedder Snabe.

Om vi kan lide det eller ej, - nogle spørgsmål forbliver ubesvarede og fortaber sig i den ældgamle fortids mørke. Sådan er - og må det - naturligvis være.

Hvis man afslutningsvis tager et overblik over CLH's livsforløb, så tegner der sig et billede af en mand født i 1782, som ifølge den tids gældende lov var stavnsbundet fra sit fyldte fjerde år i 1786 og indtil stavnsbåndets ophævelse i 1788. I praksis virkede stavnsbåndet nogle steder i landet til omkring år 1800.

Han var født i Refshedegaard. Folkene dér tilhørte absolut den bedre stillede del af bondebefolkningen. Allerede i 1793 formår hans far at købe sin tidligere fæstegård. Han har altså fået gården til at give et fornuftigt afkast.

Da gården testamenteres fra Mads Larsen, CLH`s ældre broder, til deres søsterdatter, Else Jensdatter, i år 1842 er gårdens samlede bo opgjort til 4.500 Rbd. I 1842 arver CLH 1.000 Rbd.

CLH's soldatertid må have spillet en markant rolle i hans tilværelse. For mig kunne det være interessant at vide, hvem der har udskrevet ham til soldatertjeneste. Jeg ved det ikke.

Jeg holder af at tænke på ham som en mand, som kunne sætte sig op på en hest, sådan at

hesten omgående har vidst, hvem der bestemte farten og retningen.

Det må garder Hedegaard have kunnet.

Selv har jeg altid været halvræd for en hest.

Kildeangivelser

Billedet af Viborg Domkirke/Stænderhuset er venligst udlånt af Viborg lokalhistriske Arkiv.

[1] Piket:opr. rytterafdeling hvis heste stod opsadlede, bundne til tøjrepæle;beredskabsafdeling af fodfolk; forpostkompagni (forklaringen stammer fra fremmedordbogen)

[2] Den eskadron CLH lå ved.

Da havet brød ind

af Anker Johansen

Adskillige stormfloder har i 15 - 1800 tallet overskyllet og udslettet mange små landsbyer samt ændret landkortets udseende.

I bogen »Agger - Land , vind - vand og sand«, skriver Gunnar Jensen følgende om året 1839 på side 20:

En stormflod, den 7. og 8. januar gjorde kanalen endnu større. Næsten hele Aggertangen blev overskyllet af det rasende hav. - Fjordens vandstand hævedes et par meter og bragte oversvømmelse i alle tilgrænsende sogne. - »Vandet steg til en højde, som det næppe har haft de sidste syv til otte hundrede år,« berettedes det fra Fur. - De sidste rester af klitter, der endnu var tilbage mellem Agger og Rønland, forsvandt. Samme uvejr dannede en ny mindre kanal.

Den 8. januar er det årsdagen for en naturkatastrofes hærgen på de thylandske kyster, Idet Vesterhavet brød ind i Limfjorden og forvoldte død og ødelæggelse. Anker Johansen Ydby, videregiver i denne beretning en øjenvidneskildring af begivenheden.

Den 8. januar 1839 stod tre mænd ved gavlen af et stråtækt hus i Ydby Østerhede og drøftede mulighederne for en jagttur. I to dage havde der raset en strid storm af sydvest, og nu på tredje dag var den steget til orkan. Tærskearbejdet på egnens gårde var endnu ikke begyndt efter helligdagene, og for datidens almuefolk var længere tids uvirksomhed nærmest en plage.

Skibsted fjords vestlige del, hvor ænderne ellers fandt læ og roligt vand i hårdt vejr, lå hen som en stor mudderflade. Blæsten havde presset vandet ud og berøvet ænderne deres hvileplads. Så måtte de holde til i Vejlen. Niels Himmerig, som var ivrig Jæger, mente, de var let at komme på skudhold af i et sådant vejrlig, så han foreslog et forsøg.

Niels Himmerig havde en ny bøsse, der var noget ret enestående for sin tid. Det var nemlig en perkussionsbøsse, hvor krudtet antændtes ved hjælp af en fænghætte, og det var noget nyt fra de aller sidste år. Han var den eneste der på egnen, som havde et sådant pragtstykke. De to andre måtte nøjes med deres flintelåsgeværer, hvilket lod sig høre under almindelige vejrforhold. I et vejr som dette, ville det volde vanskeligheder. Niels fik lejlighed til at vise sin bøsses overlegenhed.

Jagten, der normalt gik for sig på den måde, at jægerne listede sig ind på ænderne i skjul af de mandshøje tagrør, var i dag vanskeligere end vanlig. Stormen klemte de store rørskove ned, så der ikke var dækning at finde. De måtte kravle lange strækninger gennem dynd og

Gennembrudet ved Agger - stormnatten den 5. november 1911.

vand, og når de endelig fik skud, skulle det nok passe, at vinden rev både gnisten og pandekrudtet af flintelåsene. Både Kræn Lægdsmand og Jens Johan måtte døje den tort, at deres bøsser kun afleverede et skrattende smæld af flintens slag mod stålet, mens Niels spyede død og fordærv over ænderne. Der var dog ingen sure miner af den grund. De vidste jo, at fangsten skulle deles, når man var vel hjemme igen.

Stormfloden kommer

Vejret blev stadig værre. Regnbygerne piskede på hud og krop. De tre jægere besluttede sig til at søge tilbage. Det var nemmere sagt end gjort. Milevidt i vest hørtes havets tordnende brøl, når det kastede sin jættekræfter mod Aggertangens grå klitter.

Pludselig hørtes en ny tone i den frygtelige koncert, En voldsom byge tvang de tre i knæ. En gurglende, kogende hvæsen trængte som en klagesang gennem orkanens larm. Mændene stirrede skrækslagne mod vest. Der så de fjordens bølger hæve sig over Dragets lyngklædte stribe. Havet var brudt igennem!

Nu gjaldt det livet. De søgte ind mod Sindrups bakker, men vejen var lumsk, Gamle kanaler og dyndede huller besværliggjorde flugten. På minutter var Vejlen en rivende strøm, Niels havde hængt bøssen på nakken. Han rakte en hånd til hver af sine kammerater.

Tag fat her, skreg han, og så slipper vi ikke ihvad der så sker. Vi skal igennem. Fremad, i Guds navn.

De nåede tæt ind under land, men faren var ikke forbi. Hvert øjeblik kunne den sugende strøm endnu rive mændene med sig. Men Niels stod fast. Han var pragtfuldt udrustet til denne dyst, næsten seks fod høj og stærk som en bjørn. Uden ham var de ikke nået levende i land.

Jens Johan havde to gange været under vandet. Kun Niels Himmerigs faste greb havde frelst ham. Lægdsmandens ene træskostøvle gik fast i en stikrende. I vand til højt på brystet trak Niels ham oven ud af støvlen. Her stod mere end fodtøjet på spil. Næsten halvdøde nåede de den stejle brink og slæbte sig op over bakke-

Kort over Agger Tange fra diverse stormflodsskader.

kammen. Et øjeblik nød de lykken ved at have livet i behold.

- Hvordan mon det ser ud derhjemme, sagde Niels og stirrede ind over landet.

Dødens bytte

Der mødte dem et trøstesløst syn. Vandet var allerede nået til de første huse. Lægdsmandens hjem stod omgivet af fossende strømme . Kunne huset holde til det? Hvad med kone og børn?

Vi må se at komme hjem, råbte Kræn Lægdsmand. De så sig ængsteligt omkring. Ovre på Draget kom en vogn kørende øst fra.

Det er karlen fra Gadegård, sagde Jens Johan. Han kørte til Hvidbjerg efter doktoren, da jeg hentede min bøsse.

Så mindsandten, om ikke kusken tvang hestene ud i vandmasserne. Det var galmandsværk. De tre Jægere glemte deres egne bekymringer.

Lad os prøve at skyde, sagde Niels, der havde rem på sin bøsse og derfor havde fået den med sig i land. Men heller ikke han kunne skyde da der var trængt vand ind ved pistonen. I næste nu forsvandt hestene i en skumhvirvel. Et øjeblik flød vognen. De så, hvordan den svingede rundt for strømmen. Så blev den borte Da bøjede mændene deres knæ og tog huerne af. Til daglig bar de ikke deres følelser til skue, men her så de et menneske dø den død, de selv var undsluppet.

Tavse rejste de sig og kiggede ud over vandmasserne. Han drev vel ikke ind så de kunne bjærge ham? Jo, der kom noget mørkt drivende. Nærmere og nærmere.

»Tho«, det er da en båd, brølede lægdsmanden, der begyndte at ligne sig selv.

Lidt efter skurrede en havpram mod brinken. Den var fuld af vand, men årerne var i god behold. De fik den lodset ind en slugt, hvor vandet var så grundt, at de ved forenede kræfter kunne vælte den om på siden, så det meste af vandet løb ud. Derpå satte de kursen mod Kræn Lægdsmands hus.

Lægdsmandens fire børn var søgt op på loftet. De pressede deres bange ansigter mod den

lille gavlrude. Der kunne ikke være tale om at åbne dørene. De tre mænd rev i hast så meget af stråtaget ned, at børnene kunne bjerges den vej ud.

Hvor er jeres mor, spurgte Niels. Han vidste, Lægdsmanden ikke selv havde mod til at spørge.

Hun er ude i vandet, lød en grådkvalt barnestemme. Moderen havde været et ærinde i Sindrup, da stormfloden kom. Hun løb straks mod hjemmet. Inden hun nåede så langt, var det omgivet af det frådende hav. Men moderkærligheden fornægter sig ikke. Hun forsøgte at trodse vandmasserne.

Sådan lød den gamle mands beretning. I sin ungdom havde han kendt de tre jægere. Da var de gamle, Måske har fortællingen farve af det lange åremål, men den er sand som en øjenvidneskildring. Endnu den dag i dag kan man tydeligt se, hvor vandet brød ind over Draget og kusken kørte sit spand og sig selv i døden.

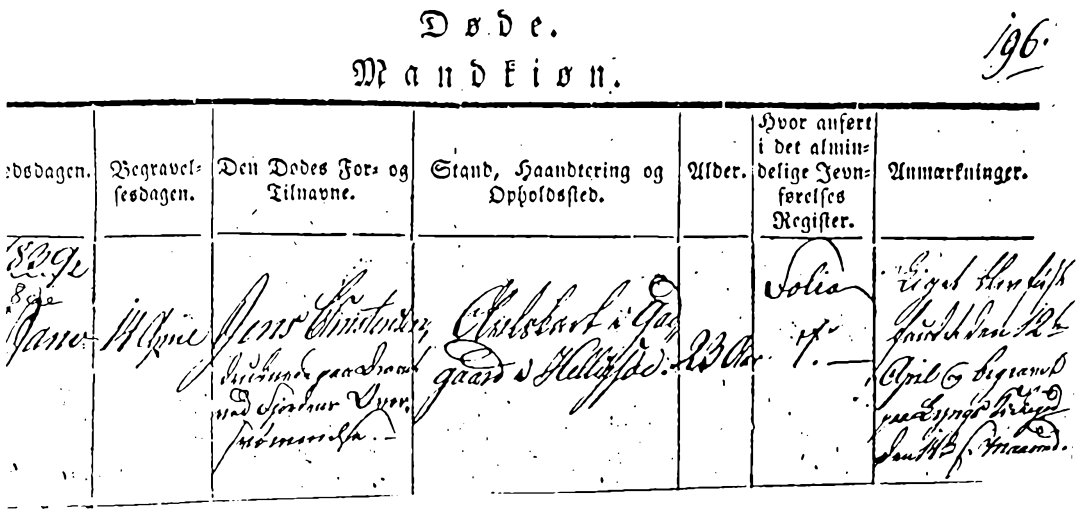

Døde.
Mandkiøn.
196.

Dødsdagen.	Begravelsesdagen.	Den Dødes For- og Tilnavne.	Stand, Haandtering og Opholdssted.	Alder.	Hvor anført i det almindelige Jevnførelses Register.	Anmærkninger.
8de Januar	14 April	Jens Christensen	Avlskarl i Gadegaard i Helligsø	23 Aar	Solia 17.	Liget blev fundet den 12te April Begravet paa Lyngs Kirkegaard

Udskrift af Helligso kirkebog. Avlskarl Jens Christensen i »Gadegård« i Helligso, der druknede ved fjordens oversvømmelse den 8. januar 1839 - 23 år. Liget blev fundet den 12. april. Han blev begravet på Lyngs Kirkegård den 14. april 1839.

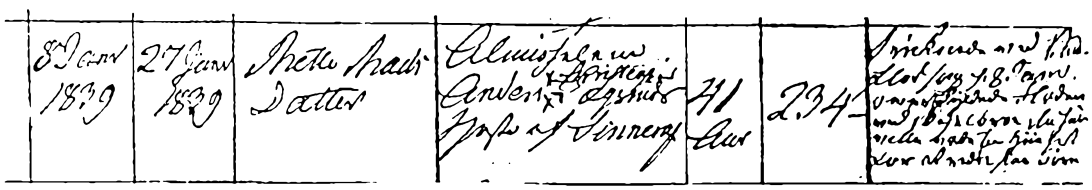

8 Januar 1839	27 Januar 1839	Mette Madsdatter	Lægdsmandshustru Anders Christensen Lyngs Sogn	41 Aar	234	Syg i 18 Dage. Død den 8. Januar. Begravet den 27. Januar

Udskrift af Ydby kirkebog med Chr. Lægdsmands hustru, Mette Madsdatter, død den 8. januar og begravelse den 27. januar 1839.

Skolebørn, ca. maj 1911, med lærerinde frk. Sparrevohn, Vestervig.

Skolebørn fra Villerup Skole, Vestervig, ca. 1910.

Et lidet hus på heden

Et lille sted fortæller

af Gudrun Vestergaard, Nørgårdsvej, Grurup

For en halv snes år siden kom jeg til at købe et hus i Grurup. Lige siden har stedet råbt efter at få sin historie fortalt, for det ville have sit eget ansigt i sognets brogede liv, leve videre ud over tid og sted.

Altså var der ikke andet at gøre end at give sig til at grave. I papirer, i bøger, i arkiver, i forne tiders hukommelse. Som når man graver sin have, sin lille beskedne lod, om efteråret. Der virker det, som om stenene simpelthen gror op af jorden. Lidt hjælp må de dog have for at komme helt frem i lyset. Med stort besvær får man så gravet et par kampesten frem og op.

Er det mon en nedpløjet gravhøj?

Har de rigtigt gamle mon sat deres spor i denne min jord?

Markerne her er jo fulde af hvilesteder for de meget gamle.

Slet så fint bliver det nu ikke, blot et par store sten og lidt flere mindre sten. Såmænd nok bare brugt som trædesten i en forhenværendes have.

Så prosaisk

Ja, ja. Man håber nu stadigvæk på, at finde sine guldhorn. En skat fra fortidens liv.

Håbet beskæmmer ingen.

Graveriet i gamle papirer gav større resultat. Det blev en fremkaldelse af dem, der forhen har ejet stedet, siden det blev tegnet ud som selvstændigt brug.

Det blev en lang liste. En snart tohundredårig lang liste. Stedet fik ved udskiftningen omkring 1800 et selvstændigt matrikelnummer. Matrikel nr. 23. Den tildelte jord blev på 93.300 kvadratalen, ca. 6 1/2 tdr. land. - Hvem kunne leve af det? Ager og eng, af hartkorn 1 fjk. 1/4 alb., som skrevet står i udskrift af sogneprotokollen for Grurup i 1815. »En samlet Lod med Huset i Heden nordvestlig for Byen«.

Den første ejer er Christen Smed, »boende på Heltborg Hede«, som der står.
Han gør indsigelse ved et åstedsmøde 1799 angående markskel.

Der nævnes Heltborg hede. Det nordligste område i Grurup har tilsyneladende været udmarksjord, hedelodder, for de Heltborgbønder fra gammel tid. Endnu findes ved Rishøjvej et område, der hører til Heltborg sogn.
Som sagt, Christen Smed gør indsigelse. Der er »tvistighed om tvende små stykker hede, begge af indhold 6000 kvadratalen« .

Sagen blev afgjort. »Christen Smed beholder det østerste stykke af det omtvistede og tillægges halvdelen af det vesterste stykke, således at skellet ved sydvesthjørnet af hans hede derved bliver lignet eller rettede«.

Således tilgodeset kan Chr. Smed efterhånden opdyrke sin jord, leve sit liv på sit eget sted. Hvor småt det ellers kunne være eller blive. Folketællingen af 1801 nævner Chr. Smed, 43 år, hustruen Ellen Hansdatter, 34 år, samt tre børn, boende i »et jordløst hus på heden«. Nogle år er sikkert gået, inden alle jorder var opmålt og klar til udflytning og dyrkning.

Det lille hus set fra nordsiden i 1929.

Chr. Smed hed egentlig Christen Nielsen. Han har formodentlig været smed og er blevet kaldt derefter.

Hans kone, Ellen Hansdatter, nævnes som indsidder hos Simon Christensen i 1834, og senere, i 1840, som almisselem, boende hos Anders Larsen Roikier, der blev den tredie ejer af stedet.

Samme Anders Roikier og hun, som blev hans kone, Ane Christensdatter, var i 1834 tjenestefolk på Abildgaard, siger folketællingen. Ejer nr. to er Simon Christensen, muurmester, siger sogneprotokollen af 1815. Hvornår han overtager ejendommen, har jeg ikke undersøgt nærmere. Men han, og hans kone Johanne Nielsdatter, nævnes i 1840 som almisselemmer, boende i et fattighus.

I nymodens sprog vil man vel kalde det: fald i social status. Det er hårdt nok.

Anna og Otto D. Pedersen ved gavlen af huset i 1922.

Efter hartkornsekstrakt, dateret i 1839, nævnes Anders Larsen Roikier som ejer af matr. nr. 23, stadig hørende til Heltborg by. Gl. hartkorn 1 fjk. 1/4 alb., ny hartkorn 3 fjk. 2 1/2 alb. - Ny matrikulering tages i brug 1844.

I disse tider boede også i Grurup en kone, der har fået sit eget eftermæle gennem Historisk Aarbog for Thisted Amt, 1938-40, bd. IX, Sirena Knudsdatter. Eller taterkvinden Sirena fra Grurup, som hun nævnes i årbogen. Hvor meget tater hun var, skal være usagt, måske nærmere det, der bliver nævnt som omløberske eller betler, altså tiggerske. Efternavnet Knudsdatter lyder i hvert fald så dansk som noget. Hun nævnes som boende i et fattighus sammen med tre fire andre fattiglemmer.

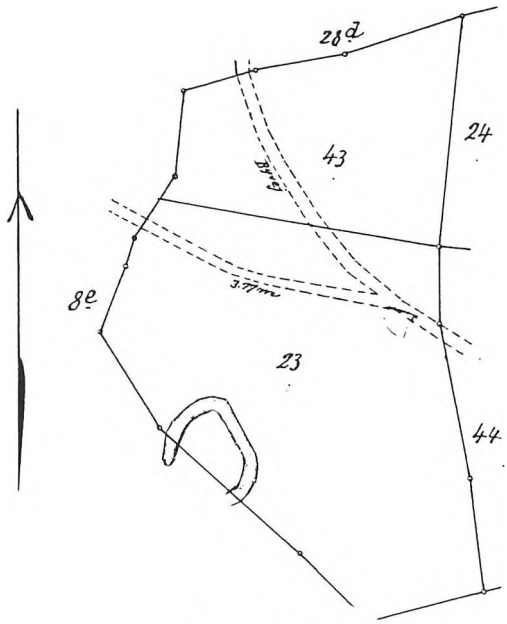

Matr. nr. 23 og 43.

På udskiftningskortet af 1805 er nævnt to steder, som tilhører distriktets fattigvæsen, nemlig matr. nr. 26 og mtr. nr. 27. De ligger yderst i sognet, det ene yderst mod vest, det er matr. nr. 27, det andet yderst mod øst, matr. nr, 26.

Jeg ynder at forestille mig, Sirena har boet her i nærheden, på matr. nr. 26, kun få hundrede meter herfra.

Jeg ser hende vandre forbi, hyllet i sjal og tørklæde, måske kommer hun indenfor en kort stund.

Måske har hun trådt på den jord, som jeg dagligt betræder.

Det gør ligesom fortiden og dens mennesker mere nærværende. Skaber forbindelse bagud. Man synes, man kender hende - lidt.

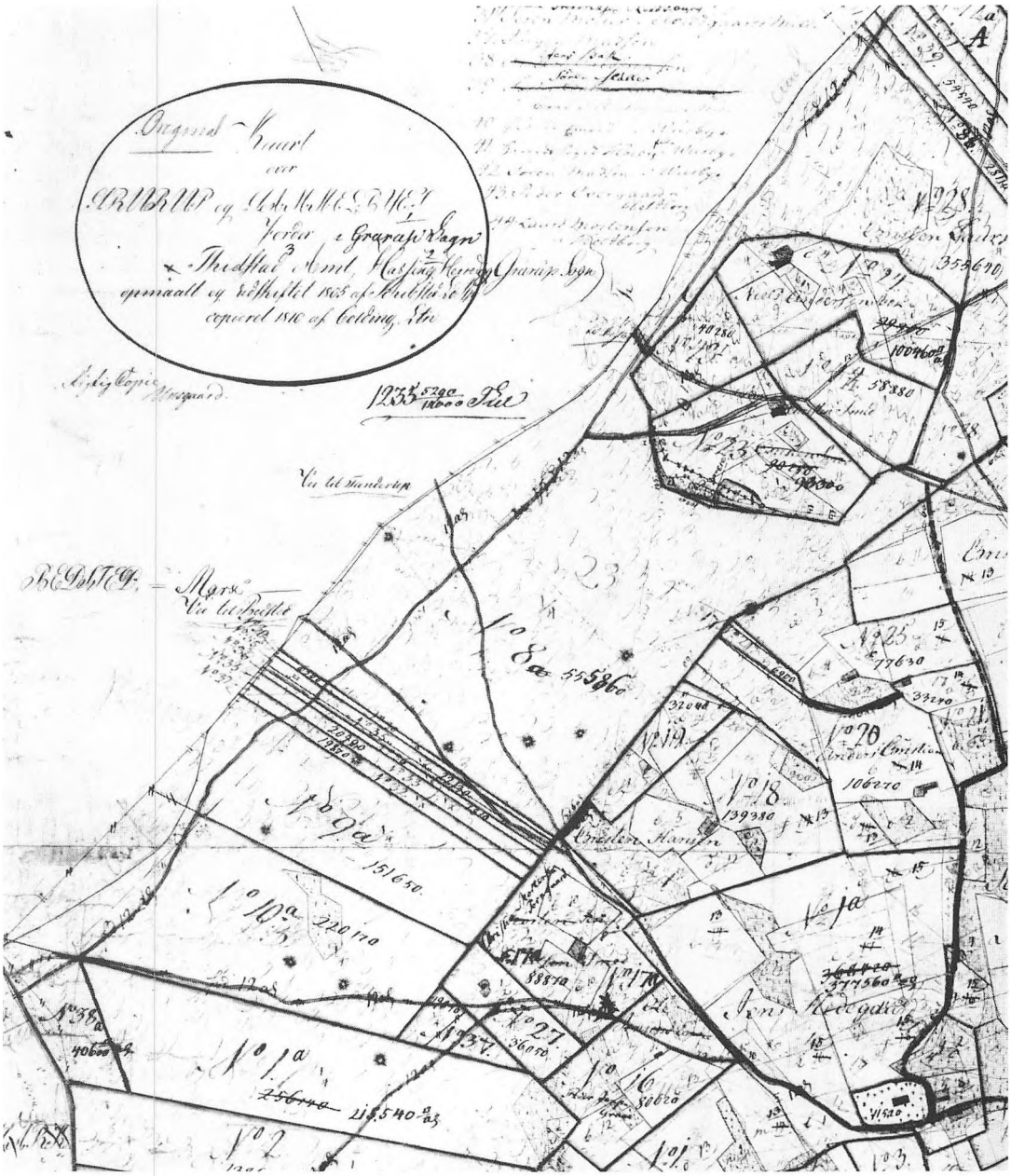

Udsnit af kort over husets marker og dam og det hele.

Ligesom man kan forestille sig oldtidsfolkene vandre omkring på disse jorder.

Verden er jo ikke bare øde og tom, den bærer vidnesbyrd om mennesker langt bagud i tiden. De synlige spor øjnes ved et blik ud ad vinduerne. Gravhøjene på naboens marker.

Fortid, nutid. Kontinuitet og sammenhæng.

Det lille hus på heden har endnu lidt dunkel fortid. Der er lidt uklarhed om ejerforholdet til den næste mand. En Ivar Nielsen har fået skøde i 1847, men det synes ikke at være tinglæst. Dog foreligger der skøde fra Ivar Nielsen til Chr. Mikkelsen, læst den 5/6 1856.
Chr. Mikkelsen har det svært. Der føres sag om manglende betaling af renter og afdrag på en obligation.

Til Thylands søndre Distrikts Forligelseskommission. Ifølge Obligation, der er behørig tinglyst, har jeg til Gode i det Chr. Mikkelsen tilhørende Hus i Grurup - 900 rdl. - med 1. Prioritet i samme, samt Sæd og Afgrøder etc., hvorpå er betalt 25 rdl. Dette Pant har nu Christen Mikkelsen overdraget til Anders Pedersen Smed, som har sat sig i Besiddelse af samme uden min Tilladelse, og da han tillige forringer Pantet, idet han ved Nattetide har bortført af det i Huset værende Fourage, må jeg anse mig for fritaget for mine i Obligationen anførte Forpligtelser, men derimod betragte Obligationen ophævet og Capitalen straks forfalden til Udbetaling og beder desårsag såvel Christen Mikkelsen som den oprindelige Debitor, som Anders Pedersen som Pantets nuværende Besidder indkalde for Kommissionen for at Mægling kan blive prøvet, og såfremt Forlig ej opnås at få Sagen henvist til Rettergang.

Grurup, den 9. dec. 1857
Ærbødigst
Joachim Nielsen

Enden på sagen bliver, at der holdes auktion den 5/6 1858 over ejendommen matr. nr. 23 af Grurup.

Auktionsskøde, dateret 30/6, læst den 6/8 1860 til Jens Christensen. Ejendomsforholdene flyder lidt for det lille sted i disse år. Men snart lysner det.

Næste skøde, fra Jens Christensen til Niels Christensen Høegholm, læses 10/7 1860.

Otto D. Pedersens hus med omliggende marker i 1952.

Og nu går der henved tredive år, før der sælges til næste mand, Mads Jensen, skøde læst 22/12 1887.

Næste nye skøde skrives fire år efter, fra Mads Jensen til Peder Chr. Madsen, læst 22/5 1891. Igen i 1894 skiftes skøde på samme ejendom. Fra P. C. Madsen til Poul Chr. Olsen, læst 21/6 1894.

Poul Chr. Olsen holder stand i mange år. Han sælger i april 1918, til Anders Møller Tobiasen, der igen sælger i 1920 til Niels Chr. Jensen, skøde læst 29/7 1920.

Året efter kommer fogedudlægsskøde. læst 29/7 1921, til Anders Nørgaard Jensby. Denne skøder samme år til Otto Daniel Pedersen. Jo, nu er vi snart ved vejs ende i den lange række.

Otto Pedersen får et mønsterbrug ud af det lille sted, og han bliver på stedet i mange år. Han sælger det meste af jorden fra i 1962, og matriklen får nr. 23 a.

Elly Mardal, datter af ovennævnte Otto Pedersen, overtager ejendommen i 1972.
Og så går der 13 år.

1. april 1985 overtager undertegnede så »Det lille Hus på Heden« med dens 1313 m2 jordtilliggende. Altså et ikke helt jordløst hus. Nu er der ingen hartkornsskat, ingen konge-, kirke- eller kvægtiender, der skal erlægges. Men dog nok nogen andre skatter.

Omskiftelig har forholdene været i visse perioder, for dette sted i de knap 200 år, denne beskrivelse rækker.

Huset er vel ikke det samme. Efter Elly Mardals oplysninger fra ca. 1906.

Og det er godt at vide.

Når det stormer.

Det har stået i snart 100 år, så holder det nok lidt endnu, trøster jeg mig selv, når det rusker i træværket og knirker i taget.

Til tider har det været en kummerlig tilværelse, fattigt og forarmet, for beboerne. En fattigdom, vi ikke kender, højst kan få en anelse om gennem de gamle papirer.

16 ejere blev det til. 16 familier har gået her, sat deres fodaftryk. Alle er forenet med stedet, det lille »jordløse hus« på Heltborg Hede. Lidt af historien er nu bragt frem i lyset. Det var det, stedet råbte så højt om. Ville have fortalt om.

Små steder har også sit at fortælle.
Nu har jeg fortalt. Noget af det.

De tyske batterier ved Kobberød

af Jens Andersen, 2100 København Ø

I Sydthy Årbog 1995 fortalte Jarl Ingerslev om de tyske befæstningsanlæg i bl.a. Agger og Gudrun Laursen om besættelsestiden i Hellig-sø-Gettrup. Denne artikel var tænkt som et supplement til disse to artikler, idet historien om batteriet på Agger Tangen har en interessant sidegren i form af den batteristilling tyskerne i efteråret 1944 begyndte at bygge ved Kobberøgård. Stillingen var nemlig tænkt som en afløser for anlæggene på Agger Tangen, men nåede aldrig at blive færdig.

Da jeg kom i gang med at undersøge tingene nærmere viste det sig imidlertid, at forholdene i Kobberø var mere komplicerede end som så. Tyskerne havde under besættelsen bygget to forskellige batteristillinger i området og ikke kun den ene. Den ene - den fra efteråret 1944 - lå lige op ad Kobberøgård, mens den anden

blev bygget i området omkring Dalvej allerede i efteråret 1940.

Det yngste af disse batterianlæg er emnet for denne artikel, mens det ældste batteris historie vil blive fortalt i næste udgave af Årbogen.

Hovedkilderne til artiklen er såkaldte krigsdagbøger (Kriegstagebücher) fra den tyske marines stabe og en rapport fra de tyske fæstningspionerer om befæstningsbyggeriets tilstand (Baufortschrittsplan) i Danmark i januar 1945.

Batteri Agger forstærkes

Som Jarl Ingerslev nævnte i sin artikel blev der allerede i april 1940 opstillet et kystbatteri på Agger Tange. Batteriets stillinger blev i løbet af krigen udbygget og forstærket, fra og med efteråret 1942 også med kraftige betonanlæg.

Ved årsskiftet 1943/44 skete der en omfattende forstærkning og udvidelse af det tyske kystartilleri på den jyske vestkyst. For batteriet på Agger Tange betød den, at batteriets fire danske 12,0 cm kystkanoner skulle udskiftes med fire moderne tyske 12,7 cm skibskanoner. De gamle kanoner havde haft en rækkevidde på ca. 10 km, mens de nye kunne sende deres granater ud på en afstand af 17,4 km. Beslutningen om omarmeringen blev truffet i oktober 1943, og i marts 1944 var den gennemført. Udskiftningen af kanonerne var ikke den eneste forstærkning af batteriet, som var planlagt i 1944. Kanonerne skulle også bygges ind i bunkere med skydeskår i forsiden. Skydeskårene tillod kanonerne et skudfelt på 120°; indtil da havde de haft et uhindret skudfelt på 360°. Bygningen af sådanne bunkere fik høj prioritet for tyskerne fra Årskiftet 1943/44. Årsagen var, at det tyske flyvevåben ikke længere var i stand til at forhindre allierede luftangreb. Valget stod derfor mellem at begrænse kanonernes skudfelter og dermed deres effektivitet eller risikere, at de blev ødelagt under de indledende bombardementer i forbindelse med en invasion.

Arbejdet med at anlægge de nye kanonbunkere i batteriet ved Agger begyndte i løbet af sommeren 1944. Bunkernes nøjagtige placering blev fastlagt i terrænet og i begyndelsen af september 1944 begyndte selve jordarbejdet. Meget længere nåede man imidlertid aldrig - efter få dage blev gravearbejdet nemlig befalet standset. Man havde besluttet, at hele batteriet skulle flyttes til Kobberø.

Ny batteristilling ved Kobberø

Kobberø ligger på østsiden af Krik Vig, 6 km

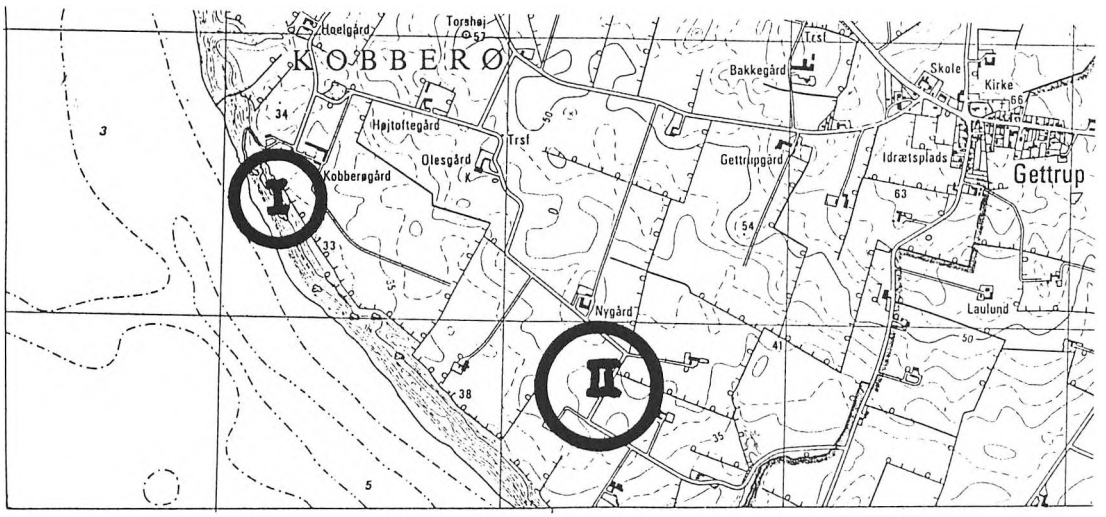

Fig. 1: Oversigtskort over batteristillingerne i Kobberø. I: Markerer stillingen fra 1944. II: Den fra 1940. Udsnit af Geodætisk Instituts kort, 1:25.000.

stik øst for indsejlingen til Limfjorden, og 7 km sydøst for batteriets hidtidige stilling.

Baggrunden for, at man besluttede at flytte batteriet hertil, var formodentlig, at det på Agger Tangen lå for udsat. Der havde flere gange, senest i februar 1944, været problemer ved kraftige storme, som truede med at skylle befæstningsanlæggene væk. Desuden var batteriet meget kraftigt plaget af tilsanding. Disse forhold betød, at en tysk marinegeolog i juni foreslog en flytning af batteriet fra Agger Tange til østsiden af Krik Vig.

Endelig kunne batteriet fra den mere tilbagetrukne stilling både dække indsejlingen til Limfjorden og en stor del af kysten på begge sider, selv med det indskrænkede skudfelt fra kanonbunkerne.

Den første bestilling på arbejdet blev afgivet til den tyske byggeorganisation, Organisation Todt, den 9. september 1944. Arbejdet med at bygge det nye batteris stillinger ved Kobberød tog fat allerede i begyndelsen af oktober.

Det udvalgte batteri-område lå helt ud til kysten, ca. 100 m sydøst for Kobberøgård. Der blev bygget barakker øst for gården og anlagt en ny vej, som gik vest og syd om gården. Kanonstillingerne og ildlederbunkeren skulle ligge forrest, yderst på skrænten; bagved skulle ammunitions- og mandskabsbunkerne ligge.

Ved midten af november 1944 var der afgivet bestilling på bygningen af i alt syv bunkere, som alle skulle have vægge og lofter af 2 meter jernbeton. Det drejede sig om fire kanonbunkere, en ildledningsbunker og to ammunitionsbunkere. Desuden havde man tænkt sig at bygge fire mandskabsbunkere, hvis anlæggelse imidlertid aldrig nåede at blive bestilt.

De to af kanonbunkerne var temmelig konventionelle bunkere af typen M 272, som man i dag kan se på stranden ved Furreby (nord for

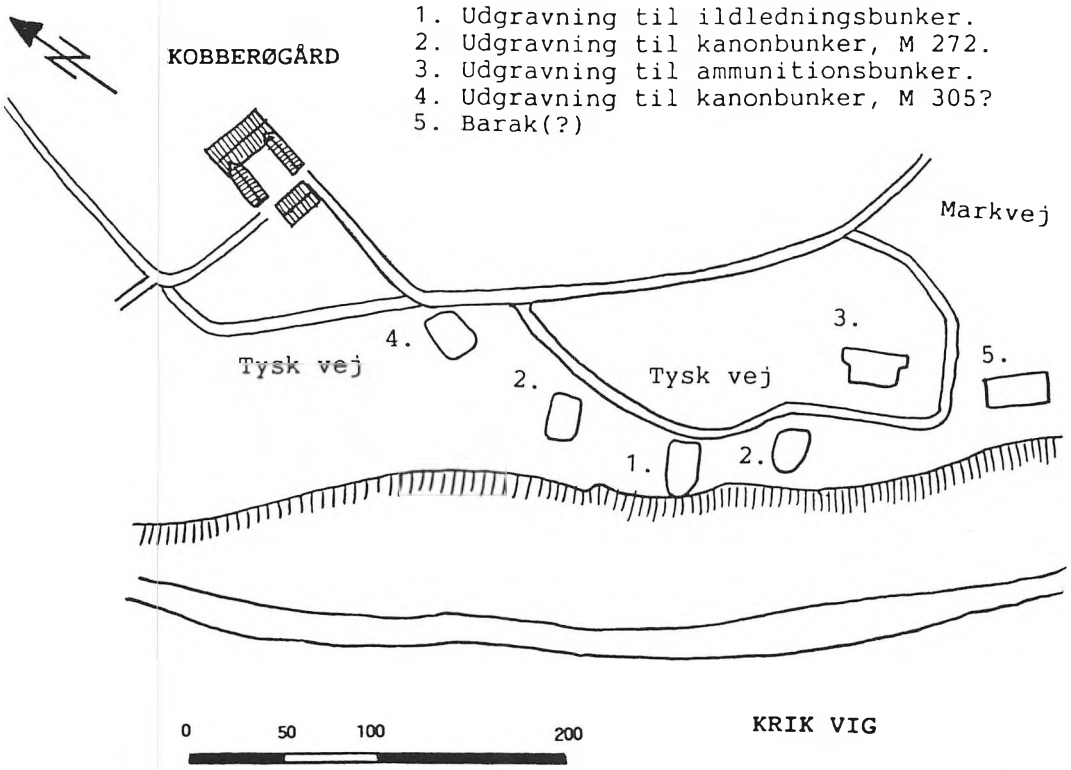

Fig. 2: Skitse over batteristillingen ved »Kobberøgård«. Tegnet på grundlag af luftfotografier fra efteråret 1945. JA 1997.

Løkken) og Skagen. Udgravningsarbejdet til de to bunkere begyndte den 18. og 28. oktober, og hullerne var færdige henholdsvis den 20. november og 19. december.

De to andre planlagte kanonbunkere var ingeniørmæssigt langt mere interessante. De var af typen M 305, som var et forsøg pa at løse problemet med, at kanonernes skudfelt blev begrænset ved at blive indbygget i bunkere. Kanonen blev simpelthen anbragt oven på bunkeren i et drejeligt tårn af tyk jernbeton, og bevarede dermed et skudfelt på 360° samtidigt med, at det var godt beskyttet mod beskydning.

Et sådant betontårn blev dog i hele »Atlantvolden« kun bygget i to eksemplarer, nemlig på en materielplads ved Paris samt ved Calais i Nordfrankrig.

Udgravningen til den ene af de to bunkere begyndte den 4. oktober, men blev aldrig gravet færdigt, da der den 7. november kom ordre om, at arbejdet på den skulle standses. Arbejdet på den anden bunker nåede aldrig at komme i gang.

Udgravningen til batteriets ildlederbunker begyndte 4. december, men nåede tilsyneladende aldrig at blive afsluttet. Som det fremgår af navnet var det fra denne bunker, kanonernes skydning skulle have været dirigeret.

Kun på den ene af de to ammunitionsbunkere nåede arbejdet at komme i gang; det skete den 6. januar 1945.

I november og december arbejdede der i alt mellem 82 og 87 mand ved Kobberød, heraf var 2-3 tyskere, resten var danskere.

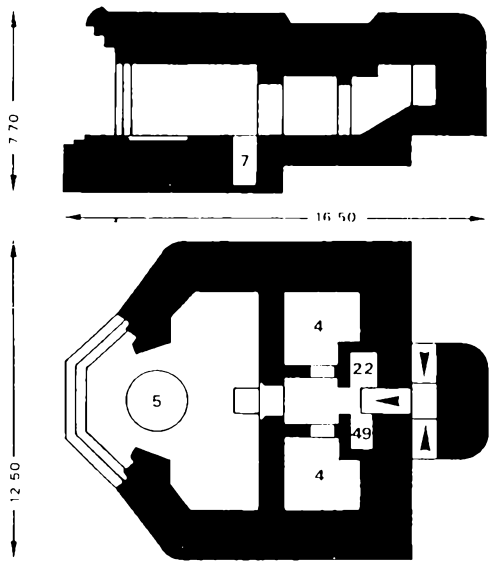

Fig. 3: Betonbunker med skydeskär til kanon, type M 272. Øverst ses bunkeren i tværsnit, nederst i plan. Efter Rolf, 1985.

Byggeriet indstilles

Man kan undre sig over, at tyskerne endnu et kvart år efter den allierede landgang i Normandiet overhovedet havde planer om at udbygge befæstningsanlæggene på den jyske vestkyst. Imidlertid viser læsningen af de tyske krigsdagbøger, at den tyske militære ledelse selv efter de allieredes invasion på fastlandet regnede alvorligt med risikoen for endnu en landgang - denne gang i Tyske Bugt eller i Jylland. Fra og med efteråret 1944 prioriteredes imidlertid forsvaret af den jyske østkyst og de indre farvande højst; omkring årsskiftet 1944/45 blev der i dette område opstillet 29 nye kystbatterier.

Den nye prioritering i kystforsvaret kan have været en medvirkende årsag til, at arbejdet med byggeriet af batteriet ved Kobberø ikke blev afsluttet. Vigtigere var det dog formodentlig, at der efterhånden som krigssituationen forværredes for tyskerne blev alvorlig mangel på materialer; bl.a. cement og jern, men også dæk til lastbilerne. Der opstod dermed et stort misforhold mellem de planlagte byggearbejder, og de ressourcer, der stod til rådighed.

Således fremlagde den tyske flåde i januar 1945 planer for støbning af 69.650 kubikmeter jernbeton i Danmark i første halvår af 1945; i februar måtte man imidlertid erkende, at man kun ville kunne regne med at få 10.000 m3 til sin rådighed.

Præcist, hvornår arbejdet blev standset kan ikke siges med sikkerhed. Nogle kilder tyder på, at det allerede skete inden midten af januar 1945. I de tyske ingeniørtroppers oversigt er der nemlig ingen oplysninger om størrelsen af arbejdsstyrken den 15. januar. Desuden er det antal dagsværk, som angives for perioden siden

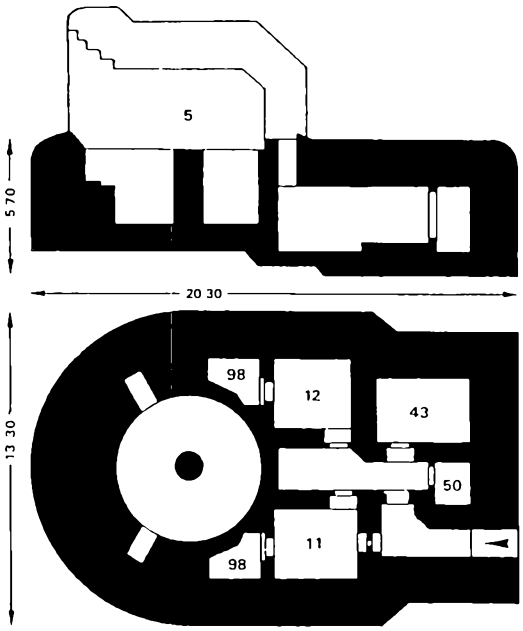

Fig. 4: Bunker med et drejeligt kanontårn af beton, type M 305. Skydeskår af typen M 272. Øverst ses bunkeren i tværsnit, nederst i plan. Efter Rolf, 1985.

15. december lavt i forhold til de to foregående måneder: 1600 dagsværk mod henholsvis 2418 og 2603. Desuden nævnes kanonbunkerne heller ikke i en oversigt fra ingeniørtropperne 20. februar 1945.

Imidlertid synes flåden endnu i januar at ville fortsætte arbejdet, da man beregnede, at der i 1. første halvår af 1945 var behov for støbning af 1820 m3 beton i batteriet. Dette tal var lavt sat, eftersom de arbejder, som var planlagt i efteråret 1944 krævede ca. 8000 m3 beton. Desuden indgik kanonbunkere og ammunutionsbunkere ikke i den nye plan; dette kan dog skyldes regnskabsmæssige forhold, da de jo egentlig indgik i 1944-programmet. I februar blev betonmængden for 1. halvår af 1945 nedsat til kun 222 m3; dermed var byggeriet reelt indstillet.

Resultatet blev under alle omstændigheder, at bunkerne ved Kobberød aldrig blev bygget, og at batteriet på Agger Tange fungerede frem til Befrielsen, trods de problemer dets placering frembød.

Kilder - litteratur

Lippmann, Harry: Anmerkung zu den Betondrehturmen. IBA - Informationen 24 (1994), side 12 - 21.

Rolf, Rudi: Het Duitse fortificatie - ontwerp 1935 - 1945. Beesterwaag 1985.

Hendriksen, Knud: Våben i Klitterne. København 1983.

Utrykte kilder

Kriegstagebuch Marineoberkommando Ost, 08.05.-31.12.1944.

Rigsarkivet. Håndskriftssamlingen XVI, pk. 16 læg 248 - pk. 17 læg 241 .

Kriegstagebuch Marinebefehlshaber Dänemark, 01.04.-30.09.1944. Rigsarkivet. Håndskriftssamlingen XVI, pk. 21 læg 260. Die Gefährdigung der auf der Agger- und Harbøre-Nehrung errichtene Stellungen durch naturliche Zerst, Örungsvorgang, rapport 16. 06.1944.

Rigsarkivet.

Generalkommandoens efterretningstjeneste, »Stockholmsarkivet«, pk. LXX.

Festungs-Pionier-Stab 31. Baufortschrittsmeldung Stand 15.1.45.

Bundesarchiv, Militärarchiv Freiburg.

Festungs-Pionier-Stab 31. Baustands und Baufortschrittsmeldung Stand 20.2.45. Bundesarchiv, Militärarchiv Freiburg.

Konfirmationsbillede- Bedsted Kirke, 1964.

1. Lindhardt Jensen, præst
2. Poul Riis
3. Mads Lauritsen
4. Jens Andreas Nielsen
5. Thorvald Jørgensen
6. Ole Nielsen
7. Jørgen Skovsted
8. Jørgen Lützhöft
9. Jens Peter Dahl
10. Anni Nielsen
11. Inge Vinther
12. Karen Dybdahl
13. Anni Knudsen
14. Lillian Poulsen
15. Asta Christensen
16. Grethe Jensen
17. Rita Christensen
18. Kirsten Dybdahl
19. Birgit Rask Nielsen
20. Gerda Nielsen
21. Henning S. Pedersen
22. Christian Weisbjerg
23. Erik Jeppesen
24. Ole Christensen
25. Ejner Christensen
26. Troels Brændgård

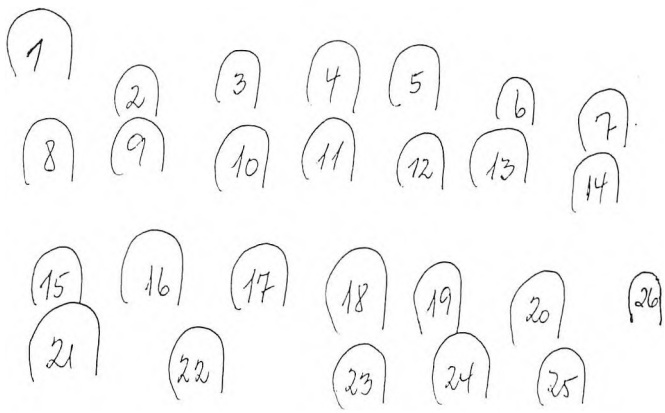

Mit livs historie

fortalt af Mette Katrine Mikkelsen 27. marts 1926 i Newell, Iowa
og oversat af hendes oldebarn, Agna Nielsen Miller i 1977

I 1982 fik jeg besøg af et tipoldebarn, der var bosat i Holland som bad mig hjælpe hende med at finde frem til stedet eller landsbyen hvor hendes tipoldemor var født, samt nogle få data omkring familien. Ved denne lejlighed medbragte hun nedenstående oplysninger fortalt og nedskrevet i 1926.

Mette Katrine Mikkelsen, født Madsen så dagens lys d. 21. maj 1851 i Tygstrup i Vestervig.

Forældrene tømrer, Mads Kristian Poulsen og Karen f. Pedersdatter Sigh boede i et lille hus i Tygstrup. Foruden den lille Mette Katrine havde de tillige den 7 år ældre Pouline og den 3 1/2 år ældre Maren.

Mette Katrine fortæller om hendes legekammerat en jævnaldrende pige, som hun legede med hver dag. Vi havde dukker og syede selv vores dukketøj.

En anden episode hun husker var da faderen lavede en slæde, som de sad på når de kørte og nød synet af de rene hvide snemasser, der dækkede landskabet over alt.

Allerede i 1856 flyttede forældrene med deres børn til Randrup. Her begyndte den lille Mette Katrine sin skolegang da hun var 7 år.

I 1859 flyttede familien endnu engang, denne gang til Kobberø i Gettrup sogn og dermed skiftede børnene til Gettrup skole. Her skriver Mette Katrine 70 år senere: Jeg var 9 år og her endte mine lykkelige barndomsdage i mit hjem.

Mit nye hjem

En dag kom min morbror Kresten Pedersen Sigh fra Ydby kørende over til os og bad om at få en af os 3 piger med sig hjem. Det var mig han ønskede, da jeg var den yngste og tillige opkaldt efter min mormor. Han fortalte at jeg skulle være deres datter. Mine bedsteforældre Peder Nielsen Sigh og Mette Katrine i Heltborg var velhavende folk, og havde kun denne ene søn, som nu var voksen.

Mine forældre, der var fattige folk gav deres tilladelse og lod mig rejse.

Det var i foråret 1860. Jeg var kun 9 år dengang. Det var hårdt for mig at sige »Farvel«, og det var sikkert heller ikke let for mine forældre. Min søster Pauline holdt mig på sit knæ og græd.

Hjemmet i Ydby blev nu også mit i de næste 8 år. Jeg havde lov til at gå hjem 4 gange om året. Det var til jul, påske og pinse, samt en gang om sommeren. Hver jul havde jeg 8 dage. Det var en virkelig fest for mig at være i mit hjem i 8 dage.

Det var som sagt hos min morbror Kresten Pedersen Sigh og tante Ane Dorthea Pedersen i Ydby jeg boede i disse 8 år. Jeg måtte hjælpe med husarbejdet samt være med til at passe kvæget. Der er en episode, som jeg vil huske til mine dages ende. Det var om sommeren. Jeg var gået i engen for at flytte kvæget der stod tøjret. Det sted hvor jeg gik over engen, var der højt græs. Pludselig sank jeg ned i sumpen. Jeg sank og sank, men der var ingen i nærheden, at råbe om hjælp til. Men vor Fader i himlen hører hans børns råb. Jeg blev ved at synke i til mine arme. Her forsøgte jeg at strække armene ud og fik hold i græsset med mine hænder, og trak på denne måde mig selv op af dyndet.

Nu gik jeg så i skole intil jeg var 14 år. Min lærers navn var Mejnert, ham er jeg meget taknemmelig. Også min morbror og tante skylder jeg en tak, fordi de lod mig gå i skole regelmæssigt i de 5 år. Ellers blev jeg strengt opdraget, hvad sikkert kun gavnede mig.

Så brød krigen ud i 1864, men vi kunne ikke høre skuddene. Der var 4 danske soldater i kvartér hos os i 8 dage. Efter at de danske sol-

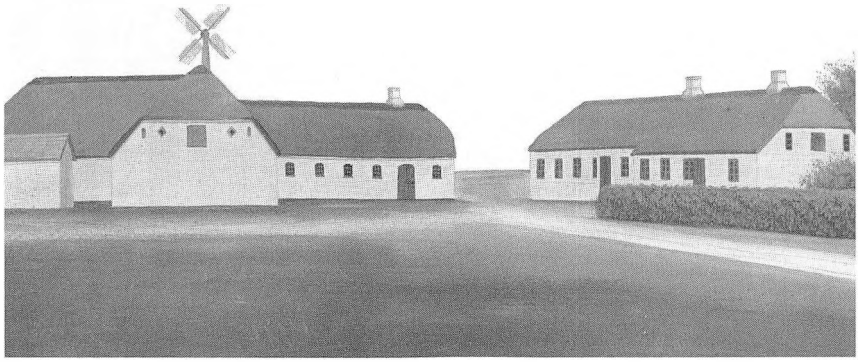

Billede fra Boddum-Ydby Sparekasses bog side 10 - Peder Sighs gård.

dater var rejst kom de tyske. Vi havde 21 af dem én dag og én nat.

Den første oktober 1865 blev jeg konfirmeret i Boddum Kirke af pastor H.C. Cramer. Også for ham føler jeg en stor taknemmelighed.

Syv år senere blev min morbror Kresten Pedersen Sigh gift, da han skulle have gården, derefter var der ikke brug for mig mere.

I 1868 flyttede jeg og lærte herefter at sy i et halvt år. Derefter arbejdede jeg hos Niels Hansen i et år og flyttede så til Jens Søndergaards i Helligsø. Efter et halvt års forløb flyttede jeg igen d. første november 1871, denne gang til Mogens Steensgaards i Refs, hvor jeg blev de næste 3 år.

I 1874 kom jeg til Mads Steensgaard i Gundtoftgård og blev der de næste 2 år. Derfra gik turen til Jens Hunskjærs i Vestervig, hvor jeg blev det næste år. I 1877 flyttede jeg ned til Christen Nielsen Krabbe i Trankjær, men efter kun et års forløb bad min morbrors enke i Ydby mig om at komme over og passe hende den sidste tid hun levede. (Hun led af tuberkulose).

I mellemtiden var jeg blevet forlovet med Peder Mikkelsen fra Vesterby. Peder var født d. 28. september 1857. Mine svigerforældre var Mikkel Poulsen og Mariane Christensdatter. Vi blev viet i Ydby kirke d. 28. november 1878 af pastor Sandby. Bryllupsfesten blev holdt hos min morbrors enke i hendes hjem.

Det var ikke noget stort selskab, da min tante allerede var syg dengang.

Peder arbejdede i Vesterby på den tid. Han kom gående aftenen før, og måtte gå tilbage igen om morgenen den anden dag i en frygtelig snestorm.Her skulle han arbejde indtil første maj. Jeg tror der var omkring 5 danske mil, så det var en hård bryllupsrejse.

Min tante levede til sidst i juni 1879 og jeg plejede hende til det sidste. Hun døde med Fadervor på sine læber, jeg hørte hvert ord tydeligt til den sidste linie.

Vi flyttede nu til Tåbel i Vestervig sogn, hvor min mand arbejdede på høfderne i havet og på fyrtårnet i Agger. Det var i året 1882.

Vort hjem blev velsignet med 7 børn, 2 drenge og 5 piger. Det var: Mariane, Madsine, Mikkel, Mads, Karen, Dagmar og Amalie.

Da vi havde arbejdet og sparet for at få føden for os og børnene i 10 år besluttede vi at prøve lykken i Amerika.

Det var hårdt at sige farvel til kære gamle Danmark og starte udrejsen med 6 små børn.

Den yngste Dagmar var blot 3 måneder. Vores syvende barn Amalie er født i Amerika.

Vi rejste fra Tåbel den 18. februar 1889, og sejlede fra Hamborg til Rotterdam i Holland. Det var en drøj tur på 2 dage, hvor vi var stuvet sammen som sardiner. Derfra kom vi med tog til Amsterdam, hvorfra vi sejlede med L.L.P. Kalland, som bar os over det store hav.

Tiden i Amerika

Vi ankom til New York d. 9. marts og derfra til Newell, Iowa d. 12. marts 1889. Her lejede vi et hus for 5 dollar pr. måned, medens Peder arbejdede på en farm. Han fik 25 dollar pr. måned på egen kost, så der var 20 dollars om måneden for en familie på 8 at leve af.

Der gik nu 2 år på denne måde. Så flyttede vi d. 13. april 1891 til en farm syd for byen, mandens navn var J.J. Allee. Der kom vi til at bo i et kornmagasin, hvorfra hveden lige var blevet skovlet ud. Vi boede der kun om sommeren. Om efteråret flyttede vi ind i en del af deres gamle hus. De byggede selv et pragtfuldt nyt hjem denne sommer.

Her havde vi så frit husly, foruden at vi havde et svin og foder til 2 køer. Peder tjente 21 dollar om måneden. Ved siden af det havde jeg nogle mænd til at bo og spise. På den tid fik vi 11 dollar om måneden for mad og vask af hver af mændene.

Medens vi boede der blev vort syvende barn Amalie født d. 21. november 1891. Alle vore børn fik skarlagensfeber på denne tid. Men ved Guds og doktor Brooks hjælp kom vi også over det. Takket være Gud.

Her boede vi i 3 år. Medens vi boede der, havde vi den store cyklon d. 6. juli 1893. Det var en lummer sommerdag. Omkring kl. 5 om eftermiddagen kom en frygtelig storm, som kun varede i 15 minutter, der fejede alt bort

Fra Mette Mikkelsens mands, Peder's, arbejdsplads på Agger Tange ved højdebyggeriet i 1882, som hun selv beskriver i sine erindringer.

hvor det kom frem. Store træer blev suget op med rødder og mange bygninger blev ødelagt, men også her var Herren med os, vi kom alle uskadte igennem det.

Den 1. marts 1894 flyttede vi til en farm, som vi lejede for 2 år. 1. marts 1896 flyttede vi til en anden farm som vi havde lejet for de næste 6 år. Først i 1902 købte vi stedet, der blev vort dejlige hjem, selv om der var masser af arbejde. Vore børn hjalp os trofast og Gud velsignede vore anstrengelser.

Så blev min mand syg af gigtfeber. Han kunne ikke gå i 1 1/2 år og var hjælpeløs som et lille barn, derfor lejede vi farmen ud til vore 2 sønner og vores datter Karen holdt hus for dem.

Vi købte et hus i Newell by og flyttede dertil d. 11. november i 1918, det år krigen sluttede.

Min mand har det nu godt, men kan ikke udføre noget hårdt arbejde, derfor hjælper han mig i huset og om sommeren passer han haven og plænen.

Vi takker Herren at han førte os igennem det altsammen.

Underskrevet af
Mette Katrine Mikkelsen
d. 27. marts 1926 i Newell, Iowa

E.M.

Sådan set fra min synsvinkel

af Charles Nielsen, Brendgårdvej 15, Ydby

Som centralbestyrer havde mor en sikker månedlig gage der gav os en stabilitet i tilværelsen, som mange af de familier i det sammenbyggede nabohus ikke havde - da det til tider nærmest fungerede som et vandrehjem. Naboerne til den side, kan jeg næppe huske, eller nævne i rette rækkefølge, men der har bl.a. boet en mekaniker, en arbejdsmand, en jernbanearbejder, to dyrlæger, en skrædder, en landmand, en nervesvækket enlig mor med børn, en pensioneret jordemor med hunde osv.

- For at tegne et nogenlunde sandfærdigt billede af de mange flygtige naboer må jeg gøre visse valg, og holde mig til det billedmateriale, som jeg endnu kan kalde frem fra hukommelsens småtingsafdeling, ting som vel ikke engang er værd at nævne. For hvem siger det mon noget, at vor nabo, mekanikeren, fik tårer i øjnene, da han på et selvfremstillet radio, i Ankers påhør, opfangede tale og musik fra en sender i det fjerne Amerika. Nej det tænkte jeg nok. Og langt mindre kan det vel interessere, at nabohaven til tider lå hen som et lysende hvidt tæppe, når huset stod ubeboet, og kamillen blomstrede af liv og lyst.

- Og hvad med dyrlægens langbenede hund, den der altid kom farende ud fra smøgen uden at tage sig i agt for den tiltagende biltrafik. Nu lå den der for tredje gang, og med sorg måtte dyrlægen konstatere, at hans gode ven og jagthund var stendød. Bilens fører en ukendt mand gjorde sig ingen bekymringer om dyrets tilstand, men undersøgte nøje den forkromede afgud for eventuelle småridser og skrammer, og mens det stod på rejste den døde hund sig forsigtigt op og luntede usikkert og slukøret hjem, hvor den levede lykkeligt til sine dages ende.

For den enlige mor med børn og dårlige nerver, var der sket det, at manden uden varsel

havde forladt det hele. En pinlig situation, der i tyverne blev betragtet som både skam og skændsel.

I en årrække havde familien drevet et statshusmandsbrug, hvor manden supplerede indtægten som lastbilvognmand, med en tilhørende daglig mælkerute, så det var ikke unormalt, at han var kørt, før den øvrige familie stod op. Chokket kom først, da konen lavede morgenkaffe, og fandt en lap papir i kaffedåsen, hvor manden kort og godt meddelte, at han havde besluttet sig for at rejse til Amerika. Og så vidt jeg ved hørte hun aldrig fra ham siden. Den pensionerede jordemor, blev betragtet som lidt ualmindelig, eller sagt på jysk, var hun »æn underlig jæn«.

Den pensionerede jordemor, blev betragtet som lidt ualmindelig, eller sagt på jysk, var hun »æn underlig jæn«. Det kom bl.a. til udtryk i de gevandter hun indhyllede sig i, vist for at undgå verserende smitsomme sygdomme. Dertil kom, at hendes to fede hunde havde deres plads i hver sin vindueskarm, hvor de dagen lang lå og gøede af alt og alle for at varsko den gamle jordemor, når noget nærmede sig.

- Set ud fra min synsvinkel består livet hovedsageligt af småting og rene bagateller, som først kan stykkes sammen til en helhed, når man er nær livets ende. Og til mit livs helhed hører det med, at den runde, venlige, joviale, forhenværende landmand Poul Jensen efter synlige kriterier lynhurtigt var i stand til at vurdere min unge kone med følgende ordvalg. »Ja æ hår jo kun lie sit æn glimt af di nyk kuen, å æ væl da ønsk dæ tillyk mæ hin, å seel om hun ét er ret stuer, så var æ læt å sik, at det var jæn mæ nøj model ik«. Her lagde jeg især mærke til udtrykket - di nyk kuen, - da det kunne forstås derhen, at jeg havde været gift før eller måske agtede at oprette et mindre harem.

Så forskellige som mennesker nu engang er, var vore naboer også vidt forskellige. Heller ikke alle vogtede sig lige vel for landets love og forordninger. Tilmed havde én af vore naboers sønner lovoverskridende tilbøjeligheder, og nævnes derfor under pseudonymet Madsen. Hans forældre var flinke arbejdsomme mennesker, og uden at vide det vil jeg tro, at han som de fleste børn fra småkårshjem tidligt måtte ud at tjene, og fortsatte vel ved landbruget til der viste sig noget andet. Forholder det sig sådan, er det svært at forstå, hvorfor Madsen - en livsglad begavet ung mand, skejede ud og gang - på gang sprang på den forkerte vogn.

På det tidspunkt var der rift om huse og lejligheder, men alligevel kunne det ske, at der stod et hus tomt i kortere tid. En sådan lettilgængelig ubeboet bolig var det fristende for unge mennesker, at gøre brug af til natlige udskejelser, når de kom i besiddelse af et par kolde bajere og havde støvet et par varme piger op.

Det var ikke forbudt at drikke øl og lege brudeleg, når sporten blev udøvet i egne lokaler men når det foregik i andres ejendom, så det straks helt anderledes ud. Forholdet blev da også anmeldt, og dermed blev de unge stemplet som en flok skiderikker. Et så spændende emne diskuterede man med stor forargelse i byens små uskyldige hjem, for der skete jo sjældent noget af større betydning.

Kun fjernsynet kan slå den uhygge, det var, når der blev berettet om de mange natlige hønsetyverier. For det meste drejede det sig vel kun om fangster til eget forbrug, hvor et par velnærede høns gav et godt supplement til fattige folks daglige husholdning. De fleste hus- og gårdmænd, havde et større eller mindre hønsehold, så hvis kræet kunne holde kæft, og hønsehuset la i en passende afstand fra beboelsen, kunne enhver uden at blive opdaget let snuppe et par stykker i ny og næ. Ud af en stor hønseflok kunne ingen se, om der manglede én eller flere, så efterhånden blev rapserierne slet ikke anmeldt. Ingen vidste med bestemthed hvem tyvene var, så det blev der snakket og gisnet meget om.

Den dag Madsen bremsede op med sin varevogn ved forældrenes hus, undrede det dem og andre, hvor han havde erhvervet køretøjet. For dengang ejede en hr. hvem som helst ikke en automobil. Meningen med vognen var, at Madsen ville oparbejde en rullende fiskeforretning, et initiativ der ville strande, hvis det viste

sig umuligt at rejse kapital til indkøb af benzin og fisk.

Med os som nærmeste naboer, var det meget nærliggende, at forhøre sig hos mor, hvis ikke andre ville hjælpe. I charmerende vendinger kunne ingen som Madsen informere om forretningens chancer og fremtid, forudsat han kunne skaffe de kroner, der manglede for at komme igang.

Pengene ville selvfølgelig blive betalt tilbage én af de nærmeste dage. Mor lånte Madsen pengene, ingen skulle gå i hundene for et så lille beløb, og kunne det holde ham uden for tremmerne, ville det spare forældrene for mange tårer og søvnløse nætter. Så under alle omstændigheder var pengene givet godt ud.

Desværre bristede de skønne forhåbninger, for Madsens fiskebil blev stjålet,og under opklaringen viste det sig, at han selv havde grifflet vognen et sted ovre på øerne. Efter den udvikling måtte pengeudlåneren sige farvel til pengene og fiskehandleren til fiskeforretningen.

Der gik vel omkring femten år, hvor jeg hverken hørte eller så Madsen, før jeg engang i fyrrerne tilfældigt traf ham på Vesterbrogade i København, hvor han kom trækkende med en damecykel imod færdselen, hvilket måske var årsag til, at vi fik øje på hinanden. Ingen af os var i tvivl om hvem vi stod overfor, og efter en lille snak blev vi enige om at finde et roligt sted, hvor vi kunne slå én sludder af om gamle dage i barndommens by.

Under krigen fik en cykel sjældent lov til at stå ret længe, før den blev skrællet for dækkene, hvis de var af brugelig kvalitet. Den kendsgerning generede overhovedet ikke Madsen, idet han med støtte af den ene pedal, stillede cyklen op af fortovskanten uden tanke om at den skulle låses. Da jeg gjorde ham opmærksom på risikoen, slog han nonchalant ud med armen, og sagde: Nej skid være med det. En udtalelse der straks fik mig til at fatte mistanke om cyklens rette ejerforhold.

Vi slentrede herefter op ad Vesterbrogade til kaffebaren »Lido«, der lå lige over for Frihedsstøtten, om der så lå noget symbolsk i det. Under kaffen kom vi ind på mange forskellige emner, vi berørte sikkert også, hvad vi hver især beskæftigede os med, og, det ærgrer mig, at jeg har glemt den forhenværende fiskehandlers daværende profession.

Til gengæld kan jeg tydeligt huske, hvor magtpåliggende det var for ham at slå fast, at fortid var fortid, og at han aldrig mere kunne drømme om at skrive under på falske dokumenter og flossede papirer. Siden den dag har jeg ikke set Madsen, men har hørt, at han skiftede navn til noget der klingede af ædelt metal. Mindre kunne ikke gøre det for ham, der så ofte havde logeret på den forkerte side af tremmerne.

Afholdshjemmet der er bygget omkring 1913, ligger kun et stenkast nedenfor Ydby samtalestation. To bygninger, der efter min mening er lige kønne eller lige grimme. Noget en bedre planering måske kunne have bødet på, som det kan ses, når man sammenligner dem med de få af byens huse, der er placeret med gavlen ud mod vejen.

I midten af tyverne blev afholdshjemmet bestyret af en dame ved navn fru Estdahl, der, så vidt jeg ved ,var enke eller ugift. Men ingen af delene kan jo forhindre, at hun havde en søn, der hed Marius, som jeg både legede og gik i søndagsskole sammen med. Derimod gik vi ikke i skole sammen, hvilket kunne tyde på, at de er flyttet fra afholdshjemmet omkring 1926 - 1927. Måske har der været en bestyrer eller et betyrerpar mellem fru Estdahl og Jenny og Marius Pedersen, men i så fald er det gået min hukommelse forbi. Derimod ved jeg med sikkerhed, at Jenny og Marius var værtspar i mange år, og først flyttede fra afholdshjemmet, da det engang i tredserne blev solgt og indrettet til privatbeboelse.

- Det gav nok ikke de store penge at være bestyrer af afholdshjemmet, så når det bød sig, tog Marius lidt forefaldende daglejerarbeide. Desuden var han kasserer for arbejdsmændenes arbejdsløshedskasse, et hverv der krævede, at Jenny eller han selv måtte være til stede hver formiddag, når de arbejdsløse mødte op til kontrol, hvorefter der om lørdagen blev udbetalt en ussel understøttelse. Efter afholdshjemmets ophør blev Ella og jeg nærmeste naboer til

Jenny og Marius Pedersen, idet de byggede hus i Tvolm, hvor han fortsatte som kasserer for arbejdsløshedskassen indtil 1965, hvor han blev fundet død i sin seng.

For Ydby Stationskro kunne det være svært at hamle op med afholdshjemmets mange aktiviteter som fx. gymnastik, salonskydning, foredrag, dilettantforestillinger, forskellige foreningers årlige andespil, private fester og de utallige offentlige- og foreningsballer. Også pastor Christensens konfirmationsforberedelser foregik i afholdshjemmet, og ved nærmere eftertanke kan det godt undre mig, hvorfor missionshuset ikke blev brugt til det formål. Men måske skal årsagen findes i de samme uoverensstemmelser, som lå til grund for, at børn fra: visse indremissionske hjem ikke måtte gå til konfirmationsforberedelser hos Christensen, men skulle traske den lange vej til et af nabosognene. Om de børn så blev bedre mennesker af den grund, kan man så enten tro eller tvivle på.

- Missionshuset og afholdshjemmets indretning lignede hinanden til forveksling. Begge steder havde man en lille lavloftet sal og en stor sal med et højt hvælvet loft. Rum der kunne bruges samlet, når fløjdørene blev åbnet. Over den lille sal havde missionshuset køkken og afholdshjemmet balkon og to værelser. Møblementet var af samme fabrikat, men til forskel blev de to huse sjældent besøgt af samme publikum.

På milde sommeraftner, når afholdshjemmets vinduer stod på fuld udluftning, og tonerne fra det lokale danseorkester lød taktfast og lokkende, kunne det hænde, at jeg tog trappen op til balkonen for at se den løsslupne lystighed sådan lidt fra oven. Besøget blev aldrig af lang varighed, for når mit egentlige ærinde trak længere ud end forventet, fattede mor gerne mistanke til mine veje, og så måtte Egon af sted for at hente mig i lastens hule. Alligevel blev det i afholdshjemmet, ved gymnastikforeningens afslutningsfest, jeg første gang fik nærkontakt med det svage køn. Det må have været af mangel på habile dansere, når sypigens Ellen overrumplende forsøgte sig med mig til tonerne fra Marius Pedersens skrigende violin.

Mine besøg i afholdshjemmet omfattede, ud over konfirmationsforberedelserne, kun tilforladelige ting som gymnastik, dilettant, basarer, og jagtforeningens årlige andespil. Men selv om spillet også dengang havde sit publikum, blev jagtforeningens arrangement aldrig det store tilløbsstykke. På det tidspunkt var andespil - en op mod jul foreteelse, og for jagtforeningens vedkommende, startede det aldrig, før Hans Bakgård højtideligt havde sunget »Der er noget i luften«. Når det viste sig, at spillet ikke kunne hænge sammen økonomisk, blev der mod betaling spillet ét eller to ekstraspil, hvor gevinsten kunne være en gråand, (der endnu sad og snadrede nede i Boddum bæk, hvis ikke det var en hare, der løb livsglad omkring på de sneklædte marker). Tvivlsomme gevinster, som Hans Bakgård let kunne snakke sig fra.

Når det havde gået hårdt til, ved ét af afholdshjemmets offentlige baller, kunne en morgenduelig dreng dagen derpå, godt samle et pænt batteri af øl og vinflasker. Et forhold der på ingen måde skal lægges afholdshjemmet eller afholdsbevægelsen til last, da drikkeriet ikke foregik indenfor hjemmets vægge.

Var stemningen god og natten lys, lun og lang, kunne det ske, at et trængende par valgte at holde hyrdetime uden for vort soveværelsesvindue, og for et barn var det uhyggeligt at vågne op om natten og se den silhuet på gardinet, månen tegnede af det elskende par.

I det foreliggende tilfælde blev forehavendet en fiasko, idet mor resolut stod op, åbnede vinduet, og bad de forstyrrende om at forsvinde. Og selv om ingen svarede, skabte det omgående ro, og har sikkert haft en afsvalende effekt på gemytternes drifter. Den aften var jeg ikke et øjeblik i tvivl om hvad postyret gik ud på, for jeg havde jo hørt og set, at tyvene gjorde forsøg på at bryde vinduet op, så i mine øjne var mor mere end modig, når hun både turde og kunne jage dem væk. Efter en så dramatisk oplevelse svirrede det længe i tankerne, hvad der i værste fald kunne være sket, og det var svært at falde i søvn efter en sådan hændelse.

- Til vedligeholdelse af afholdshjemmets store paptag stod der et par tjæretønder, godt

gemt af vejen inde bag bygningens læhegn, tæt ved hjemmets kombinerede kørestald og retirader. Men for os, der kendte forholdene og vidste, hvor tønderne lå, var det meget nærliggende, at vi i en akut situation hentede en sjat tjære, hvor det var tilgængeligt.

Som vi havde troet, kom tjæren ikke strømmende ud, da spunsen blev fjernet, sa efter et stykke tids forgæves venten fik jeg den geniale ide at kante mig ind under bukkene, tønden lå på for at se om der i det hele taget var noget i. Og det var der. Der var i hvert fald én dråbe, og da jeg havde fået mig drejet rigtig på plads, lod den til gengæld ikke vente på sig, men faldt promte, og ramte mig med pinlig præcision lige ned i øjet. Efter det dryp manglede jeg ikke tjære. Jeg havde fået nok og satte i fuld fart hjemad, hvor mor med klud og forskellige medikamenter fik fjernet den ætsende dråbe, øjensynligt tøndens eneste indhold.

- I Ydby Avis, årgang 1925, findes følgende annonce. - Træsko og Træskostøvler og alle slags Trævarer anbefales. Reparation af saavel Træ- som Læderfodtøj udføres. - A. Jensen, Træhandler.

Nu husker jeg ikke navnet på vor træskomand, ham der i min tidligste barndom boede i det lille hus neden for afholdshjemmet, men han må jo så have heddet A. Jensen. Det kan også undre mig, at han averterer med alt i trævarer, for i det lille hus, kan lagerpladsen ikke have været overvældende - når han også havde udsalg af lidt slikværk, der stod i forgangen til privaten og det bagved liggende lille værksted. Navnet er sådan set også ligegyldigt, det brugte vi ikke, det var ikke det der kendetegnede træskomanden. Det gjorde det derimod, at han havde fået erstattet det ene ben med en protese, når det skal siges pænt. Men det skal det vel ikke, når det var fremstillet af træ, a la sørøvermodel - den med en monteret solid gummidup for neden. Men selv om benet ikke var af bedste design, gav det ham da den fornøjelse at se, hvordan børn reagerede, når de under et ærinde havde glemt alt om træbenet, og han uden varsel huggede en syl ned i låret.

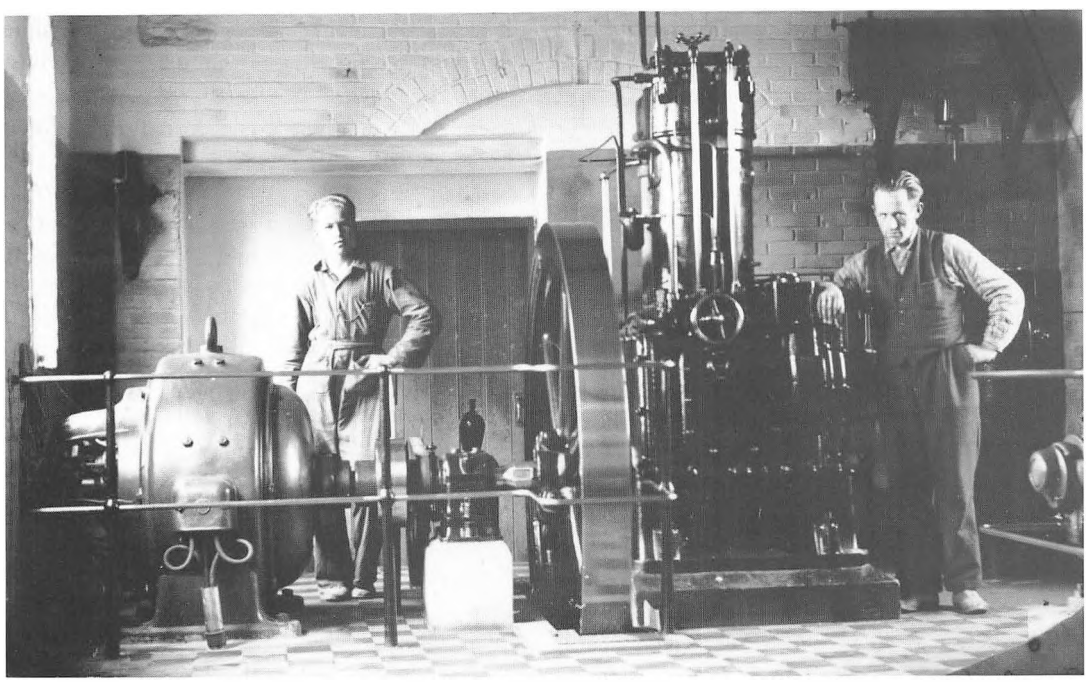

Egon Nielsen til venstre og Anker Johansen til højre stående ved den ene af Ydby Elektricitetsværks to motorer.

Og det gjorde ondt langt ind i marven, indtil træmanden begyndte at grine.

Efter A. Jensen, lejede eller købte Laust Staursbøl huset, hvor han sammen med sønnen Reinholdt tog værkstedet i brug til reparation af cykler og fabrikation af primusovne. Så vidt jeg ved, blev Martin Tilsted den sidste, der brugte værkstedet i forretningsøjemed, idet han på bestilling strikkede alt fra lange strømper til uldent undertøj på en manuelt betjent strikkemaskine.

- Den mindste af Tilsteds børn, en dreng ved navn Svend, en størrelse på det alderstrin, som kun var i vejen, når vi skulle lege. Men da han helst ville være med, forsøgte han på forskellig vis at opnå vor anerkendelse. Nu var Svend i den heldige situation, at han havde en onkel, der drak sprit, en præstation han mente, der dryppede så tilpas på ham, at det givetvis måtte højne hans stjerne. Så han var mere end stolt når han på sit urene sprog kunne fortælle. - Mon i ved, at mi' onkel Aksel »dikker spit«. Det gode familieforhold havde vi ingen kendskab til, og ved at blamere den spritdrikkende onkel opnåede lille Svend kun at gøre sig selv til grin. Men selvfølgelig kendte vi de landevejsfarende sprittere, dem så vi slet ikke så sjældent. Tilmed havde vi endda opkaldt et bysbarn efter væsken, og de fleste kendte ham bedst under navnet »Peter Sprit«.

Som før omtalt, blev det Trapgårdens ejer, - senere el-installatør Peder Pedersen, der tog initiativet til, at der i 1912 blev opført et elektricitetsværk i Ydby. Fra starten besluttede alle sig ikke sådan uden videre til at blive koblet på det nye ledningsnet, og få elektrisk lys i huset. For det første var det ingen billig investering, og for det andet følte enkelte sig vel utrygge ved at få det nymodens djævelskab inden døre.

Prisen på strøm lå omkring én krone pr. kilo watt, så det var en dyr fornøjelse, og derfor var det almindeligt at bruge glødelamper (pærer) på 15 og 25 volt. Byens gadebelysning skar heller ingen i øjnene, måske bortset fra den der hang udenfor elektricitetsværket, - og der var langt imellem de udendørs lamper. Tilmed var gadebelysningen forbeholdt stationsbyen, så i mange år lå Tvolm hen i middelalderligt mørke.

Uden større kendskab til det finansielle og elektricitetsværkets ejerforhold i øvrigt, må jeg lade det ligge. Men om ikke før ejede Søren Sloth i hvert fald værket i tyverne og til et stykke ind i tredverne. Og her i de elektriske strømme- og bilernes barndom må det siges, at Søren havde fingeren på pulsen, idet han også drev en såkaldt lille-bil vognmandsforretning. Til det formål havde han bl.a. en »Oakland«, en stor benzinsluger, der med sine fastmonterede ekstra klapsæder havde god plads til otte personer.

For lille Danmark og det nystartede elværk kom første verdenskrig som en ubehagelig overraskelse med prisstigninger og mangel på olie. Forhold der førte med sig, at der blev anskaffet en gasgenerator og bygget en femvinget klapsejler, så værket kunne drives med gas og vind.

Da Søren Sloth i tredverne opgav selvejet, blev elektricitetsværket ført videre som interessentselskab med min bror Anker Johansen som bestyrer. En, stilling han besad indtil 1955, da elværket blev nedlagt, og byens strømforsyning overtaget af Thy Højspændingsværk.

Den dag elektricitetsværkets motor standsede for sidste gang kunne det fornemmes, at der var noget galt med byen. Nu var det slut med at høre og se det dampende kølevands evige rislen ned ad det høje mosgroede trækølesystem, og ligeledes forstummede motorens monotone lyde for bestandigt. Lyde vi havde hørt år ud og år ind fra morgen til aften. Byens taktfaste rytmiske - dunk - dunk - dunk - dunk - dunk.

I november 1913 kunne følgende læses i første årgang af Ydby Avis. Til Byens arkitektoniske Seværdigheder hører Maskinfabrikken. Her er der vendt op og ned på al inden- og udenlandsk Bygningskunst. Den regnes for Verdens niende Underværk. - Til det kan jeg så føje, at det var min morbror, Kristian Berg Johansen, der efter endt læretid på Hurup Maskinfabrik startede, og flikkede Ydby Maskinfabrik op, af nedbrydningsmaterialer fra

Søren Sloth med søsteren Krestine i sidevognen. Yderst til højre Søren og Krestines mor, Maria Sloth, stående ved et ukendt ægtepar fra Amerika.

henholdsvis Holmgård Farveri og et lille hus, der lå ved den vej, som endnu forbinder Kløvenhøjvej og Brændgårdvej.

Da huset kom på auktion, købte Berg det for at bruge tagkonstruktionen til fuldendelse af det påbegyndte værkstedsbyggeri. Hele herligheden blev fragtet til bestemmelsesstedet på en selv-konstrueret vogn. Som jeg husker værkstedet fra min barndom, bestod det af en hvid længe, der vist nok står der endnu, selvom den ikke er genkendelig. Og først langt ind i tredverne blev et udstillingslokale fjernet, en grim bygning, der lignede et faldefærdigt lysthus.

Hvad fabrikken iøvrigt beskæftigede sig med udover fabrikation og reparation af landbrugsmaskiner og redskaber, får man et indtryk af gennem følgende annonce, der også er at finde i Ydby Avis årgang 1913.

Tærskeværker, Maskiner og Pumper, Rør i mange forskellige Stumper. Cykler, aa, jeg har en Masse. Reservedele til hver en Maskine er paa mit Lager, pudsede fine. Motorer, det er min Pligt at nævne, de ligefrem snurrer over Evne. Lommelamper og meget andet, som man har Brug for her paa Landet, og hvad De vil have repareret gaa trygt til Berg Johansen mer'et.

Og egnens bønder og borgere kom til Berg Johansen »mer'et« når de havde noget, der skulle repareres, for efterhånden kunne han beskæftige to tre svende og et par lærlinge, der sågar havde motorcykel, med sidevogn til arbejdskørsel. Med en sådan udvikling ville det være en fordel for de ugifte svende, hvis de havde et fast spisested, og derfor tilskyndede Berg sin søster Juliane, (min mor), til at leje sig ind i kvistlejligheden i huset over for, med den hensigt at hans svende skulle kunne få kosten hos hende. Et arrangement hun kunne passe sammen med sin systue.

Sådan gik det til, at mor flyttede ind i (æ gammel spårkas), der foruden kvistlejligheden, havde to lejligheder i stueetagen, hvor husets ejer Peder Nygård beboede den ene sammen med sin kone og datteren Karen - en ung jomfru, der havde tillagt sig den uvane at lytte ved genboens nøglehul. I den anden lejlighed boede telefoncentralbestyrerinde fru Hansen, der med et lille vægapparat betjente byens få abonnenter. Til mors store held blev det hende, der senere overtog fru Hansens lejlighed og telefoncentral.

Det havde sikkert sine grunde, at én af Bergs svende gik under navnet Jens-Juliane, for noget kunne tyde på, at han kom og gik hjemmevant hos mor. En dag/aften Jens-Juliane aflagde ét af sine besøg, - siger mor, - jeg tror Karen lytter ved nøglehullet. - Det skal jeg fanneme snart vænne hende af med - siger Jens-Juliane, - der griber sin salonriffel og fyrer en kugle igennem døren.

Det lyder ret fantastisk, at Jens Juliane turde det, hvis han troede Karen stod udenfor, og det er også mystisk, at han var bevæbnet, når han gik på damebersøg. Ikke desto mindre fortalte min hjemmelsmand, at da han sammen med sin familie, engang i tyverne flyttede ind i (æ gammel spårkas), kunne det endnu ses, at der havde været et pænt rundt hul i den omtalte dør. Hvis fortællingen er sandfærdig, tyder det på, at Jens-Juliane opbevarede sit våben - og boede samme sted, som han spiste.

I 1912 gifter Berg sig med Sine Jensen, en datter af tøffelmager P. Chr. Jensen, Hurup. Det gik godt med fabrikken. Berg blev efterhånden et så godt papir, at han blev involveret i starten af Ydby elektricitetsværk. Senere begyndte det at knibe med financeringen, fabrikkens ekspansion krævede kapital, en ind-

sprøjtning på 800 kroner, som Berg forsøger at få sin svigerfar i Hurup til at kautionere for. Han havde vist kautioneret før, og da han ikke ønskede at sætte flere penge på højkant, og ret afvisende siger nej, svarer Berg meget uforskammet. - Så kan du faneme få både fabrikken og din datter, for så rejser jeg.

Det var ingen tom trussel, for Berg stak af fra det hele, rejste til Esbjerg, hvor han fik hyre i maskinrummet på dampskibet »la Cour«. På grund af en kortvarig sygdom kommer han en tur hjem, men tager afsted igen, så snart han er rask. Den truende separation drev vist hurtigt over, og en brevudveksling, fandt sted, for en dag fik Sine brev fra Berg, dateret Rum Sø, en position hun ledte forgæves efter på sit atlas. Da Berg omsider gik i land, slog han og Sine sig ned i Silkeborg, hvor han startede op igen som Vand og Gasmester, og fik ad åre oparbejdet en god og meget velanskrevet forretning. Med Sine, der døde tidligt og blev begravet i Hurup, fik Berg tre børn, og ingen af dem kom til Ydby uden de besøgte moderens gravsted og bedsteforældrene i Hurup.

Imidlertid blev fabrikken med løsøre solgt på en auktion, ledet af herredsfuldmægtig A. Bach, Vestervig. Medvirkende er Rasmus Nielsen (Røde Rasmus), der sidder til leje i huset over for. Da han som håndlanger får stillet sig op med en serie cykeldæk på hver arm, råber én af de fremmødte. - Byder vi på begge arme, hvortil, Rasmus svarer. - Ja det ka i faise edese godt. Her bryder fuldmægtig Bach ind og bemærker. Hrr. Rasmus Nielsen, jeg må gøre Dem opmærksom på, at det er mig, der leder auktionen.

Efter K.B. Johansen køber gårdejer Mads Hedegård værkstedet, og bygger det nuværende beboelseshus. Hedegårds svoger Niels Sloth (Bettesloth) der var kommet hjem fra Amerika, overtager foretagendet, hvor han fortrinsvis beskæftiger sig med salg og reparation af cykler. Niels Sloths efterfølger, Valdemar Andersen sælger engang i tyverne forretningen til Marius Grønkjær og hans kone Eleonora. Med det skifte kommer virksomheden i god gænge med bl.a. fabrikation af små motordrevne skinnekøretøjer til vandbygningsvæsnet, reparationer af bådmotorer, biler, landbrugsmaskiner, og ikke mindst var Ydby-Helligsø teglværker gode kunder.

Efterhånden som landbrugets maskiner blev større, og der kom flere folk i arbejde, blev det småt med pladsen i den gamle, meget lave længe, så af nødvendighed, blev der bygget et større og højere værksted vinkelret på det gamle. Kort tid efter anden verdenskrig får Grønkjær arbejde i Århus, og sælger forretningen til Holger Sørensen, der driver den videre til sin død sidst i firserne. Siden har Ydby Maskinfabrik stået ubenyttet hen.

J. N. Poulsens Sadelmagerforretning anbefaler sig med alt til faget henhørende i SELETØJ, MØBEL- & VOGNARBEJDE, - REPARATIONER udføres. Sådan annoncere-

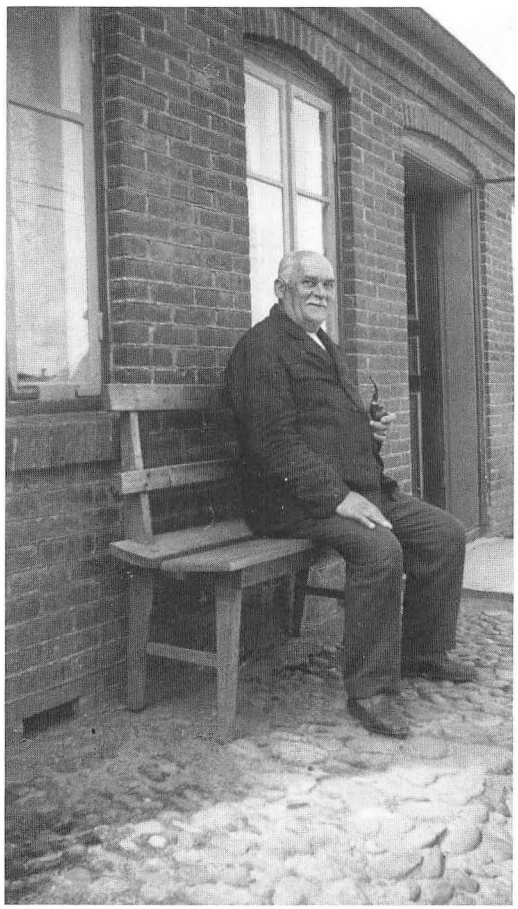

Sadelmager Jens Nikolaj Poulsen.

de byens førende sadelmager, Jens Nikolaj Poulsen, i Ydby Avis årgang 1913. I år 1900, det år sadelmager Poulsen bygger hus, bliver hele.familien, og en svend fotograferet med nybygningen som baggrund. 25 år senere er meget forandret, uundgåeligt er sadelmageren og hans familie blevet 25 år ældre, og porten, der vendte ud mod vejen, er af én eller anden grund blevet flyttet om i den østvendte gavl, en nødvendig port for sadelmageren, mens han endnu reparerede og polstrede charabancer, ponyvogne, landauere, gigger, og jumber. Men sadelmagerskiltet blev hængende, hvor det hang.

Som jeg husker sadelmager Poulsen, var han en stilfærdig mand, der passede sin forretning, og havde orden i tingene. Her var den stenpikkede bro altid luget og, fejet, når han og hans kone Sidsel sad udenfor på en solid tremmebænk og nød vejret, mens hun strikkede på livet løs, og han pulsede på sin lange pibe, stoppet med den grovskårne Melange. En bænk til uden døre-brug blev dengang betragtet som en luksusgenstand, da de fleste tog til takke med trappen, eller i bedste fald med en vakkelvoren pindestol, når vejret på lune aftener og varme dage lokkede folk ud, hvor de enten søgte skygge eller en plads i solen.

Efter sadelmager J. N. Poulsens død blev huset overtaget af datteren Dagmar og sønnen Christian Poulsen, og som én af byens fire malermestre gjorde Kristian herefter brug af værkstedet. I én af hans regnskabsbøger står følgende opført dateret 1929. - Snedkermester K. Gramstrup, Ydby.- 2 Senge gr. 1,00 - Lak. 0,75 - 1 Ligkiste repareret og lakeret -1.50 - 2 fag Vinduer malet indv. 2,50 - 1 Spejlramme hvidlak. 1,50 - 1 Ligkiste hvidlakeret, 8,50 - 1 Trækvogn gr. 1,00 - 2 Kommoder m/mahognia 13,oo - 1 skilt malet, 10,00 - 1 Gardinstang, 1,50 - 1 Fodliste 0,50 - ialt - 43.75. Regnskabsbogen slutter i 1934, med følgende arbejde

Set fra højre: Sadelmager Jens Nikolaj Poulsen, en sadelmagersvend (navn ukendt), Sidsel Marie Poulsen, med sønnen Thorvald på skødet. Siddende: Dagmar, Alfred, Laurids og Christian Poulsen.
Billedet er taget år 1900, det år huset blev bygget.

udført for Boddum Hoved-Skole. - 19 Vinduer udv. 14,25, - 5 Vinduer udv- 5,00 - 6 Døre 3,60 - 1 Loft oliemalet, 2,25 - 5 Vinduer, 1,50 - Udhæng 1.00 - 1 Loftluge 0,65. Ialt at betale kr. 35,75.

Af regnskabsbogen fremgår det også, hvem der var dårlige betalere, ét sted er der slettet halvanden side med et tilgodehavende på 157 kroner og 80 ører, et beløb der blev afdraget med 50 kroner, hvorefter restbeløbet på 107 kr. og 90 øre blev betragtet som uerholdeligt.

Det var almindelig kendt, at malermester Christian Poulsen beskæftigede sig med billedmaleriet, og det kan se ud -som om, han også syslede med at skrive. I hvert fald findes følgende vers i hans regnskabsbog:

Farve kan skærme mod Fugt og mod Damp,
Farve kan værne mod. Rust og Svamp.
Farve kan dræbe Insekternes æg.
Farve kan glatte den groveste Væg.
Farve kan lette og løfte vort Sind
Farve forskønner den simpleste Pind
hvordan det skal gøres hver enkelt Sted,
derom ved den kyndige Maler Besked.

Boddum- Ydby Sparekasse, oprettet i 1871, har gennem årene haft til huse forskellige steder, bl.a. hos sognefoged Peder Sigh, der boede i det lange hus sidst i rækken ned mod Spanggård eng. Efter Peder Sighs død, blev sparekassen flyttet tværs over vejen til frøken Karen Johansen (Nygaard), som nu ejede forældrenes ejendom, den med tre lejligheder, der senere gik under navnet - æ gammel spårkas. -

Sparekassens åbningstider var meget beskedne, og indskrænkede sig vist kun til én eller to ugentlige eftermiddage, omtrentligt fra tre til seks. Før åbningstidens ceremonier med protokoller og penge tog sin begyndelse serverede Karen Johansen kaffe og kage til sparekassens direktør, gårdejer Kristian Larsen, og prokuristen, gårdejer Christian Pedersen, Sindrup. Kaffen kan enten have været indkalkuleret i lejemålet, eller serveret uden beregning.

Foruden sparekassens egen gedigne skuffemøbel og pengekasse, bestod interiøret af Karens plydsbetrukne klunkesofa med tilhørende bord og stole. I Sofaen sad direktøren, mens prokuristen havde sin plads på en stol ved enden af bordet. og der manglede aldrig siddepladser til de besøgende. På væggene hang der skilderier af Karens fødehjem side om side med afdøde og nulevende Familiemedlemmer, og på buffeten stod som skik var alt i småbilleder og nipsting.

Under loftlampens gullige lys sad direktøren og prokuristen ulasteligt klædte i mørke jakkesæt og det selvfølgelige kravetøj. Foran sig havde de hver sin tykke protokol, hvor de med sirlig håndskrift posterede alle ind- og udbetalinger, - og ingen af sparekassens kunder tvivlede på, at de ikke forvaltede hver eneste mønt med allerstørste alvor. Ikke mindst når det drejede sig om udlån.

Selv med den beskedne åbningstid stod kunderne aldrig i kø ved Karens stuebord, for ingen drømte om at låne penge til unødig tant, og kun de allerfærreste havde noget at spare op. Derfor vakte det nærmest glæde, når der kom et barn med en rød postsparebøsse stopfyldt med småmønter, og et par halvtredsører, der stammede fra fødselsdagens gavehøst. At indskyderen selv havde talt indholdet indtil flere gange og kendte det nøjagtige beløb, blev ikke uden videre taget til følge, - for med stor andagt blev øre efter øre talt sammen af direktøren og prokuristen, hvorefter summen blev ført til protokols, og tilskrevet den håbefulde sparers indestående.

I den gamle sparekasse havde den ludfattige meget svært ved at få et lån, nemmere var det for ham, der havde velsituerede kautionister eller på det nærmeste kunne bevise, at han slet ikke manglede penge. Men selvom vurderingssystemet kunne se uretfærdigt ud, har det sikkert reddet mange fra en knockout - af dem der i forvejen hang ude i tovene.

Tiden forandrer alt. Boddum-Ydby Sparekasse har været en tur i smeltediglen, og intet kan sammenlignes med før. Nu er den selvejende institution flyttet ind i selvejede neonoplyste lokaler, hvor personalet betjener sig af elektriske skrivemaskiner, datamater og telefax. Kunderne mødes med venlige smil fra damer, der betjener den rige mand og den fattige Lasarus

med samme selvfølgelighed. Og så vidt mig bekendt, kan de allerfleste nu opnå et lån til det, der kaldes for langvarige forbrugsgoder. Det er et godt navn og godt fundet på at kalde frysere og andet isenkram for langvarige forbrugsgoder, når alle ved, at selv en evighed, sjældent varer ret længe.

Et lån er i mange tilfælde til mere skade end gavn. Udlåneren skal ingen ynke, idet långiveren i de fleste tilfælde er sikret med kautioner og/eller pant. Derimod kan det gå så grueligt galt for kautionisten, for hvor det drejer sig om penge, går nåde aldrig for ret. Så måske var klunketidens sparekassesystemer slet ikke så tossede endda.

Af Lai Kås og, Sines ti børn blev kun mor og moster Magdalene boende i Ydby. Desværre blev mosters gode bibelske navn forkortet til Magda, og efter giftermålet med Ingvard Kongensgård (en bror til kromand, Anton Kongensgård), blev det af praktiske grunde til Magda Ingvard, for ikke at forveksle hende med min brors kone Magda, - Magda Anker.

Som en meget arbejdsom murer passede det Ingvard dårligt, når vinteren satte en stopper for alt udendørs arbejde, men da det nogenlunde faldt sammen med, at teglværket sluttede sæsonen, kunne han nærmest som selvskrevet gå i gang med at udbedre ringovnens skader. Når så forårssolen afslørede, at komfurer og kakkelovne havde røgsværtet lofter og vægge, var der arbejde igen med at kalke bryggerser og hvidte de gipsede lofter. Derefter gav et fast samarbejde med murermester Jens Josephsen altid beskæftigelse for sommeren.

I en årrække var Ingvard kasserer for fagforeningens arbejdsløshedskasse, og da han som regel var på arbejde, blev det Magda, der måtte stå for kontrollen af de arbejdsløse, og hvad det iøvrigt førte med sig af kontorarbejde. Så med fem børn, Brød-, chokolade-, is- og håndkøbsudsalg må der have været mere end rigeligt at se til.

Udsalgets daglige brød kom fra bager Odgård i Hurup og blev på alle hverdage leveret ved døren af Hurup-rutens mælkemand. På

Magdalene (Magda) og Ingvard Kongensgård.

søn- og helligdage måtte Ingvard derimod selv på cyklen for at hente det - og når himmel og jord stod i ét, kunne det være en barsk omgang at komme frem med to store fyldte bagerkurve. I regn- og snevejr blev kurvene nødvendigvis dækket med tæpper og voksdug i et forsøg på at holde rundstykkerne nogenlunde tørre og lune, så byens bedsteborgere kunne få friskt brød, når de fik øjne og kom på tærne. Husker jeg ret, kostede et rundstykke fire øre, og når vi flottede os med den luksus hver søndag, må det sikkert tilskrives de familiære forhold.

Hvad mor på den måde satte til på gyngerne, tjente hun vel i ugens løb ind på karrusellerne, da det forekommer mig, at vi sjældent eller måske aldrig fik dagfriskt rugbrød, og det skal ikke undre mig, om mor og moster Magda havde en stiltiende aftale om at vi godt kunne bruge et brød, selv om salgsdatoen var overskredet. For wienerbrøds vedkommende fandt den trafik i hvert fald sted, men det skal indrømmes, at det smagte særdeles udmærket, når det havde fået en tur i komfurovnen.

Som det blev brugt, når folk havde plads, købte Ingvard gennem flere år en såkaldt julegris, en sød skabning, i den størrelse, der ved den allermindste berøring, skreg op, som om den blev prikket med en gloende syl. Ude i baghuset havde Ingvard muret en sti, hvor lille Gysse i de kommende måneder skulle nyde livet, mens den blev fodret op med grutning, levninger og gammelt brød. Som en selvfølgelighed blev Gysse børnenes kæledægge, et forhold der vist ikke forandrede sig, selv da dyret efterhånden blev til et rigtigt stort svin.

Den morgen Gysse skulle henrettes, var pigerne som forduftet, og det blev ikke Ingvard, men Villy, der måtte røre i blodet, der skulle anvendes til blodpølse. Det var gysses hjerteskærende hyl oppe i det toneleje der går gennem marv og ben, der gjorde, at jeg kom til stede lige før, den måtte lade livet. Men da jeg nåede frem lå den ganske stille på slagterbænken bundet på alle fire ben, og det var tydeligt, at Ingvar langt fra nød situationen, da Stauersbøl fattede kniven, og lynhurtigt snittede Gysse i nakken, hvorved det centimetertykke flæsk åbnede sig i en dyb flænge. Det undrede mig, at der ved indgrebet ikke kom én eneste dråbe blod, og at Gysse tilsyneladende havde affundet sig med tingenes tilstand, idet den ikke gav så meget som et skrig fra sig. Efter det rædselsfulde snit havde jeg set rigeligt og forstod, at Gysse ganske vist mod sin vilje nu havde givet sit til julens mange glæder, hvor gaver og juletræ med lys som fugle på kviste var uden nævneværdig betydning, hvis ikke højtidens festmåltid bestod af grisesteg og hvad dertil hørte.

Med indkørsel i smøgen mellem afholdshjemmet og træskomandens hus førte en meget lidt befærdet græsgrøn markvej (æ grøn vej) ned til murer Jens Ubbesen og hans lille trinde kone Marie (kaldet Sunne).

Huset er let kendeligt, da det ligger et godt stykke bagved landevejens husrække. Den daglige gående færdsel til og fra huset gik/går ad en sti der munder ud ved landevejen øst for tømrerforretningen, hvorimod den kørende trafik må benytte den grønne vej, der måske slet ikke er grøn mere. Senere har postbud Jens Jørgen Christensen også bygget hus ved denne vej.

Markerne mod syd tilhørte kro- land- og vognmand Anton Kongensgård, der øverst langs med vejen, havde oplagsplads for sten, som i det store hele blev hentet ude på draget. Stenene blev aftaget af kommunen og slået til skærver på pladsen som en beskæftigelsesforanstaltning for arbejdsløse. Men selv med denne forstyrrende aktivitet, var og blev (æ grøn vej) en yndet legeplads, når den eftermiddagen lang lå hen i bagende sol.

Den hyggelige vej sluttede desværre nede ved Ubbesens hus, så agtede vi os der forbi, gik vi i en stor bue udenom, idet han meget nidkært vogtede sine enemærker, og det ville være forkert at kalde Jens Ubbesen for en imødekommende - venlig mand. Derimod var hans runde trivelige kone Marie et meget elskværdigt menneske.

Vi var ikke dristige ved situationen, når vi forsøgte at nærme os huset for at få et glimt af den indfangede ræv, der altid gik cirklende rundt og rundt i en indhegning ved baghuset. og når Ubbesen også havde et større menageri

af geder, marsvin, gæs, ænder, høns og duer fristede det selvfølgelig byens børn til at aflægge stedet et besøg.

På den solbeskinnede grønne vej blev jeg og andre af byens håbefulde unge overraskende præsenteret for noget så sensationelt som et kondom. En underlig farveløs ballon, der af ihændehaveren blev lanceret under betegnelsen en retur til møen, - og det er tænkeligt, at drengen der havde det svangerskabsforebyggende orakel, ikke selv kendte navnet på denne forunderlige dims. Men han blev fulgt med interesse af grinende drenge og fnisende piger, og troskyldigt fnisede jeg med uden at ane, hvad der gjorde tingesten så ustyrlig morsom.

Under tumulterne måtte jeg indse, at jeg nok var en outsider, når jeg ikke havde gnist af kendskab til himstregimsens formål. Men selv om nysgerrigheden trængte sig på, manglede jeg mod til at erkende min totale uvidenhed om den sensationelle ballon. Da den blev fyldt med vand for at demonstrere styrken, blev jeg ikke klogere, men så fascinerende tog det sig ud, at jublen næsten ingen ende ville tage. I min uvidenhed havde jeg en indre følelse af at dimsen måtte være ét af djævelens påfund, for hvad der havde med Gud og hans rige at gøre morede ingen og forundrede kun få. Hvem så fx. Guds skaberværk i sadelmager Poulsens mørkerøde rebis, når den lyste op om foråret, og spredte sine liflige dufte ud over området ved den grønne vej. Selv en så overdådig skøn blomstrende busk havde børn ikke øje for, - den interesserede og glædede vel kun oldinge og de summende forårsglade bier.

Som det øverste stykke af den grønne markvej var til glæde for børnene, havde Ubbesen og hans geder glæde af vejens, saftige græs og kløver. Rigtig glad og tilfreds så han nu aldrig ud, i hvert fald ikke når han traf os i nærhed af de stinkende dyr. Af udseende var han mager med blinkende øjne og et hængende overskæg, der dækkede en stram mund, ribbet for såvel egne som kunstige tænder. At mangelen på et gebis generede, når han røg lang pibe, rådede han bod på ved at sætte en rød gummiring omkring det øverste af pibespidsen. Forbruget af gummiringe var let at få fat på, idet de sad som pakning på sodavandsflaskernes patentlukkemekanisme.

Mens min bror, Anker Johansen, bestyrede elektricitetsværket, blev maskineriet, i vinterhalvåret, sjældent stoppet før ved tolvtiden. Et forhold der førte med sig, at bl.a. Jens Ubbesen og Hans Bakgård ofte aflagde ham et besøg på kontoret, Hans Bakgård kunne endda møde op når som helst for hjemmevant at tage skrivebordet i besiddelse.

Når de to herrers besøg tilfældigt faldt sammen, lagde jeg gerne øre til de spændende oplevelser, de to globetrotter kunne berette om fra deres tid i det forjættede land - Amerika. Og det gav altid lidt ekstra kolorit, hvis Hans Bakgård forsøgte at puste til ilden, når den piberygende Ubbesen luftede sit yndlingsemne,- det daglige samkvem med de til tider krigslystne indianere. Selv om beretningerne forekom utroværdige, kunne de alligevel få det til at risle koldt ned ad ryggen selv om den gamle Jens Ubbesen i fortællende stund, mindst af alt så ud, som om han engang havde været en modig ung mand. Og inderst inde troede vist heller ingen på de hårrejsende fantasifulde beretninger.

Bagerste række: Sara og Thøger Østergård samt Hansine og Jens Johannesen. Siddende: Anna Johannesen og Henry Sundby Jensen Ubbesen. Knælende: Vognmand Albert Jensen.

I 1910, da Marie Ubbesen var omkring 50 år, fødte hun en søn, der i dåben fik navnene Henry Sundby Jensen Ubbesen. At drengen længe blev behandlet som et spædbarn og babsenusset mere end normalt, beroede vel på moderens glæde over, at hun i den alder kunne føde et barn. Imidlertid lagde den overdrevne omsorg ikke én tomme til drengens vækst og længde, idet Henry livet igennem forblev lille og spinkel.

Med de ti år Henry er ældre end mig, har jeg af gode grunde aldrig været med til hans børnefødselsdagsfester. Men en pige der har deltaget flere gange, har fortalt, at menuen som fast regel bestod af kakao og nybagte æbleskiver (kaldet pumlinger.) Ved det gode traktement var der bare det mén, at æbleskiverne og kakaoen blev tilberedt på basis af gedemælk. Et godt nærende produkt, som de hjamske dog følte for fed og kvalmende.

Til de småfortærendes held var æbleskiver og kakao fødselsdagsbarnets livret, en smag han havde tilfælles med slagter Jensens Ove, så de to konsumerede glad og gerne det meste af det, de øvrige i selskabet umuligt kunne klemme ned. Hvad Henry og Ove ikke orkede at sætte til livs, blev i al stilhed lusket ned under bordet til husets foxterrier der med umættelig appetit åd alt hvad der bød sig. I dag, omkring 70 år senere, kan pigen, der deltog i festen, godt se, at den anvendte metode, både var synd og skam for Marie og Henry og de mange-gode friskbagte pumlinger.

Gamle Jens Ubbesen var umådelig stolt den dag i tredverne, Henry mødte hjemme som menig infanterist. Uniformeringen bestod på det tidspunkt af en grå uniform med blankpudsede sølvskinnende knapper, snørede sorte fedtlæderstøvler, der blev fremhævet ved at smøge buksebenene et stykke op. En detalje der bevirkede, at soldaten så kampberedt og modig ud.

Første gang jeg så Henry som soldat, må jeg have været omkring ti år, og kendte ham kun meget flygtig. Det tilfældige møde fandt sted hos Anker på elektricetetsværkets kontor, hvor Jens Ubbesen under et besøg havde sønnen med for at præsentere ham i fuld uniform, hvor end ikke bajonetten manglede i det solide bæltes vedhæng.

Efter aftjent værnepligt tjente Henry på de omkringliggende gårde, indtil han valgte at blive løsarbejder (arbejdsmand) med fast ophold hos forældrene. I tredverne, mens der var stor arbejdsløshed, fik han og postbud Madsens søn Arne, den fikse ide, at vagabondere til København, i håb om at finde et fast vellønnet arbejde. Eventyret udsprang ganske givet af Henrys mange vidtløftige påfund, men illusionerne bristede, og efter kort tid vendte de hjem igen uden synlige skader.

Blandt de velsignelser tyskerne i besættelsesårene fra 40 til 45 fremtvang med deres krigsmaskine, var der de stigende flæskepriser og faldende arbejdsløshedstal. Alt betalt af den danske stat og aldrig senere refunderet. Som én af de mange fik Henry også del i goderne, som arbejder ved fæstningsanlægget langs den jyske vestkyst. Som han selv udtrykte det, arbejdede han i dødsbataljonen, et sjak, hvor staben i mange tilfælde bestod af gamle udtjente arbejdere, der dårligt ved egen hjælp kunne kravle op i lastvognen, der hentede dem om morgenen og bragte dem hjem om aftenen. Den vist rimelig gode løn blev af en ugift mand som Henry Ubbesen for det meste brugt til forlystelser, mad, cigaretter og ingen ting, da der efterhånden, som alt blev rationeret, intet kunne købes af værdi.

Efter faderens død boede Henry en tid sammen med sin mor, indtil hun på grund af alder og svigtende nerver kom på plejehjem i Hundborg. Derefter stod huset til Henrys rådighed, men så vidt jeg ved, overtog han det først officielt efter moderens død. Som ungkarl kom det ham nu tilgode, at han havde tillært sig de mest nødvendige huslige sysler, selv om det ikke altid gik efter de gængse opskrifter. Under krigen blev intet kasseret i utide, heller ikke når det gjaldt beklædningsgenstande. Fx. fik skjorter nye flipper, uld- og undertøj blev stoppet og lappet, og luvslidte habitter blev vendt, og når det blev udført af en dygtig skrædder, kunne en vendt habit næsten tage sig ud som ny. Sykunst i den stil, gav Henry sig dog aldrig i kast med, men han rensede og pressede altid sit eget tøj,

Dagmar og Christian Poulsen.

og viste det sig at en jakke var slidt på ærmer og revers, klippede han med forsigtighed trevlerne af, hvorefter de studsede kanter blev farvet med en piberenser vædet i blæk. Systemet var slet ikke så tosset endda, hvis han havde blæk, der passede til tøjet eller tøj, der passede til blækket.

Henry, der kom mange steder, var vellidt, havde meninger, som vinden blæste, var til tider rammende slagfærdig, diskede af og til op med sære beretninger, der gik ind ad det ene øre og ud ad det andet. Hans fabelagtige historier morede tit ham selv i en sådan grad, at han ofte klukkede af grin, så vi, der skulle høre fortællingen, slet ikke fattede hvad det egentlig drejede sig om. Ved nærmere eftertanke er det et spørgsmål, om Henrys makabre historier stammede fra billigbøgernes verden, eller blev tilvirket af egen fri fantasi. Gjorde det sidste sig gældende, havde han en fantasi så fantastisk, at hans psyke af og til måtte give op over for de fantasifulde tanker, hans hjerne kunne fostre.

Da Henry blev herre i eget hus, begyndte han systematisk at sælge ud af det arvede indbo. Priserne var moderate, salget gik godt, og inden længe var al omsætteligt spredt for alle vinde. I mangt og meget var det nødvendigt at få ryddet op og muget ud. Det gjaldt for de to turtelduer, der flagrede rundt i en kasse over køkkendøren og ikke mindst den halvrådne udstoppede ræv, der sammen med hund, katte, marsvin og en skildpadde spredte en ram lugt over det hele.

Under udsalget kom det for dagen, at umættelige sølvfisk gennem lange tider grådigt havde gjort sig til gode med Ubbesens støvede bogværker. En konstatering der morede Henry overmåde meget, hvorimod én af køberne, Anker Johansen, havde svært ved at se det grinagtige i sølvkræets ødelæggende fremfærd.

Da salget havde givet et rimeligt pænt beløb, pakkede Henry sine kufferter og tog til København. Ikke som vagabond men på første klasse med de danske statsbaner. Efter ankomst til hovedbanegården hyrede han en hestedrosche til Guldfosgade 5, Islands Brygge, hvor jeg boede hos min fætter Nikolaj Johansen og hans kone Ragna, der kendte Henry fra deres ferieophold på Ydby telefoncentral. Til alt held havde Ragna ferie, så intet hindrede os i at have Henry boende et stykke tid.

Besøget blev af længere varighed, og der blev levet i sus og dus med Henry som den toneangivende glade giver. Nu ville skæbnen, at han og græsenkemanden Nikolaj på én af deres turneer stormede ind i et par søstre, som de morede sig med, mens Ragna ferierede, og Henry havde penge.

Heidelberg en tyskerfri restaurant var blandt de foretrukne forlystelsessteder, og når jeg var med, havde jeg den fordel at være under beskyttelse af min forelskelse i Ella Kronborg. I restaurantens dæmpede belysning sad vi som sild i tønder, og havde det så dejlig dansk, og hvis der uforvarende kom et par af de grønne indenfor, startede der omgående et hylekor med det resultat, at de uglesete straks valgte retræten. Efter tyskernes kapitulation den fjerde maj 1945, tog Heidelberg omgående navneforandring til »Tipperary«.

Under københavnerturen blev Henry endelig med dame eller rettere med to damer. Og med den ene udviklede der sig tilsyneladende et kærlighedsforhold, som til forveksling lignede en mindre sindsforvirring, idet han lod hånt om alt andet indtil hjernecellerne igen spandt nogenlunde normalt.

I afskedens svære stund afgav Henry sin elskede det løfte, at han snart kom igen. Et tilsagn der ikke blev gjort til skamme, for han kom, og var altid belæsset med gode gaver. Han mødte heller ikke tomhændet det år, han tilbragte julen i sin elskedes skød, for som en rigtig krøsus, medbragte han foruden stegen, en smækfed grydeklar gås, og alt det tre velpakkede kufferter kunne rumme af skønne juleglæder.

Henrys mange københavnerbesøg blev af den udkårne gengældt med et længerevarende ferieophold i Ydby. At søsteren fulgte med som anstandsdame, gav ikke skår i glædens rus, hvorimod mangel på penge efterhånden blev et problem, og i kapløbet mellem kvinde og kapital røg både hus og indbo, før kærlighedens skøre boble endelig bristede.

Efter det korte fatale eventyr udtalte Henry sig i sin optimisme, at det nok skulle gå fremover, for hvor der havde været penge én gang, kom der altid penge igen - og angående ægteskabet havde han aldrig set nogen komme for sent til det. Sådan gik det også ham, idet han opnåede at få både kone og børn. I de første år boede de forskellige steder i Ydby, før de flyttede til Kibæk (konens hjemby) - hvor Henry fik arbejde ved det kommunale vejvæsen. Her gik livet sin gang, og som de fleste tager vare om det, tog Henry også vare om sin død.

Heltborg Skoles historie - endnu en gang

Af Graves Petersen, 2800 Lyngby

I Sydthy Årbog 1995 er der i artiklen »Mere om Heltborg Skoles historie« berettet om de meget besværlige undervisningsforhold i skolen, efter at børnetallet i 1860'erne var begyndt at stige kraftigt. Det nævnes, at der i 1878 var over 100 børn i skolen med kun en lærer, Gerhard Faye Kappel. Han havde været i Heltborg fra begyndelsen af 1860'erne.

Nu var det imidlertid så heldigt, at Kappel havde en søn, Johannes, der gerne ville være lærer som sin far.I 1878 var drengen i 13-14 års alderen. For at blive optaget på skolelærerseminarium dengang skulle man møde med en attest fra en forberedelseslærer på, at man under hans vejledning i mindst et år havde fulgt og deltaget i undervisningen af børn i børneskolen.

Hvad var da mere nærliggende end at få Johannes til at hjælpe sin far i skolen.

Efter lange og vidtløftige skriverier mellem skolekommissionen, sogneråd, præst og provst som udførligt er refereret i foran nævnte artikel, kom der endelig en ordning i stand ved en resolution fra ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsen af 22. oktober 1879, således »at der gives tilladelse til foreløbig at måtte råde bod på de nu stedfindende misforhold ved Heltborg Skole derved, at lærerens søn Johannes Kappel er faderen behjælpelig med undervisningen, indtil det viser sig, om skolens overtallighed kun er midlertidig, eller den må anta-

ges at ville strække sig ud over en længere årrække«.

Set med nutidens øjne er en sådan foreløbig ordning vanskelig at forstå. Men den kan vel forklares med at vi befinder os i tiden efter nederlaget i 1866 med tabet af Sønderjylland og efterfølgende økonomiske nedgangstider, og så har det været en billig måde at klare et af skolevæsenets øjeblikkelige problemer på.

Johannes Kappel var på den måde sikret en god forberedelse til uddannelsen på seminarium, og det fremgår da også, at han har været assistent for sin far i skolen lige til han begyndte på Ranum Statsseminarium i august måned 1881.

Sognerådet behandler så skolesagen igen på et møde i Fattiggården den 9. juli 1884, og derefter omtales det, at børnetallet nu kun er 97, og at der holdes en hjælpelærer på skolen.

Ellers tærskes der åbenbart langhalm helt hen til 1888, hvor der endelig kommer en løsning med en ny skole i Ginnerup med en nyansat lærer og - efter besked fra ministeriet - med en forhøjelse af årslønnen fra 600 kr. til 800 kr.

Hvorvidt undervisningen i skoleåret 1881 - 82 er klaret af lærer Kappel alene, efter at sønnen Johannes er rejst, står hen i det uvisse, men i de efterfølgende 2 skoleår er der god hjælp at hente med en ung nyuddannet seminarist fra Ranum, Petrus Petersen. Ansættelsen som hjælpelærer i Heltborg har han åbenbart fået med den gode anbefaling fra Ranum.

DET KONGELIGE
SKOLELÆRER-SEMINARIUM
I RANUM

Petrus Petersen,

der nu efter et tresaarigt Ophold ved Seminariet dimitteres herfra, har, skjønt han kun var 15½ Aar, da han blev optaget paa Seminariet, dog bestandig fulgt meget godt med ved Undervisningen, den han ogsaa med Flid og Samvittighedsfuldhed har benyttet. Han har meget gode Evner og Anlæg til Skolegjerningen, og ligesom han har været en flink Elev, saaledes er jeg overbevist om, at han ogsaa vil blive en dygtig og flittig Skolelærer.

Ranum, 25 Juli 1882.

P.C.Sørensen
Seminarieforstander

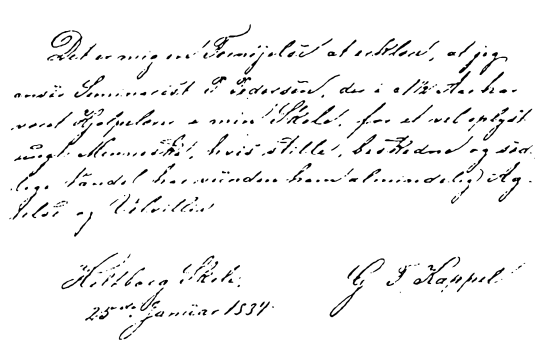

Han bliver der som nævnt i 2 år - indtil 1884, og at han har skikket sig vel i sin gerning på skolen, kan man se af de anbefalinger fra den gamle lærer Kappel og fra sognepræsten i Visby og Heltborg, som han vedlægger sin ansøgning om fast ansættelse som enelærer ved Hov Skole - 40 km mod nordøst - stadig i Thy og til en egn næsten lige så smuk som Heltborg med udsigt over Visby bredning, men nærmere en af Limfjordens mange afgreninger nemlig Lønnerup Fjord.

Nu er der jo ikke noget mærkeligt i, at et ungt menneske vil frem i livet og være sig selv, men man aner, at der nok også har været økonomiske årsager til skiftet, jævnfør den foran omtalte besked i 1888 fra ministeriet om en forhøjelse af årslønnen til den nyansatte lærer i Ginnerup med 1/3. Hvorom alting er, hjælpelæreren i Heltborg får ansættelsen som enelærer i Hov, som det fremgår af kaldsbrevet, og han skal som 20-årig enelærer begynde der i august måned 1884.

Fra 1879-81 havde Kappel altså hjælp i Heltborg af sin søn Johannes og fra 1882-84 af lærer Petersen, der var knap 1 år ældre end Johannes. Hvordan man klarede sig i de fire år fra lærer Petersens afrejse til den nye skole i Ginnerup kommer til i 1888 er ikke oplyst. De to unge mennesker lærte iøvrigt hinanden at kende det ene år 1881-82, de var sammen i Ranum, og de holdt forbindelsen med hinanden vedlige i alle årene derefter.

Det gjorde også alle de 25 seminarister, der tog afgangseksamen fra Ranum Statsseminarium i 1882, idet det, inden de tog afsked med hinanden, var enedes om at udsende en brev-

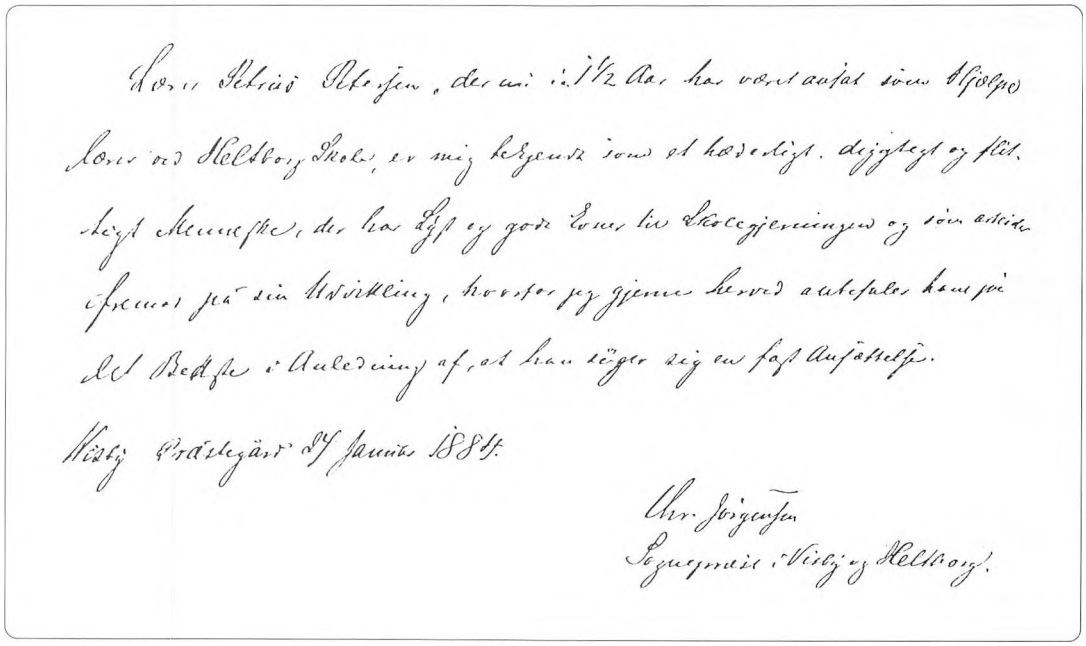

Hvis Peter Petersen, der nu i 1½ Aar har været ansat som Skolelærer ved Heltborg Skole, er mig bekjendt som et hæderligt, dygtigt og flittigt Menneske, der har Lyst og gode Evner til Skolegjerningen og viser Interesse paa sin Udvikling, hvorfor jeg gjerne herved anbefaler ham paa det Bedste i Anledning af, at han søger sig en fast Ansættelse.

Viborg Prædikegaard d. 27 Januar 1884.

Chr. Jørgensen
Sognepræst i Viborg og Heltborg.

bog, som de kaldte »Ungdomsvennen«. Den bestod af kollegiehefter som cirkulerede imellem dem, og hvori hver enkelt gav sit personlige bidrag om dagens og årets begivenheder og

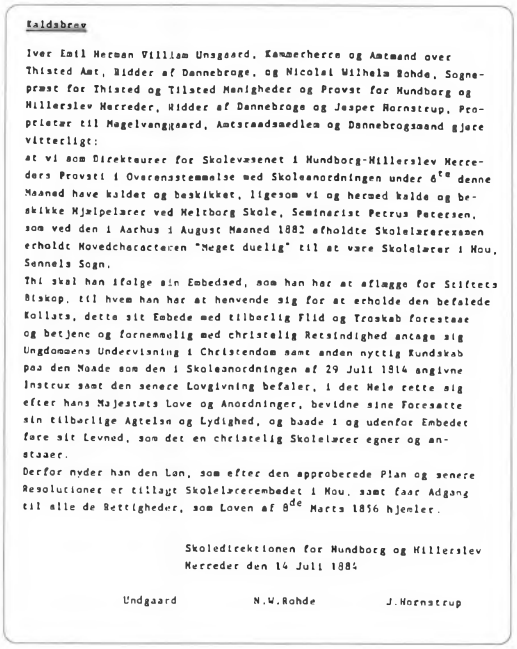

Kaldsbrev

Iver Emil Herman William Unsgaard, Kammerherre og Amtmand over Thisted Amt, Ridder af Dannebroge, og Nicolai Wilhelm Rohde, Sognepræst for Thisted og Tilsted Menigheder og Provst for Hundborg og Hillerslev Herreder, Ridder af Dannebroge og Jesper Hornstrup, Proprietær til Magelvangsgaard, Amtsraadsmedlem og Dannebrogsmand gjøre vitterligt:

at vi som Direkteurer for Skolevæsenet i Hundborg-Hillerslev Herreders Provsti i Overensstemmelse med Skoleanordningen under 6te denne Maaned have kaldet og beskikket, ligesom vi og herved kalde og beskikke Hjælpelærer ved Heltborg Skole, Seminarist Petrus Petersen, som ved den 1 Aarhus i August Maaned 1882 afholdte Skolelærereksamen erholdt Hovedcharacteren "Meget duelig" til at være Skolelærer i Hou, Sennels Sogn.

Thi skal han ifølge sin Embedsed, som han har at aflægge for Stiftets Biskop, til hvem han har at henvende sig for at erholde den befalede Kollats, dette sit Embede med tilbørlig Flid og Troskab forestaae og betjene og fornemmelig med christelig Retsindighed antage sig Ungdommens Undervisning i Christendom samt anden nyttig Kundskab paa den Maade som den i Skoleanordningen af 29 Juli 1814 angivne Instrux samt den senere Lovgivning befaler, i det Hele rette sig efter hans Majestæts Love og Anordninger, bevidne sine Foresatte sin tilbørlige Agtelse og Lydighed, og baade i og udenfor Embedet føre sit Levned, som det en christelig Skolelærer egner og anstaaer.

Derfor nyder han den Løn, som efter den approberede Plan og senere Resolutioner er tillagt Skolelærerembedet i Hou, samt faar Adgang til alle de Rettigheder, som Loven af 8de Marts 1856 hjemler.

Skoledirektionen for Hundborg og Hillerslev Herreder den 14 Juli 1884

Undgaard N.W.Rohde J.Hornstrup

bragte bud fra hjem til hjem. Når et hefte var udskrevet, blev der fortsat i et nyt; det nærmest foregående, fyldte hefte fulgte altid med det nye, så man undgik at gentage, hvad man tidligere havde berettet. Hvem der samlede de udskrevne kollegiehefter, der som nævnt blev kaldt »Ungdomsvennen«, har det ikke været muligt at opspore. De må repræsentere et interessant kulturelt bidrag til folkeskolens læreres liv og vilkår igennem alle de 60 år, »Ungdomsvennen« eksisterede.

Her kan der være anledning til at refere, hvad Petrus Petersen bl.a. skrev i sit sidste bidrag til »Ungdomsvennen«:

»I disse dage blev min trofaste Ven Førstelærer Joh. Kappel (forhen Hurup i Thy) bortkaldt efter nogen Tids Svaghed. I husker ham nok; han var i 1.ste. Klasse, da vi var i 3.die klasse paa Seminariet i Ranum. Jeg var Hjælpelærer hos hans Fader, Lærer G. F. Kappel i Heltborg i Thy i 2 Aar, og i den Tid grundlagdes vort Venskab, der vedvarede til Døden skilte os ad. Hans Hustru, der var Datter af Lærer Rudbeck i Overlade, døde for 2 1/2 Maaned siden; de var begge ca. 77 år. De havde 14 børn, 2 døde som smaa og fire som voksne af

Tuberkulose. Vi var Nabolærere i ca. 18 Aar, og som Pensionster var vi Naboer i 1 Aar i Thisted. Han var en begavet og frisindet Mand, der havde sine Meningers Mod og talte frisk fra Leveren uden Sordin, vi var som regel enige og havde mange interessante Samtaler; jeg savner ham meget. Han var en Mester i at skrive Breve; men for 2 1/2 Aar (siden) faldt han på Gaden i det glatte Føre; fra den Tid af var han ude af Stand til at skrive; men jeg blev desuagtet ved med at skrive Breve til ham, hvad han var meget glad for. Hans Hustru og Datter skrev til mig og underrettede mig om hans Tilstand«.

Dette er skrevet den 1. juli 1942. Petrus Petersen døde den 18. august 1943, et par dage efter at han netop havde modtaget sidste sending af »Ungdomsvennen«, som han altså ikke nåede at give et nyt bidrag til. Der var da endnu 4 tilbage af det gamle hold seminarister af årgang 1882 fra Ranum Statsseminarium.

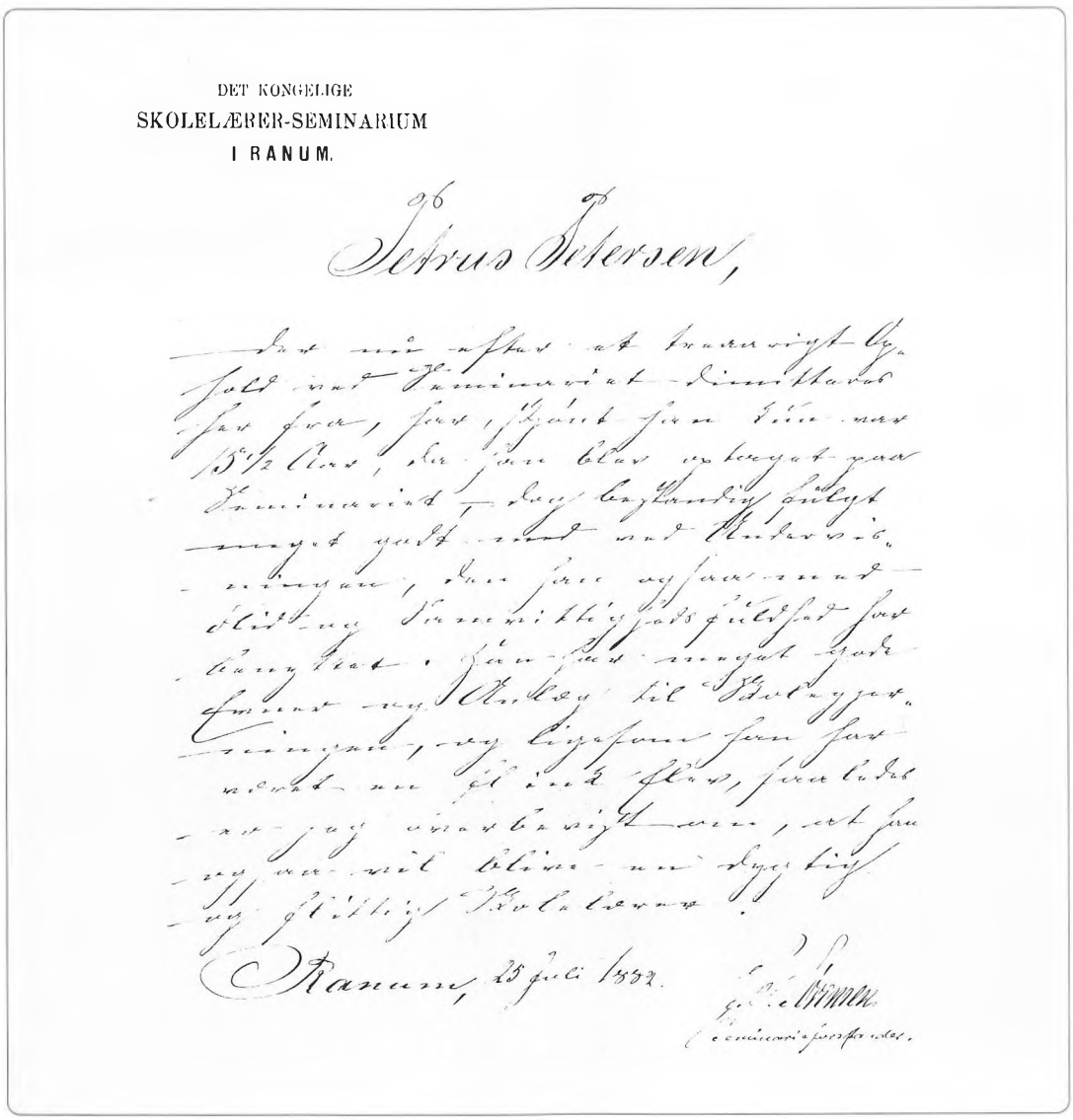

DET KONGELIGE
SKOLELÆRER-SEMINARIUM
I RANUM.

Petrus Petersen,

Ranum, 25 juli 1892.

Seminarie-forstander.

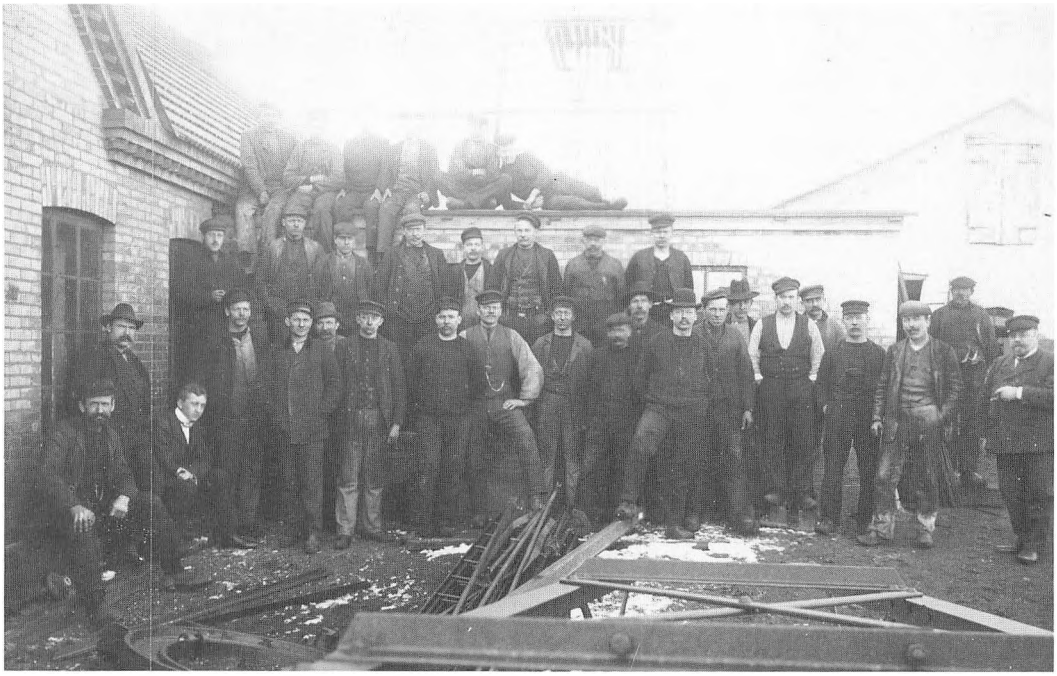

Hurup Jernstøberi (tilflyttet fra Ginnerup 1898). Foran: dele af vindmotor prøvesamlet.

Ginnerup Maskinfabrik. T.v. ejeren, Poul Jeppesen, t.h. vindmøllemontør Karl Klausen (senere Klausens Maskinfabrik). Fra venstre: aksel til halmpakker, vindmotor, stabilisator til petroleumsmotor (holdes af dreng over skilt). Længst til højre: bukkemaskine. Længst til venstre: Aksel til vindmotor.

Lidt om kornhøst i fortid og nutid

af Aksel Kirk, Engbrovej, Snedsted og Verner Præstgaard, Lunegårdsvej, Snedsted

Den første »høst« har vel været indsamling af vilde kornsorter. For senere at få indflydelse på, hvor kornet kunne samles, har man strøet korn på jorden på egnede steder. Hvedesorter som enkorn og emmer menes at være blevet dyrket i Mellemøsten for ca. 9000 år siden. Noget senere bredte kornavl sig til Europa ad to veje, en langs kysten og en anden gennem Balkan. Man har her i landet fundet hvedepollen, som man ved kulstof-14 metoden kan påvise er 6000 år gammel. 500 år senere begyndte man at anvende den primitive plov, arden. Det ældst bevarede eksemplar her i landet er fra bronzealderen for knap 4000 år siden. Det er en krogart, der kunne skrabe furer. Kornsorterne var emmer og enkorn samt den nøgne byg. Ved Voldtofte på Sydvestfyn har man fundet forråd af korn i nedgravede lerkar fra tiden omkring 800 f. Kr. Kornsorterne var emmer, spelt, byg og lidt hirse.

Hvordan høsten er foregået, ved vi ikke meget om, men fra Ruts bog kap. 2 hører vi om byghøsten på Boaz mark. Der er tale om

En af de første selvbindere i Thy i 1901 i »Beerstedgård« i Snedsted.
På billedet ses bl.a. Peder Nørgaard og de to døtre Lise og Angelika samt tre tjenestekarle.

høstfolk, og vi hører om, at kornet bliver bundet i neg. De fattige havde lov til at gå efter høstfolkene og samle løse strå og aks op. En ret der var fastslået i 3. Mosebog kap. 19. En ægyptisk vægdekoration fra 1200-tallet viser en mand, der høster med segl, som det redskab, der brugtes til at skære stråene over med.

Man har to teorier om, hvordan indførelsen af landbruget i Danmark foregik. Efter den ene var det jægerne, der fik behov for et fødevaretilskud og blev halvagerbrugere og jægere. I følge den anden teori var det agerbrugere sydfra, der lod sig friste af de lokkende kyster. (a).

Man ved, at de ældste kornsorter var enkorn, emmer, dværghvede, almindelig hvede og seksradet byg, der blev sået efter at skoven var ryddet ved fældning og afbrænding, det såkaldte svedjeagerbrug, hvor man avlede nogle få år på det samme stykke og derefter ryddede et nyt stykke. Da man senere foretrak at fortsætte dyrkningen på det samme jordstykke, fik man brug for at bearbejde jorden med det primitive pløjeredskab arden. Man har fundet spor efter arden under gravhøje. Det viser noget om, hvor langt tilbage den har været anvendt. Den blev efterhånden forbedret i den yngre bronzealder og selv om den manglede muldfjæl til at vende jorden, kunne man ved at holde den skråt få den til at kaste det meste af jorden til den ene side. Det var først i vikingetiden, man fik en plov, der vendte jorden. Seglen var stadig det foretrukne høstredskab, man kendte godt leen med et kort blad af jern. Omkr. 3-4 årh. f. Kr. blev man i stand til at øge bladlængden til over 40 cm og fik da et brugbart redskab til græsslåning, men ikke til kornhøst. Middelalderen igennem fortsatte man med at anvende seglen. Man fattede med den ene arm om stråene og skar dem over ved roden med den anden. Brugte man leen faldt en del af kernerne af, og det tab kunne man ikke tåle. Plejlen er også taget i brug i middelalderen.

Høstudbyttet var ikke stort. Hvis en gård brugte 15 tdr. korn til udsæd, ville høsten i et normalt år løbe op til (min.) 45 tdr. korn. Heraf ville en tredjedel gå til landgilde og skat, og en anden tredjedel til udsæd og 4-5 tdr. til tiende. Tilbage ville være 10 tdr. korn til familiens eget behov, eller nok til at brødføde omkring 4 personer. Var foldudbyttet 4 stillede regnskabet sig anderledes gunstigt, men under alle omstændigheder var der en meget lille margin, og situationen ville hurtigt blive katastrofal i misvækst år.

Nok kunne supplerende føde hentes fra husdyrbruget, abild- og kålgården, fiskeriet m.v. men brødet, grøden og øllet forblev dog grundbestanddelen af bøndernes kost. (a).

Der er i tid ikke langt fra det her beskrevne til Aakjærs sange om høsten, hvor man får indblik i den ærefrygt og respekt man havde for kornet, »der måtte ingen træde med sko i høstens rug. En skælven i et ydmygt sind, en bøn til altets skaber, før høsten bringes ind«.

Denne respekt for høsten har nok ikke været gældende for hovbønderne, når de arbejdede på herregårdenes store marker, hvis høst skulle klares, før de kunne vende hjem til deres egne agre.

Kornhøsten blev forberedt om efteråret med pløjning og om foråret med mindst tre gange harvning med såning og tromling. På et billede kan man se, hvordan høsten foregik omkring 1830 på Sjælland. Billedet viser tre høstkarle med hver deres binderske samt en ældre mand, der sætter negene i hobe. Hans kræfter kunne nok ikke klare at gå med leen. Madmoderen kommer fulgt af gårdens hund og har madkurven i den ene hånd og øltejlen i den anden til glæde for høstfolkene. Nu kunne de få et tiltrængt stykke mad, få slukket tørsten og få et lige så tiltrængt lille hvil. Ved den lejlighed glædede de sig til, at det sidste neg snart var høstet. Når det var sket gik de hjem og strøg leen for kålene. Det var nemlig en gammel skik, at når mejningen var endt, så skulle folkene trakteres med æbleskiver, og hvis madmoderen ikke havde dem færdige, så havde ret til at gå om i kålgården og hugge hendes kål om. Det var det, de nu stod og strøg leen til, men vi kan se, at både husbond og madmor er på vej ud med de eftertragtede æbleskiver, kålen skulle skånes.

Men høsten var kun halvt bjerget. Kornet skulle stå i hobe 12 - 14 dage for at fuldmodnes, og da august normalt er vor regnrigeste måned, kunne det drille at få det tørt i hus.

Her høstes med skårlægger, omkring 1920. i Vestervig.

Om det skrev min bedstefar, Jens Nielsen Kirk i august 1891 sin dagbog: »at det havde regnet konstant nu en hel måned. Rugen satte vi normalt sammen med 20 neg i hvert hob, men på grund af det ustadige vejr, og fordi rugen var slem til at spire, satte vi kun 4 i hvert hob. Efter længere tids regnvejr, blev det en dag tørvejr, negene som alle var gennemvåde, skar vi op og bredte ud, heldigvis holdt tørvejret den næste dag, hvor vi mod aften fik det hele bundet sammen igen og hjemkørt, om natten regn igen«. Sådan kunne høstvejret drille, hvad der gav store tab, og som igen betød manglende brød på bordet næste år.

Når det sidste læs blev kørt ind, var det ofte pyntet med et kunstfærdigt lavet neg, som det ses på billedet.

Bedstefar, der begyndte at skrive dagbog i 1866, berettede ofte fra de første år, at han, når der var travlhed på de store gårde, lukkede smedjen nogle dage og hjalp til, hvor det trængtes. Han deltog derefter i høstgilderne, som varede hele natten. Noget som var skik på næsten alle gårde, for der skulle festes, når høsten var i hus. Jeg husker som ung på gårdene, at de stadig havde den gamle skik at servere æbleskiver, det var en festdag, hvorimod høstgilderne, man førhen sluttede med, nu var ved at uddø.

Jeg vil gå frem til mine barndomsminder fra høstens tid, hvor næsten alt korn blev mejet med selvbinder, enkelte små husmænd, deriblandt min far brugte endnu leen. Der var flere bønder, der hvert år tilbød ham at høste kornet med binder, når han så til gengæld ville hjælpe dem med indkørselen. Men han sagde nej tak. Hans begrundelse var, at selvbinderen ikke kunne klippe stråene så tæt i bund, som han kunne med leen, hvad han kaldte svineri.

Da det nu var selvbindernes tid, var det et vigtigt og krævende arbejde at sætte negene i hobe. Mekanismen i maskinen bevirkede, at negene var skrå i bunden og ligeledes i toppen. Når man satte dem i hobe med 6 i hvert, der var det almindeligste, var man tilbøjelig til at sætte dem sammen to og to mod hinanden og to ved enderne. Det var lettest at sætte dem så

de stod på flad fod, men det var forkert, for i tilfælde af regnvejr, løb vandet lige ned i dem. De skulle stå på tåen, og hvis de blot var sat godt sammen, stod de lige så solidt som et hustag. Jeg har oplevet efter en regnsvejrsdag, at vi kunne køre ind efter blot et par timers solskin, det var kun de yderste strå, som var blevet våde.

Som det ses på billedet, indførte Danmark sin første høstmaskine til Valdbygård ved Slagelse i 1852. Den kunne hverken aflægge eller binde kornet. Det var en almindelig slåmaskine, hvor de afskårne strå faldt ned på et bræt (bord), her sad en mand og skubbede dem ud, når der var strå nok til et neg; men de har sikkert hurtigt opfundet aflæggeren, som var tynde jernstænger boltet i en ramme i knivenes skærebredde og fastgjort på knivrammen med et par hængsler, og under mejningen var aflæggerrammen ved en lille mekanisme fastgjort, så den skrånede lidt opad. her lagde det høstede korn sig fint med toppen opad. Kuskesædet var bagved, og når man skønnede, der var strå til et neg, løsnede han den lille låsemekanisme ved at rykke i en snor og rammen faldt til jorden, og det høstede neg blev trukket fri fra rammen og lagde sig på stubbene. Ved at rykke i snoren igen var aflæggeren parat til et nyt neg.

Jeg husker fra mit første år som aktiv landmand på Randersegnen, at der gik en historie om den første slåmaskine med aflægger på en herregård, vist omkring 1868, folk stimlede sammen for at se denne vidundermaskine, der kunne erstatte 8 - 10 mand, men mange var skeptiske, de tænkte på alle de arbejdsløse, det ville medføre. Man vidste, det betød at de skulle sulte, og der var i tiden efter krigen i 1864 i forvejen utallige arbejdsløse. Men mellem tilskuerne var en ung mand som vred følgende vittighed af sig. »Tænk om de nu kunne lave en maskine, som også kunne binde negene«. Denne vittighed blev virkeliggjort ca. 30 år senere. Lige før århundredskiftet kom den første selvbinder her til landet fra Amerika. Denne vidundermaskine var umoderne ca. 50 - 60 år senere.

Tærskearbejdet foregik med plejl. Det danske klima indbød ikke til bruge sydlandske metoder med udendørs tærskepladser, hvor okser trådte kærnerne fra stråene eller trak slæder hen over kornet. Omkring 1848 begyndte man at fremstille håndtrukne pigtærskere, hvor pigge på en tromle slog kærnene af, men ikke adskildte det tærskede i kærner, avner og halm. Det var strengt arbejde for to mand at stå ved håndsvinget og dreje tromlen, så den kom op i den fart, der skulle til for at tærske kornet. På nogle gårde havde man en hestegang eller hesteomgang, som den også kaldes til at levere kraften. Hestene trak i kredsgang på en eller flere bomme, hvorfra kraften overførtes. Man havde knap 30 år før fremstillet en rensemaskine, der ved hjælp af en blæser bestående af roterende vinger og solde kunne rense kornet for avner og ukrudtsfrø. Den var også håndbetjent.

Ca. 1878 kom den første maskine, som både kunne tærske og rense kornet her til landet også fra USA. Dette år blev mine bedsteforældre gift og overtog fædrenehjemmet, men han fortsatte en del år sit smedehåndværk sideløbende med landbruget. Han havde derfor hvert år en mand til at tærske kornet. Hvor meget en mand dengang kunne tærske en dag med en plejl, er der i dag ingen, som med sikkerhed kan sige. Bedstefars ejendom var på 16 tdr. bygsædeland første klasses jord med korn i det halve. Han har, hvad jeg skønner, avlet 80 - 85 tdr. korn om året, og da han havde en tærsker i 40 - 45 dage om året til en dagløn af 40 øre, som i 1884 steg til 50 øre, hvad hans

Rughøst på Sjælland - omkring 1850.

regnskabsbog fortæller, har mandens ydelse for disse penge været 2 tdr. korn om dagen. Tærskearbejdet, særlig rensningen af kornet har sikkert støvet slemt, og for at lindre det har man ofte tyet til brændevinsflasken. Bedstefar, som var afholdsmand, har måske ikke kunnet lide dette brændevinsdrikkeri. I januar 1893 stod der på udgiftssiden i hans regnskabsbog: Betalt min tærsker for afsavn af brændevin 1 kr. Det gav tærskeren 2 ekstra daglønninger, og han sparede denne udgift.

Da de året efter havde optærsket, var det sidste gang, det foregik med plejl. I 1895 blev avlen for første gang tærsket med maskine. I sognet var der det år dannet et aktieselskab, som købte en amerikansk maskine med en lille dampmaskine som trækkraft. Halmpresser var endnu ikke opfundet. Avlen blev det år tærsket på 8 timer. Maskinen skulle have 1 kr. pr. time i alt 8 kr. og 10 kr. i alt til arbejderne. Det vil dog ikke sige, at plejlen var hængt på knagen for bestandig, i januar 1896 havde bedstefar en arbejder i 5 dage til at tærske noget rug, som var levnet. For de 5 dage betalte han 4 kr. Takket være andelsbevægelsen begyndte nu landbrugsprodukterne at stige. Dette kom også arbejderne til gode. Året efter da bedstefar havde tærskemaskine, fik arbejderne 20 øre i timen. Der blev de første mange år levnet lidt til plejlen. Grunden var, at de fleste huse endnu var stråtækte, og selv om næsten alle landbrug havde et engskifte, hvor de foruden at grave tørv til brændsel også hentede en del hø samt rør til tagdækning, rørene groede på de laveste arealer. Da der på de fleste gårde hvert år var et stykke tag som skulle omtækkes, var det ikke altid, det høstede rør kunne slå til, derfor måtte man gemme lidt rughalm til hjælp. Til at binde taget med brugte man simer, snoet af rughalm, derfor skulle det plejltærskes, da halmen til disse formål blev ødelagt, hvis den kom gennem en tærskemaskine. Tækkegarn kom først frem efter århundredskiftet.

Jeg vil gå frem til midt i tyverne, hvor mine første barndomserindringer er knyttet til mit hjem, når vi om efteråret havde tærskemaskinen på besøg. Det var også et aktieselskab, der havde maskinen, måske det samme som havde købt det første. Denne var en stor 36 tommers Marschal maskine med presser, indført fra USA. Den blev trukket af en selvtrækkende dampmaskine, der lignede et lokomotiv. Jeg mindes en mand ved navn Ajs, som kørte med den i mange år, altid sort af kulstøv. Han skulle møde et par timer før de andre om morgenen for at få klargøre lokomobilen til dagens arbejde. Der skulle tages slagger ud og fyres op med kul, så de 300 - 400 l. vand, som var på kedlen kom på kogepunktet og dannede den damp, der drev den dobbeltvirkende cylinder, så den kunne trække. Så var maskinen klar til dagens arbejde. Jeg husker, når han kom kørende med den forspændte tærskemaskine og presser. Vi drenge tænkte, at kunne vi engang komme til at køre med en sådan maskine, da havde vi nået det højeste trin, som var på rangstigen. Foruden Ajs var der 4 - 5 faste folk Der var en ilægger, 2 kornbærere og en pressemand, der blev kaldt skrædderen, fordi han bandt ballerne. I alt skulle der være 12 - 14 til at betjene den. Der var et arbejde, som ikke var attråværdigt, det var at bære avner fra. Avnerne kom ud under maskinen, hvorfra man med en rive trak dem ud på et stykke sækkelærred. Avnebæreren samlede de 4 hjørner som en sæk og bar den ind i laden på den dertil indrettede plads, men det fyldte meget, så han måtte kravle op i dyngen med det.

Her vil jeg gengive, hvad Linne Handrup Hedegaard, Hurup, skrev i årbogen 1996 om originalen Kræn Kapel, der boede på fattiggården i Ullerup. »Om efteråret fulgte han med tærskeværket, og Per Bak sagde, at han også der kom til det mest beskidte arbejde - at bære own«. Han blev engang spurgt, om han efter en sådan dag blev vasket godt om aftenen. Svaret var at han gerne var i fjorden for at bade en gang om året.

De fleste større gårde fik efterhånden selv tærskeværk. Det var de mindre samt husmandsbrugene, der var maskinens kunder. På gårdene var der mange karle, som overvejende var os fra husmandshjemmene. Når en tjenestekarls far havde besøg af tærskeværket, var det en uskreven lov blandt bønderne, at husbonden gav karlen fri, så denne kunne komme

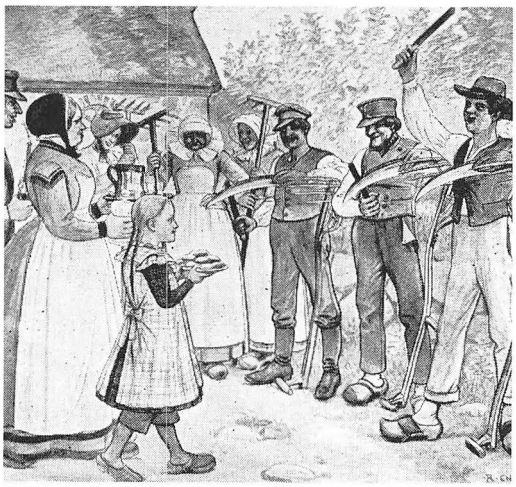

Ved ophøst stryger karlene for kålen. Disse reddes ved hjælp af æbleskiver. Nørrejylland omkring 1860.

hjem for at hjælpe til. Det var dårlige tider, da jeg var ung i trediverne. På de almindelige husmandssteder var der normalt et par heste, 4 køer, nogle ungdyr, samt svin og høns og som i mit hjem en flok børn. Det betød meget, når et par stykker af os kom hjem, og min far derved sparede to daglønninger. Det var noget, vi glædede os til, min mor havde brygget øl til dagen, og ved spisetiderne var det et festmåltid, der serveredes.

På maskinen var der installeret en fløjte, som man ved en mekanisme kunne lade dampen gå igennen. Det gav et fløjt, som kunne høres over hele sognet. Med et sådant fløjt startede Ajs arbejdet.

Det næste fløjt kom, når der var spisepause, derefter igen når spisepausen var slut.

Spisepausen skulle altid krydres med nogle historíer, så Ajs måtte ofte give et ekstra stød i fløjten for at få tropperne samlet. Når tærskningen var færdigt et sted, gav han 3 kraftige fløjt, så vidste næste kunde, at nu var det snart hans tur. Kornbærerne havde pligt til at tælle de sække korn, de tog fra maskinen, og det gjorde de ved at slå en streg på en tavle, hver gang de gik med en sæk (ca. 100 kg.).

Når jeg nu som pensionist ser tilbage på den udvikling, som er sket i min tid, ser jeg, at alle husmandsbrugene, hvoraf de fleste blev opført i tyverne og trediverne. Mange regnede med, de skulle være fremtidens mindre landbrug. Nu er nedlagte og opkøbte af de store gårde, og mange mindre gårde har lidt samme skæbne.

Da mejetærkeren begyndte at overtage arbejdet, var mange skeptiske. Nu skulle kornet stå på roden 10 - 12 dage længere og eftermodnes, kernerne ville falde af o.s.v. Nej den egnede sig ikke til det danske klima, men vi må indrømme, at den er kommet for at blive. Der er kun lidt fremmed hjælp på de store gårde i dag. Mange lader derfor en maskinstation klare arbejdet. De kommer med en mejetærsker, der høster og tærsker 100 td. i timen.

Den gamle høstpoesi, æbleskiver og høstgilde er det en saga blot? Eller er det blot, at jeg ikke kan se den?

Sime, snor tvundet af strå.

K. Hansen: Det danske Landbrugs Historie. 2.
Olaf Olsen: Gyldendal og Politikens Danmarkshistorie.
Claus Bjørn m. fl.: Det danske landbrugs historie 4. 000 f. Kr. - 1536. (a).
Evald Toftemark: Det danske Landbrugs Haandbog. Odense 1938.

Hunskjær Skole ca. 1921 - syelever, Bedsted.

1. Else Søndergård (født Godiksen)
2. Kirstine
3. Lærerinde frk. Petrea Jensen, Hunskjær Skole
4. Erna Jensen, Tandrup Mark
5. Olga Poulsen, Spangbjerg
6. Karen Madsen, Hunskjær
7. Stinne Christensen, »Harregård«
8. Stinne Kristensen, Vittrup
9. Marie Kristensen, Vitrrup
10. Emma Olsen
11. Edna Nørbjerg
12. Ester Madsen, Tandrup Mark
13. Anna Olsen (søster til nr. 10)

Jul i den gamle strandfogedgård i Lyngby

Af Knud M. Nielsen, Vestervig

Nu er det snart jul igen, og især ved juletid kommer man til at tænke tilbage på julen, som den var i ens barndom, og ikke mindst på hvad ens forældre eller bedsteforældre har fortalt om, hvordan deres jul gik for sig.

Det var meget forskelligt fra hvordan den former sig nu om stunder. Nu er det et ræs uden lige, men det er ikke til at stoppe, selv om man hvert år beslutter, at næste år skal blive på et mere beskedent plan. Jeg kan huske, at de gamle blev forargede over, at der i forretningerne dukkede julenisser op allerede i november måned.

Ak ja, det var dengang, nu ser man dem allerede i oktober eller endnu før. Vi når vel derhen, at det ikke kan betale sig at fjerne julepynten, da de alligevel snart er ved tiden, hvor det skal op igen.

Det er synd og skam, ikke mindst for børnene, der nu som dengang glæder sig til julen, men de kan ikke holde gejsten vedlige sålænge, og især de mindste forestiller sig noget helt eventyrligt, ja nærmest som trylleri, og når så juleaften kommer, og maden er spist, gaverne flået op og træet brændt ned, føler mange en vis tomhed og skuffelse, - herregud, var det ikke andet der var lagt op til i et par måneder.

Jul i svundne dage

Mit barndomshjem var i Lyngby, og jeg husker mange dejlige juleaftener, og vi skulle underholde os selv, der var ikke et fjernsyn at sidde og kigge på senere pa aftenen, men det gik let med underholdningen, - vi lyttede mens træet brændte ned, til bedstefars samt mine forældres fortællinger om netop deres jul. I deres tid fore-

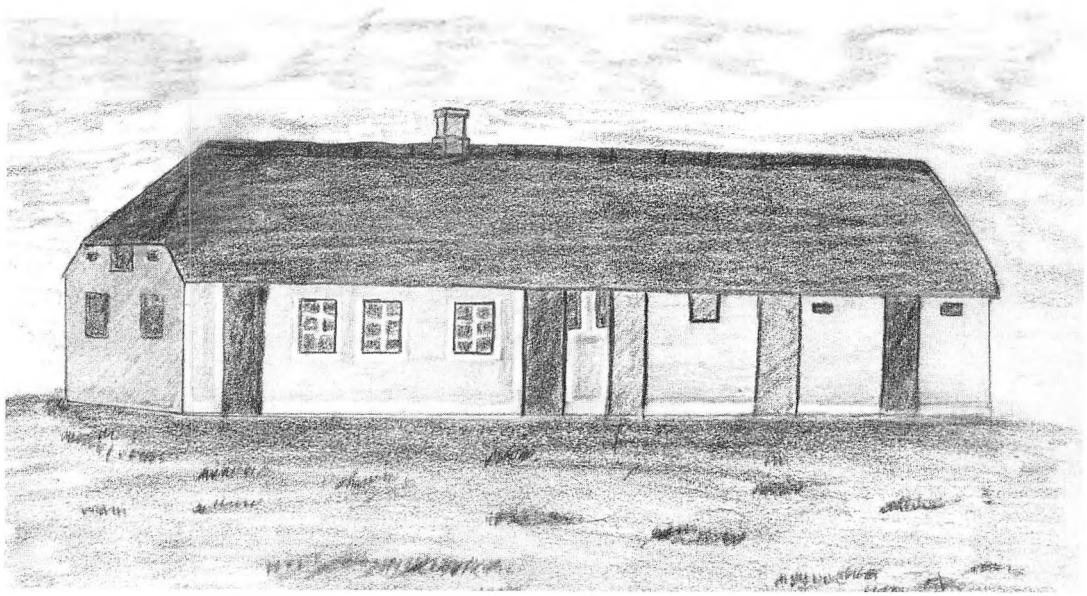

Min bedstefar, Johan Christian Madsen Nielsen, blev født i dette hus den 14. juni 1868.
Huset blev bygget af hans far, Mads Nielsen i 1864.
I dette hus blev det første barn i Lyngby født, nemlig min grandonkel Martius Madsen Nielsen.

gik det på en hel anden og beskeden måde end det gjorde i min barndom, men juleglæden, hyggen og forventningen var bestemt ikke mindre. Det er nemlig ikke noget der afgøres af økonomi, eller af hvor mange penge der ofres på det, og heldigvis for det. I mit hjem blev der kun bedt bordbøn juleaften og nytårsaften, og alene det gjorde disse aftener til noget særligt, og inden sengetid læste min mor juleevangeliet, og så var juleaften slut.

Jul i den gamle strandfogedgård

Min far fortalte, at i hans hjem var juletræ og julegaver noget helt ukendt, men alligevel glædede såvel børn som voksne sig til jul og længtes efter den. De fik allerede en mindelse om den forestående højtid om efteråret, når der slagtedes får, for så skulle der støbes lys af talgen. Børnene hjalp til med at dyppe vægen ned i talgen, til lysene fik den ønskede tykkelse, og de pæneste af dem blev pakket ned og gemt til julen og de mange helligdage, som sluttede med Hellig tre Kongersaften den 5. januar. Den aften blev fejret næsten som juleaften, og der var tændt et stort hjemmestøbt lys med tre arme, og når det var brændt ned, var julen forbi.

I nogle egne brugte man at indstøbe lidt sortkrudt i lyset, hvor armene mødtes, og når så det blev antændt var festlighederne forbi, men det brugtes så vidt jeg ved ikke i Lyngby.

I hjemmet levede de af fiskeri, men havde desuden lidt landbrug med et par køer, mange får, høns, ænder og duer samt naturligvis den uundværlige julegris. Desuden havde min bedstefar to heste. Således var det i de fleste hjem i Lyngby, bortset fra, at der kun var to andre der også havde heste.

I hjemmet kærnede de selv deres smør, og det mælk der blev tilovers blev solgt for nogle få ører pr. pot til dem som ingen køer havde. Sommetider lavede de også ost, men det var synd at sige, »at det smajt godt«, som far udtrykte det. Først i december blev der brygget øl. Malten malede de selv på en håndkværn, og børnene fyldte øllet på flasker. Der blev bagt finbrød, grovbrød og pebernødder. i den store

Fra venstre: Chr. Madsen Nielsen, Else Madsen Nielsen, Alfred Madsen Nielsen og Chr. Iversen.

murede skorsten, som blev varmet op ved at fyre med lyng. Det var et stort arbejde, også at ordne dejen, især til rugbrød, men det var umagen værd, for brødet smagte godt og holdt sig frisk længe. Nødderne lavede børnene selv, og af finbrødsdejen fik de lov til at fremstille en »Wak«, det var en mere eller mindre vellignende figur af en and, og den blev bagt sammen med pebernødderne. Et par dage før jul blev grisen slagtet, og alle var kede af at deres gode ven måtte lade livet, men trods sorgen glædedes de dog ved at tænke på alle de gode sager, de ville blive opvartet med i julen. Dengang var det ikke ret tit, at der blev serveret fersk kød, og omkørende slagtere kendtes ikke. Kødet blev derfor saltet og røget det meste af det.

Af blodet blev der lavet »swotpøls«, som blev kogt i den store gruekedel. De smagte godt sålænge de var nye, men efter en fjortendagstid eller mere var det så som så med velsmagen, og der begyndte at komme mug på dem, men så blev de stegt på panden og serveret med sirup til, og så gled det ned.

Alt på grisen som kunne spises blev brugt, også tryne og ører. Blæren fik børnene, og efter at den var tilstrækkelig gnedet mod en mur eller mumlet mellem to sten, blev den pustet op og tørret, og når der så blev hældt en halv snes hagl i den, var den et udmærket stykke legetøj.

Køkkenbordet og gulvene var hvidskurede, og til jul fik de en ekstra omgang med halmvisk og sand, og til dagligstuebordet blev der hvert år købt en ny voksdug. Den lille og eneste petroleumslampe blev bronceret, bileggerovnen sværtet og messingknapperne på den pudset.

Også stalden fik en ekstra omgang af kosten, og den blev strøet med havsand. Dyrene fik også ekstra forplejning og der blev skåret hakkelse til flere dages forbrug dagen før juleaften. Når alt det var ordnet, kunne de selv fejre deres *juleaften.*

Den aften spiste de stuvet hvidkål, flæsk og medisterpølse, risengrød eller byggrød, lavet af hele gryn og sødet. Der blev læst bordbøn og sunget julesalmer.

Hen på aftenen, når julemaden forlængst var fortæret, samledes alle børn i byen og gik rundt og sang julen ind ved de forskellige hjem. - Der var jo intet juletræ som der skulle danses om eller gaver som skulle pakkes ud, så de brugte altid det med at synge udenfor folks vinduer. Når der så blev banket på ruden indefra betød det »kom ind«, og de blev så budt på kager eller et æble sommetider, som var gemt hen til julen. Ofte smagte de af naftalin, men det tog børnene ikke sa nøje. Æbler var ikke hverdagskost i Lyngby. Enkelte steder, hvor de havde bistader, blev de budt på et lille glas hjemmelavet mjød.

Juleaften måtte børnene være længe oppe og fik derfor julenadver, som bestod af saltet torsk eller kuller samt varmt øl. Jeg har læst et eller andet sted, at der var så fattigt i Lyngby, at de som mad juleaften måtte nøjes med saltet havmåge, men det må være en journalistisk skrøne. De var nok fattige på penge, men mad var der nok af, ingen er nogensinde gået sultne i seng, heller ikke til hverdag. De havde jo fisk nok samt al den mad landbruget gav af sig, og de fleste gik på jagt, og vildt var der masser af. Harer, vildgæs og -ænder er en udmærket spise. Det er havmåger bestemt også. Jeg har spist det mange gange, og det var bestemt ikke af nød, men fordi de smagte godt, når de var tilberedt på den rigtige måde, så smagte de lige så godt som vildgæs.

Inden børnene skulle i seng fornøjede de sig med at spille »Dam«, »Ludo« eller »Nødder i Hænd« om pebernødder. Nødderne var fordelt ligeligt mellem børnene, som havde dem i hver sin nøddepose, som de selv havde lavet af gamle klude. Det var vigtigt med en sådan pose, da de jo også spillede om pebernødder i andre hjem i halvhelligdagene. Spillet gik på skift og foregik på den måde, at man tog et ukendt antal nødder i hånden, og modparten skulle så gætte, hvor mange der var. Gættedes det rigtige antal fik vedkommende nødderne, ellers skulle han eller hun af med forskellen.

Julemorgen fik de mellemmadder på sengen af et finbrød, hvori der var indbagt en stor fed saltet ål, og dertil varm mælk. Senere på dagen gik alle så til kirke. Således blev julen forberedt og fejret i de fleste hjem i Lyngby. Lidt forskel-

ligt var det i de hjem som ikke havde landbrug, men næsten alle havde en gris at slagte til jul, og var der enkelte der ikke havde, blev vedkommende, både mand og kone, bedt om at hjælpe til med slagtningen de forskellige steder, og de fik så mælk, flæsk, fedt, pølse og æg med hjem som tak for hjælpen, så, de var også velforsynede.

De eneste julegodter der var i min fars hjem var de omtalte pebernødder, og det må have været en tvivlsom fornøjelse ved nytårstide at spise de nødder, der havde indgået i spillet en ugestid eller mere gennem mange svedige hænder.

Min far fortalte, at hos hans bedsteforældre, Maren og Mads Nielsen, som var mellem de første tilflytterfamilier i 1864, havde de ikke komfur. Maden blev lavet på et muret ildsted med åben skorsten ovenover. Oppe i skorstenen hang ting til røgning. De blev anbragt i skorstenen gennem en jernlem oppe fra loftet. Den store gryde hang i en jernkæde over ilden, mens de mindre stod på treben i ilden eller glød-

derne. Der blev fyret med lyng, hedetørv, strandingstømmer og hvad de ellers havde. - De har forhåbentlig haft grydelåg, men jeg tror det næppe, og lidt sod i maden skadede vel ikke, og det gav i det mindste kulør.

I min mors barndomshjem forløb julen stort set som beskrevet her, dog med en enkelt undtagelse:

Julegaven

Et år fik hun og hendes mange søskende en fælles julegave. Det var en lille porcelænsfigur, - en høne som lå på reden og rugede. Børnene kunne ikke blive træt af, at løfte hønen op og kigge på de fire små porcelænsæg den rugede på. Ja, det var mere beskedent dengang, det skulle man lige give en hel søskendeflok nu om stunder, det ville ikke gå stille af.

Min mors mor, altså min bedstemor, stammede fra Tolbøl og var datter af gårdejer og sognefoged Therkild Nielsen, som skrevet står i hendes anetavle. Der har de vist haft bedre råd til julegaver end i Lyngby, for i 1889 forærede hun, som ung nittenårig pige, sin familie i sog-

Ca. 1918 - Chr. Madsen Nielsen klar til at hente Prinsesse af Bourbon de Parma (datter af Prins Valdemar).

nefogedgården en gave i anledning af julen. Det var, og er, (jeg har arvet den) et lille indrammet vers udført i smukke farver med blomsterranker og teksten brændt ind med gotisk skrift. Verset lyder:

Til minde om juleaften 1889

Midt i Vinterens Hjærte
Kommer Julens Fest
Som en Trøst i Smerte
Som en Haabets Gjæst
Gid den ind må træde
I Eders kjære Hjem
Med sin stille Glæde
At velsigne den.

Fra Eders kjære datter og søster Andrea.

God Jul

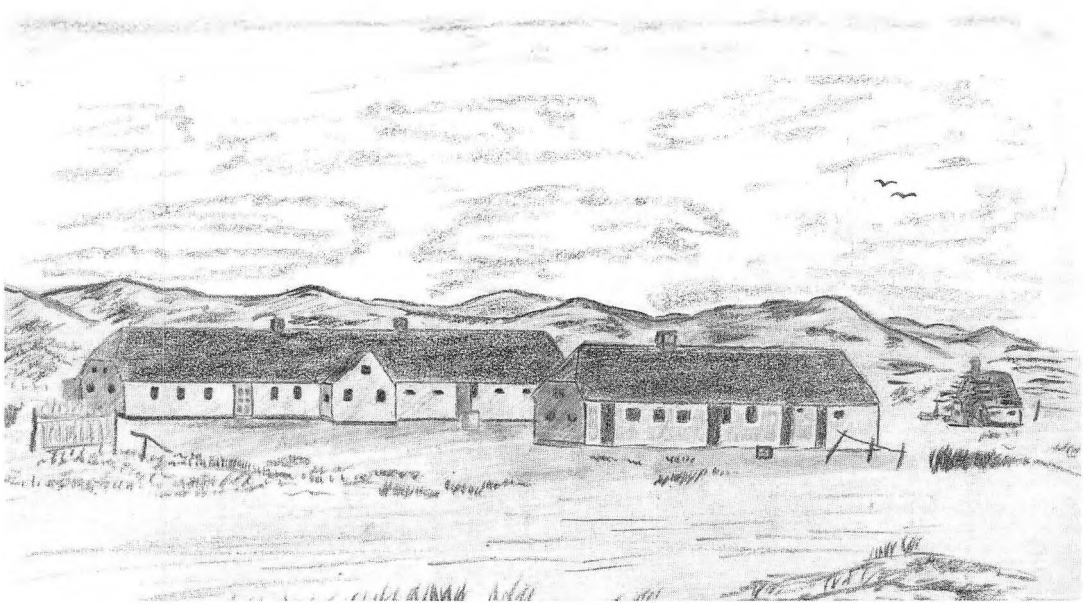

I det store hus i baggrunden blev min far, Alfred Madsen Nielsen, født den 3. september 1896. Til højre i billedet ses resterne af Niels Sørensens gamle hus, der er under nedrivning.

Hurup Bio

Af Svend Sørensen, Museet for Thy og Vester Hanherred

De levende billeder fik liv ved kulbuelampens skær. Derfor var muligheden for at opleve filmstrimlens magi afhængig af elektricitetens udbredelsen. På det område var Hurup godt rustet, eftersom det var folk fra Hurup, der tændte for de første el-kontakter i Thy den 29. november 1904. Muligheden blev dog ikke straks udnyttet, hvorimod man i Thisted åbnede biograf samme år, som byen fik elektricitet, nemlig 1906.

Selv om forsyningen af strøm altså var i orden, så savnedes der egnede biografiokaler i Hurup. Det fik man i 1912, da forhuset på Hurup Afholdshjem blev forsynet med en ekstra etage, hvor Hurup Håndværker- og Borgerforening indrettede en sal. Byggeriet kostede ca. 12.000 kr. Det var 2.000 kr. mere end beregnet og skyldtes blandt andet, at man for at overholde byggevedtægten måtte sætte halve sten på hele afholdshjemmet. Så blev der i øvrigt også penge til en septiktank. Afholdshjemmet blev senere til Hotel Hurup, nu Ydes Boligmontering.

Ifølge Børge Steffensens bog »Hurup i 100 år« fik Hurup biografbevilling i 1912. Denne oplysning passer altså fint med, at det var håndværkerforeningens sal oven på Afholdshjemmet, der var den ydre anledning til den første biografkultur i Hurup; men det behøver ikke nødvendigvis at udelukke, at der tidligere har været afholdt filmforevisninger i Hurup.

Elektriciteten blev i starten kun brugt til kulbuelyset, hvorimod biografmaskinen blev trukket med håndkraft. Det var fotograf Marius

Det gamle hotel i Hurup - Håndværker- og Afholdshotel (nu Ydes Boligmontering).

Hansen, der kørte maskineriet, fortæller Herluf Andersen i Sydthy Årbog 1988. I 1912 hed værten på afholdshjemmet Zartov, men der er næppe tvivl om, at det var den lokale fotograf, der var fagmanden. Mange år senere fik Hotel Hurup imidlertid en ejer, der var levende optaget af filmens magiske verden. Det var Chr. K. Hansen.

Chr. Kammersgård Hansen blev født i Ydby i 1914. Han var udlært bager i Århus og aftjente sin værnepligt ved livgarden. Derefter sejlede han som bager med et af ØK's skibe, før han i 1938 slog sig ned som bager i Morup Mølle og giftede sig med Lydia Nielsen. Hun blev født i Tvolm i 1916 og havde før giftermålet været ude at tjene, bl.a. hos en købmand og en jordemoder.

Lydia og Chr. K. Hansen købte Hotel Hurup af Holger Hansen ved juletid i 1951 og flyttede ind i februar måned året efter. På det tidspunkt var der biografforestilling hver aften på hotellet, hvis ikke salen var i brug til andre arrangementer. Det var dog ofte tilfældet fredag og lørdag.

1950'erne var generelt en god tid for danske biografer, og i 1956 gik Chr. Hansen i gang med byggeplanerne til en ny biograf. Byggegrunden havde han erhvervet, mens han endnu var bager. Der var tale om nogle nedlagte forevisningshaver, som blev drevet af Sydthy Husmandskreds. Da haverne blev nedlagt, købte Chr. Hansen, hvad der svarede til to byggegrunde. Han havde planer om at bygge et småkagebageri, men nu blev det altså aktuelt med mere åndelig føde.

Chr. Hansen allierede sig med den lokale arkitekt Ove Andreasen, der lavede tegningerne i teknisk samarbejde med ingeniør Behrens fra Bang & Olufsen i Struer. Udgravningen af grunden på hjørnet af Nygade og Bryggerivej begyndte i oktober 1956, og selv om murerarbejdet var generet af orkanskader, blev byggeriet fuldført til tiden. Byggematerialerne, bl.a. de mørkerøde mursten og de sorte eternitplader

Hurup Bio under opførelse.

Hurup Bio havde indgang fra Bryggerivej og havde adressen Bryggerivej 10. Privatboligen bag biografen er Nygade 11.

til tagbeklædningen, blev leveret af Næssund Teglværk og Helligsø Teglværk.

Murerarbejdet blev udført af Holger Christensens firma, mens tømrer Peder Enevoldsen og hans folk tog sig af tømrerarbejdet. Vinduer og døre af teaktræ blev lavet på Eli Odgård Nielsens værksted, og firmaet Harry Jensen, Brønderslev, leverede paneler, gulvbeklædning og stole. Installatør J. Søgaard tog sig af varme og sanitet, mens E. Strangholt sørgede for blikkenslagerarbejdet. Manufakturhandler Børge Graugaard ophængte gardiner, og maler Mogens Brix Kronborg satte kulør på den nye biograf. Senere blev biografen udsmykket med ti malerier af kunstmaler Kobberup.

Den nye biograf med 288 siddepladser blev indviet påskelørdag, den 20. april 1957. Allerede inden påske bragte Thisted Amts Tidende en artikel af lokalredaktør Børge Steffensen, der bl. a. skrev: »Mange købstæder vil misunde Hurup det elegante teater, som nu bliver åbnet«. Om indretningen hedder det: »Salen er indrettet med megen smag og diskret elegance. Væggende er i godt to meters højde beklædt med mahogniplader, som også i bueform dækker foran scenen med det 8x5 meter brede lærred. Over panelerne er der tapet i abstrakte mønstre, medens bagvæggen ud mod operatørrummet er beklædt med akustikplader for lydvirkningens skyld.

Der er 300 siddepladser i salen, og de er fordelt med nogle børnerækker længst fremme mod lærredet, 1. og 2. parket og 1. og 2. terrasse. I parkettet er stolene beklædt med rødt kunstlæder, og på terrassen er anvendt grønt plys. Gulvet er skrånende, og stolerækkerne er anbragt sådan, at der fra hver plads er frit udsyn til lærredet. Hurup har dermed fået den største biografsal i Thy, og når man har haft lejlighed til at se udstyret, vil man også sige - uden sammenligning den mest elegante«.

Avisen kunne desuden oplyse, at biografen var forsynet med stationsbyens første neonskilt i form af de tre lysende bogstaver BIO. Neonlysene krævede vekselstrøm, så der måtte installeres et omformeranlæg, hvilket også var nød-

Fra foyeren i den nye biograf.

vendigt til fremviserne. Først i 1960 gik Hurup over fra jævnstrøm til vekselstrøm.

Indvielsen påskelørdag var en fest for håndværkerne og en indbudt kreds. Der blev vist prøver på tre film, og derefter var der sammenkomst i den rummelige foyer, hvor der blev holdt flere taler. Sognerådsformand Johs. Olander takkede Chr. Hansen for initiativet, og den nye biografejer udtalte sin tillid til, at biograferne i fremtiden kunne klare sig i konkurrence med fjernsynet, når blot man fulgte med i udviklingen. Efter den officielle indvielse var det publikums tur, og 2. påskedag åbnede biografen med ikke mindre end tre forestillinger.

Årene efter indvielsen blev en travl tid for familien Hansen, der skulle klare driften af såvel hotel som biograf. På hotellet var der hjælp af en kokkepige og en stuepige, mens der var en dame til at tage sig af rengøringen i biografen. Billetsalget i biografen klarede Chr. Hansen selv, mens det var Lydias opgave at passe kiosken. Hun har dog i tidens løb haft god hjælp af sine to døtre.

Selve filmforevisningen blev varetaget af to operatører, der klarede opgaven på skift. Flere personer har været tilknyttet biografen som operatør, men de mest »stabile« har været Knud Nyvang samt Knud Sørensen, der selv blev biografejer i Brabrand. Ud over operatøren skiftedes Chr. og Lydia Hansen til at have »vagttjenesten« i salen.

Som hovedregel var der forestilling hver aften kl. 20. Desuden var der børnefilm søndag eftermiddag og »midnatsforestilling« fredag og søndag aften kl. 22. Hvis en film kunne forventes at blive et tilløbsstykke, var der forestilling både kl. 19 og kl. 21. Biografejerne valgte selv film ud fra de tilsendte reklamer, men det var filmudlejerne, der bestemte, hvor mange gange en film skulle vises. Filmlejen blev så beregnet ud fra antallet af solgte billetter.

Når der var tale om nye, populære film som f.eks. Morten Korch-film, var filmen på programmet en hel uge, ellers var det almindeligt med to film om ugen. Lydia Hansen husker dog fra biografens første tid, at filmen De ti bud gik i to uger. Da skulle alle mand af hus og i biografen. Cecil B. DeMille indspillede filmen i 1920'erne, men det var hans genindspilning fra 1956, der blev én af filmhistoriens største succeser. I en opgørelse i 1990-priser over film med størst indtjening indtager den 5. pladsen på listen, der toppes af Borte med blæsten.

Efter seks år med to arbejdspladser helligede familien Hansen sig i 1963 driften af biografen. Hotel Hurup blev solgt til Anders Møller, der i øvrigt var udlært som bager hos Chr. Hansen, da han havde bageriet i Morup Mølle. Lydia og Chr. Hansen flyttede til et nyopført hus i Nygade bag ved biografen.

Chr. Hansen nåede ikke pensionsalderen, og han måtte slutte et virksomt liv i 1978. Det var et liv, hvor der havde været plads til andet end arbejde, bl. a. var han i flere år formand for Hurup Idrætsforening. Efter sin mands død førte Lydia K. Hansen biografen videre med hjælp fra sønnen Finn Hansen, der er den yngste af ægteparrets fire børn. Allerede som barn

Biografsalen med fortæppe af blåt velour.

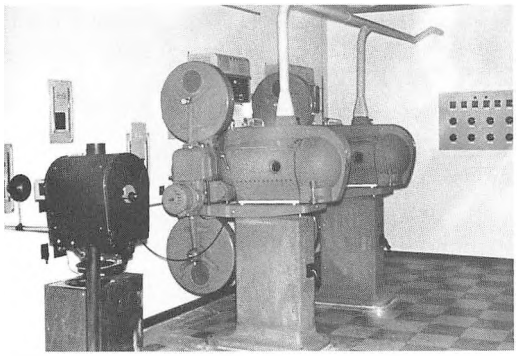

Operatørrummets to nye Bauer 12 forevisningsapparater.

kunne han ikke få nok af film og så næsten alle forestillinger flere gange.

Tiderne var efterhånden blevet svære for biograferne, og i 1985 valgte Lydia Hansen at køre den sidste forestilling i Hurup Bio. Ifølge hendes eget udsagn lykkedes det at tage konkurrencen op med fjernsynet, men det blev for alvor svært at drive biograf, da først videomaskinerne holdt deres indtog i hjemmene. Hun solgte biografen til købmand Jens Pedersen fra Spjald, der drev forretning i biografen under navnet ABC-lavpris. Efter hans pludselige død blev forretningen overtaget af Jaco-kæden, der i 1988 åbnede en ny forretning i Jernbanegade. I 1994 skiftede navnet fra ABC-lavpris til Jaco, mens forretningen i biografbygningen drives under navnet Alta.

Efter salget af biografen flyttede Lydia Hansen til et hus på Bryggerivej, hvor hun nyder sit otium. Men tiden går ikke med at se film i fjernsynet. Dem har hun set nok af, selv om hun af og til kan lokkes til at se en god, gammel dansk film.

Lydia og Chr. K. Hansen fotograferet ved en datters bryllup den 1. august 1964.

★ HURUP BIO

Thys største og mest moderne teater

Mandag og tirsd. kl. 20 cinemascoopefilmen i farver:

EN VERDENSOMSEJLING UNDER HAVET

Onsdag og torsdag kl. 20 den amk. farvefilm i widescreen:

EN MAND ALENE

Annonce i Thisted Amts Tidende, april 1957. Der reklameres med den nyeste teknik: cinemascope og widescreen.

Ved widescreen skabes det brede filmformat ved at afmaske filmen foroven og forneden under forevisningen. Cinemascope-film optages med særlige linser, der presser billedet sammen i bredden - under forevisningen spredes billedet ud i bredformat ved hjælp af cinemascope-linser. Denne teknik blev lanceret i 1953 af et amerikansk filmselskab som modtræk mod tv's fremmarch.

Et gårdnavn i Heltborg Sogn

af H.G. Tybirk, Skive

Viborg hed min oldefars gård og var beliggende lidt østen for Heltborg Mølle. Som barn spekulerede man jo noget over navnet, der måtte forekomme så helt anderledes end næsten alle andre gårdnavne, man kendte. Østergård, Vestergård, Søndergård, Nørgård, ja det var jo bare om verdenshjørnerne - men Viborg, som ovenikøbet indgik i slægtsnavnet (min bedstefar Hans Viborg i Ullerup f.eks.) det var mærkeligt. Da jeg forlod egnen som 16-årig, var gåden uløst, og der skulle gå hen ved et halvt århundrede, før der kom en opklaring.

Jeg var da gået igang med at »søge slægtens spor i stort og småt«, som skrevet står. Som så mange andre af min generation, der var født og opvokset på landet, men endt på stenbroen, fornam jeg undertiden en dragelse tilbage mod hjemegnen og dens fortid, et ønske om at »forstå mine rødder«, som det nu om dage udtrykkes. Og dette ønske kunne allerbedst imødekommes ved i et par år at aflægge gentagne besøg på Landsarkivet i - Viborg!

Her fandt jeg hurtigt frem til de ældste bærere af slægtsnavnet Viborg, nemlig brødrene Jens og Anders Viborg, begge født i ovennævnte gård i hhv. 1744 og 1749. Sidstnævnte er min tipoldefar på mødrene side, og begge brødrene har efterladt sig børn, som har ført navnet videre.

Gik man nu længere tilbage i tiden, opstod der imidlertid vanskeligheder. Navnet »Viborg« forsvinder og erstattes næsten konsekvent af et ord, som forunderligt nok staves »Vibred«. 1691 nævnes således en Jens Vibred, 1704 får selve gården denne gådefulde betegnelse.

Gården »Viborg« i 1899.

Gådens løsning indfandt sig ad sære omveje, som jeg ikke skal fordybe mig i her. Men jeg har aldrig siden haft grund til at betvivle, at min løsning må være den rigtige. »Vibred« skal læses som Vib-red og er da sognedegnens agtværdige forsøg på at få et folkeligt øgenavn til gården (og dens beboere) til at tage sig acceptabelt ud på prent. På det tidspunkt, da navnet opstod - antagelig engang mellem 1650 og 1700, men det kan jo godt være ældre - må gården have været i en ringe forfatning, så sandt som en viberede er noget af det mest kummerlige i retning af redebygning, der kendes inden for fuglenes verden.

I Heltborg Sogn, hvor »lunets lyse sønner« bor, og måske navnlig boede, har der således engang været en af disse, som på slagfærdig vis i et glimt har oplevet ligheden mellem vibens nødtørftige redeudstyr og denne gårds forsømte udseende, og dermed føjet en hel del brikker til sognets historie, så sandt som Viborg-slægten i forrige århundrede var , med et udtryk lånt fra Jacob Knudsen, selve »den vidt udbredte familie« i sognet.

At der senere er opstået en »Viborggårdsvej«. som fører vestpå op over bakken og ikke østpå op til den gamle gårds plads (hvor den jo stadig ligger), det må vel skyldes en forhastet beslutning af en forvirret kommunalråd omkring den helt store forvirring efter kommunesammenlægningen i 1970? eller hur - som svenskerne siger.

Dette problem kan belyses med følgende betragtninger:

Navnet Viborggård er et nymodens påfund, måske dannet i analogi med Gammelbygård. Men navne, der ender på -gård, med tryk på sidste stavelse, har normalt bebyggelse omkring sig. Traditionelt betyder denne trykfordeling nemlig: denne gård er den største bondegård i sognet, byen, hvis navn den bærer, eller dog: i denne lille bebyggelse (jvf. Gammelbygård, Tøttrupgård o.a.). Viborggårdnavnet indeholder således en tilsnigelse. Men ikke nok med det. Selve det gamle gårdnavn Viborg (øst for møllen) indeholder ligeledes en tilsnigelse, som imidlertid allerede fandt sted for 250 år siden, da dette lidt tvivlsomme gårdnavn blev antaget som slægtsnavn og efterfølgende blev accepteret af alle og enhver som gangbar mønt.

Dog måtte enhver ny generation af slægten under sin skolegang døje den tort at blive kaldt »æ wiib-onger«. Men som voksen havde man det godt med at tilhøre den vidt udbredte familie i Heltborg Sogn.

En dag på gravning

Af Aksel Kristensen, Skyumvej, Gærup

Det var mellem påske og pinse. Vi var ude på den bare jord - under Thy's høje himmelkuppel. Dagen var lys som en salme af Grundtvig eller prædiken af Johannes Møllehave. Og den overpløjede høj var meget stor.

Det var ikke et hvilket som helst sted, museet gravede. Det var nemlig syd for Villerslev, på kanten af Visby grusgrav. Egnen deromkring har omtrent den tætteste koncentration af gravhøje i Viborg Amt. - Ja, Visby Sogn er faktisk langt fremme blandt Danmarks 1800 landsogne, når det drejer sig om at have flest fortidsminder.

Det betyder nu ikke nødvendigvis, at udbyttet fra en gravning sådan et sted altid er stort. Jeg må hellere straks sige, at der blev ikke fundet noget somhelst af større betydning!

Det skyldes ikke manglende indsats fra den altid arbejdsomme arkæolog Anne-Louise Olsen.

Men de gravanlæg, der tydeligvis havde været, var på grov facon gravet op længe før museet kom. Ærgerligt nok.

Opbygning

Den dag, jeg var med, var det lidt magre resultat allerede en kendsgerning. Men derfor kunne der godt studeres i, hvordan højen var bygget op.

Først havde der været en rundhøj, som mest bestod af gult undergrundsler sammen med en mængde store sten. Louise fortalte, at højen nok var fra stenalderen. Sidenhen, i bronzealderen, var der tilføjet en langstrakt overbygning, så fortidsmindet var blevet til en langhøj.

Mange gravhøje

Ingen ved, hvor mange overpløjede gravhøje, der er i vor landsdel. Da man første gang søgte at føre dem til protokols, lå større områder hen i lyng og krat, hvad der gjorde observation vanskeligere. Omvendt kan vi også i dag kom-

Tegning: Margrethe Larsen.

me ud for at finde en naturlig knold,ude i landskabet, som i sin tid er udnævnt til »overpløjet gravhøj«. Men sikkert er det, at der er mange og at mange af dem er store.

Det ville måske være godt for eftertiden, om vi i dag tog og fredede f.eks. 100 af de største her i Thy, så de ikke længere var udsat for dybtgående landbrugsredskaber. Der ligger dog sjældne sager gemt i et utal af højene. Landmanden kunne få en erstatning på højde med den, der udbetales ved placering af højspændingsmaster.

Glæden
Selv om en del overpløjede høje blev fredet, ville der stadig jævnligt dukke ting frem af muldet til glæde for læg og lærd.

Ja, netop »til glæde«. For netop en arkæologisk udgravning, og hvad der dermed følger, rummer mange oplevelser. Nok kan der være meget skrumlet arbejde, når snesevis af kubikmeter jord og sten skal flyttes. Men de lyse sider dominerer. Historier og parabler fortælles. Omegnsfolk kommer til og beretter om fund andre steder fra osv.
Den dag i Visby var Jens Jørgen, Høst og Hartvig med, samt Jens med rendegraveren og Louise.
Det var nu noget andet end at sidde og se Damernes Magasin i fjernsynet.

Sommerudflugten den 14. juni 1997

Denne lørdag havde Foreningen arrangeret en historisk udflugt til Strandingsmuseet i Thorsminde samt herregården Nr. Wosborg ved Vemb.

Med en fyldt bus kørte vi over Oddesund til Lemvig og videre vestpå til Fjaltring og Thorsminde. Undervejs fortaltes løst og fast om flere ting: pastor Moe i Harboøre, Alexander Newsky's stranding i 1868, hvor over 700 mand blev bjærget i land, Ramme Dige, et gammelt befæstningsværk , som man ikke kender meget om, men hvor der engang skulle være udkæmpet et slag mellem danskere og englændere ledet af Amled (Hamlet).

Strandingsmuseet i Thorsminde var en stor oplevelse. Samlingen er bygget op omkring bjergede dele fra de to strandede engelske krigsskibe »Sct. George« og »Defence«, men også fra det danske skib »Hermod«, der forliste i 1927. Mange af deltagerne havde fået et godt forhånds kendskab til effekterne, da de havde hørt og set dykker Gert Normann's diasforedrag på Heltborg Museum sidste efterår.

Den medbragte madpakke blev fortæret ved det gamle auktionshus øst for slusen i Thorsminde. Slusen regulerer vandstanden i Nissum Fjord området. Efter denne pause fortsatte turen sydpå, hvor vi gjorde holdt ved mindestenen over de strandede engelske skibe, hvor 1300 søfolk og soldater omkom, kun 18 blev reddet. På netop dette tidspunkt foregik der igen bjergning af gods fra »Sct. George« af dykkerfirmaet Gert Normann, og bjergningsskibet lå forankret på pladsen ud for mindestenen. Turen fortsatte sydover forbi Husby Klitplantage, gennem sommerhusområdet til Vedersø Klit og videre til Vedersø Kirke, hvor vi gjorde holdt og så Kaj Munks grav. Videre gik turen mod nord over Ulfborg til Nr. Wosborg.

Stedet kan føre sin historie tilbage til 1299, hvor borgen lå som forsvar for Storåens indsej-

Fra udflugten til strandingsmuseet i Thorsminde den 14. juni 1997.

ling. Mest kendt af borgens ejere er nok Niels Bugge, som efter sigende kunne ride på egen jord fra Wosborg til Hald. Den nuværende borg er opført over en lang periode fra 1552 til 1839 og viser således den ændring i byggestilen, der har fundet sted gennem tiderne. Vi foretog en større rundvandring, hvor vi bl.a. så Riddersalen, H.C. Andersens værelse og meget mere af det imponerende bygningsværk. Også parken med de 1000 rhododendron kunne vi vandre rundt i. Den nuværende ejer hedder Henrik Haubroe, der overtog stedet for over 25 år siden. Nr. Wosborg fik i 1981 Europa Nostra medaljen for restaurering af såvel bygninger som kanaler og parken.

Afslutningen på turen var spisning på Borbjerg Mølle Kro øst for Holstebro, hvor vi spiste som baroner! Menukortet giver mulighed for at spise som husmand, herremand eller baron. Et meget idyllisk sted, der var en fin afslutning på en vellykket tur.

Eigil T. Andersen

Aftentur til Villerslev Kirke

Det blev et meget vellykket aftenbesøg. En ualmindelig fin sommeraften i næsten stille vejr, samledes omkring 75 deltagere ved Villerslev Kirke, hvor vi under Erik Hargaards kyndige ledelse først gik en tur omkring kirken og så på de 800 årige bygningers små detaljer.
Ligeledes kikkede vi på de over 100 år gamle gravsten med næsten ulæselige navne på de forlængst hedengangne slægter.

Efter rundturen ude på kirkegården var der tid til en stund, at sidde i kirkens stilhed og nyde synet - og lytte til Erik Hargaards fortælling om dels den gamle altertavle, men tillige også om de utrolig smukke kalkmalerier - vel nok én af landets første tegneserier, blot malet på væggene efter bibelens og det gamle testamentes beskrivelser.

Her må jeg citere Erik Hargaards ord i sognebladet for Hassing, Villerslev:

»Lågen knirker lidt i hængslerne, og den metalliske lyd, da den falder i bag én, føles støjende på en upassende måde, for her på denne side af lågen er det stilheden, man lægger mærke til. Ikke ret meget kan en stille sommeraften på landsbykirkegården forstyrre tankerne. Solsortens aftensang og skovduens kurren virker nærmest som en understregning af stilheden, og taler sit eget sprog om glæden ved livet og håbet til det der endnu er os ukendt.

Da vi for en lille menneskealder siden kom til sognet uden at kende nogen, var der også her på kirkegårdens gravsten ukendte navne. Det har tiden ændret på.

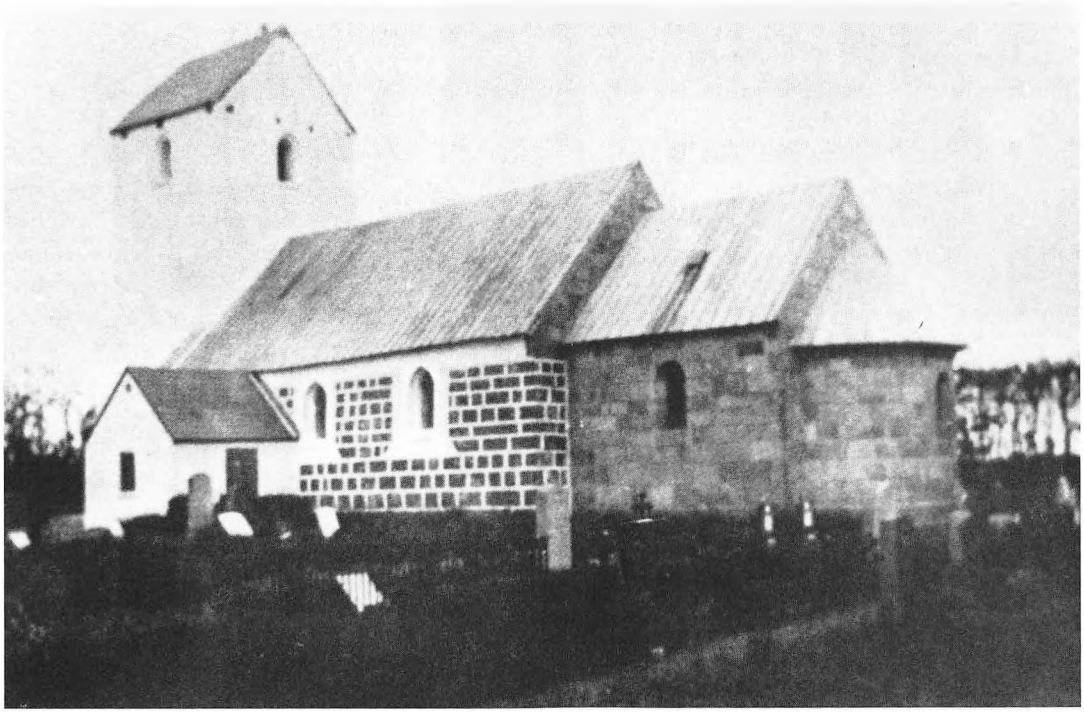

Aftentur til Villerslev Kirke den 4. august 1997.

I dag er mange af de navne, vi møder på stenene ikke kun navne, men mennesker vi har kendt.

Her på kirkegården har sognet sine rødder til fortiden. Her bliver minderne om de afdøde holdt levende. Her står man med en kvalfuld følelse af, at tiden går, og at det livsafsnit der er foran bliver stadig kortere.

Tiden er et underligt uhåndterligt begreb. For et barn er tiden blot noget der kommer - og der er rigeligt af den, ja, til tider kan den ikke komme hurtigt nok.

Et par årtier senere er tiden noget der er noget selvfølgeligt, der blot kan bruges af efter behov - og der er stadig nok af den. Men nu er tiden noget der går lidt for hurtigt synes man.

For venner, naboer og slægtninge, de hvis navne, vi nu finder her er tiden gået i stå. De har nået endestationen.

Vi har kendt dem som mennesker, der har levet »et jævnt og muntert, virksomt liv på jord«, som vi synger med Grundtvig. For de fleste et liv med både glæder og sorger. Nogle nåede mere her i livet end andre, men uanset hvad de nåede er ét sikkert, nu er de ens.

Ja, selv gravsteder og gravsten ligner hinanden til forveksling. Række ved række af små nummererede bede med veltrimmede hække og en sten med navn, fødselsdato og år, dødsdato og år.

Her er ikke meget at gøre for en lokalhistoriker, hvis gravstenene er af nyere dato. For år tilbage var det meget almindeligt at også afdødes fødested, og hvor vedkommende var død blev oplyst, i mange tilfælde også erhverv eller titel.

For nylig stod jeg på en kirkegård i det sydjyske, hvor nogle af gravstenene endog oplyste om tid og sted for afdødes dåb.

Sådan er det af én eller anden grund ikke mere. Hvorfor? Skyldes det en slags beskedenhed? Eller en frygt? En jantelov der rækker ind i døden: »Du skal ikke tro du er noget«.

Måske er de døde i vore dage ved at blive for anonyme? De gamle sten med deres oplysnin-

Her beundres den nye alterdug syet af Fr. Pedersen.

ger gør i hvert fald en kirkegårdsvandring mere interessant.

Visse steder taler de gamle sten dog et sprog, som ingen ville bruge i dag. Som f.eks. de gamle gravsten på Rømø eller Ærø, hvor man på stenen over en Marstalskipper kan læse dette særprægede vers:

Her hviler Christian Hansen
til ankers med sin kone,
han letter ikke før,
han kommer for Guds trone.

Det er blevet køligt, fuglesangen er næsten forstummet, og vi lukker den knirkende låge bag os med nogle strofer i tankerne af førnævnte Grundtvigs sang:

Da følte jeg den trøst af sandheds Ånd,
at lykken svæver over urtegården,
når støvet lægges i sin skabers hånd,
og alting ventes i naturens orden.«

Alle deltagerne fik udleveret den smukt illustrerede og velskrevne hæfte om Villerslev kirke.

Med bogen for øje og disse tanker - at »Vor Gud han er så fast en borg« fortsattes herefter ned til Villerslevgård hvor Helga og Erik Hargaard, sammen med deres søn og datter tog imod alle deltagerne, som medbringende borde, stole og kaffen snart var bænket i den dejlige have, hvor det nu blev nydt til lærer Jørgen Asboe's underholdende musik bl. a. til sangen om blæsten over Limfjordens blånende vande, og alle nød samtidig udsigten over fjorden.

Fhv. præst ved Hassing - Villerslev kirke John Haaber, nu Gudnæs fik herefter ordet. John Haaber fortalte om tiden - og hvorledes tidens gang under alle livets forhold påvirker os fra fødsel til død.

Til sidst blev alle budt indenfor og se de hyggelige stuer. Endnu en dejlig aften i egnens historiske samvær var til ende. De fleste kørte stille hjem endnu nydende den hyggelige aften.

E.M.

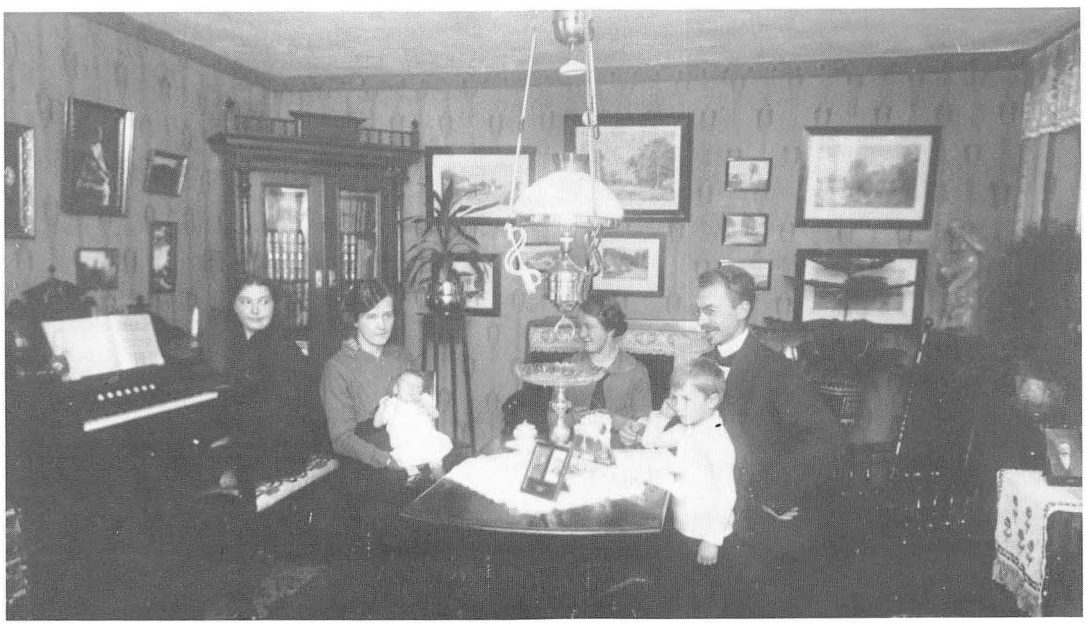

Der er hygge ved petroleumslampens skær, men hvor?

Egnshistorisk Forening

Det sidste år er gået med en hel del aktiviteter i form af den fortsatte foredragsrække »Kend din egn«, som sker i samarbejde med en række foreninger og Heltborg Museum. Samtlige foredragsaftener har haft en meget stor tilhørerskare.

De deltagende foreninger i »Kend din egn« er foruden foreningen: Heltborg Museum, Naturfredningsforeningen, Skole og Kontaktudvalg, Turistforeningen, LOF i Sydthy, Folkeuniversitetet i Sydthy, og i sidste foredrag deltog tillige Fyrspillene.

Derudover har foreningen haft en historisk heldagsudflugt til Thorsminde og en aftentur til Villerslev Kirke begge med stor tilslutning.

Sidste års generalforsamling fandt sted d. 14. november i Skyttehuset i Koldby. Her havde hidtidig bestyrelsesmedlem Bjarne Madsen ønsket at udtræde af bestyrelsen, i stedet valgtes Lisbeth Ejlersen, Hurup.

Som ny suppleant til bestyrelsen valgtes Knud Møller Madsen i stedet for Asger Andersen, Ydby, og som ny revisor i stedet for P. Elgaard, Koldby, valgtes Svend Aage Kristensen, Hurup.

Efter kaffebordet vistes Jørgen Vestergaards nye film om »Fjordfiskerne«.

Tirsdag d. 26. november fortsattes »Kend din egn« foredragene, med den meget kendte dykker, Gert Normann fra Holstebro, der fortalte om »Skibsvrag ved vore kyster«. Gert Normanns foredrag var ledsaget af lysbilleder fra de enkelte vrag. Der var stor interesse for at høre og se mere - hvilket foreningen også opfordrede de mange tilhørere til, da der allerede på dette tidspunkt var planlagt en tur til strandingsmuseet i Thorsminde i juni måned.

Efter en veloverstået jul fortsatte foredragsrækken igen:

Tirsdag d. 14 januar, denne gang i naturens verden. Titlen på skovrider Ditte Svendsen, Thy Statsskovdistrikt foredrag var: »Træer, plantager og natur i Thy«. Ditte Svendsen fortalte om livet i skoven, dens planter og træer fra fortid til vore dage helt frem til år 2003.

Næste foredrag holdtes tirsdag d. 4. februar, hvor lærer Niels Chr. Aarestrup, Heltborg ved et diasforedrag fortalte om: »Kirker i Sydthy«, bl. a. kom N. Chr. Aarestrup ind på at kirken hører til blandt vore ældste bygningskulturminder. Et rigt antal lysbilleder ikke blot fra Heltborg, men også fra de fleste af Sydthys kirker blev vist.

Tirsdag den 4. marts var biolog Else Marie Platz fra Viborg heroppe og fortælle om miljøforholdene herunder især i Limfjorden, om udviklingen og hvorledes tilstanden er i dag.

Sidste foredrag i foråret stod i egnsspillenes tegn idet Fyrspillene i Sydthy deltog i dette foredrag.

Tirsdag d. 1. april fortalte dette års forfatter af egnsspillet, museumspædagog Svend Sørensen, Skovsted om »Troldmanden fra Refs«. Svend Sørensen fortalte om trolde og heksebrændinger i begyndelsen af 1600-tallet her i Thy. For de, der senere så stykket blive opført - oplevedes hvad denne ondsindede sladder, der altid har eksisteret, kan føre til for et enkelt uskyldigt menneske.

Når » Kend din egn« foredragene holder pause i sommertiden, arrangerer foreningen så sine historiske udflugter.

Lørdag d. 14. juni var der en heldagsbustur med medbragt madkurv til strandingsmuseet i Thorsminde, samt til Nr. Vosborg for at slutte med baronens middag i Borbjerg Møllekro. (Læs andet sted).

Lige efter ferien havde foreningen mandag d.

4. august en aftentur til Villerslev Kirke med de mange kalkmalerier. (Læs andet sted).

Det kommende vinterhalvårs foredrag i serien »Kend din egn« er tilrettelagt med følgende emner:

Torsdag d. 18. september kommer den fra TV så kendte forfatter Mads Lidegaard, der fortæller om: »Sydthy i folkesagnene«.

Torsdag d. 23. oktober bliver det sognearkivar Knud Møller Madsen, Hurup, der fortæller om »Glimt af Thy-banens historie.«

Torsdag d. 20. november kommer bonden og gårdmanden Tom Kirk fra Thousgård og fortæller »Thybo-historier«.

Torsdag d. 22. januar 1998 er det vores lokale forfatter og TV-mand Gunnar Iversen, Sindrup, der fortæller om: »Limfjordsdigterne og deres livssyn«.

Torsdag d. 19. februar står i landbrugets tegn, idet gdr. Oluf Jacobsen kommer og fortæller om optakten og ideen til filmen »Et rigtigt bondeliv«, som også vil blive vist ved denne lejlighed.

Forår og fugleliv. Torsdag d. 12 marts kommer ornitologen Willy Mardal, Sønderhå og fortæller om »Fugle i Thy«.

Afslutningen af vinterens foredrag er som vanlig om Fyrspillenes kommende egnsspil.

Tirsdag d. 31. marts er det redaktør Villy Dall, Skyum, Henry Laursen, Hurup, Jørgen Andersen, Skyum og forfatteren Niels Stokholm, Hvidbjerg, der underholder med en rigtig »Hans Bakgaard aften«.

Samtlige foredrag vil fortsat blive holdt på Heltborg Museum, og begynder som vanlig kl. 19.30.

Det er de samme foreninger der som hidtil står bag arrangementerne.

Skulle der være spørgsmål omkring de enkelte foredrag ville disse kunne rettes til de deltagende foreningers bestyrelser.

Sydthy Egnshistoriske Arkiv

Af Knud Møller Madsen, arkivar

Sidste årsberetning fra arkivet dækkede dele af såvel 1995 som 1996. Fra nu af vil beretningen omtale et helt kalenderår - denne gang altså 1996 - af hvilken grund, der vil blive enkelte gentagelser fra sidste års beretning.

I årets løb har arkivet modtaget: billeder, postkort, materialer fra vælgerforeninger, husmandsforeninger, jagtforeninger, diverse protokoller, kassebøger og fra Danske Skoarbejderforbund: protokoller, gæstebog, telegrammer, breve, love m.m. Derudover er der tilgået arkivet: vandremappen »Goddaw Ijen I - VI«, lydbånd og vindmøller, forpagtningskontrakt, bladet Thyboden og love for Thyboforeningen. Ligeledes materiale fra Vestervig Klosters Birketing, forskellige ejendoms- og gældspapirer, tinglysningsbøger fra Vestervig og Agger, dagbøger, materiale om jættestuen Lundehøj, om Heltborg Kirke, brudesange, pas, matrikelkort, mindetavler, Skyum Kirkes historie og mange andre interessante papirer.

Af udstillinger kan nævnes »Mølleudstillingen« på rådhuset i Hurup i januar kvartal og en udstilling ved dyrskuet i Hurup over temaet: »Børn i leg og arbejde«. I november måned en udstilling om Vestervig Sygehus på Genoptræningscentret og desuden en udstilling af »Bedsted-billeder« på biblioteket i Bedsted.

På arkivet har der i årets løb været afholdt to kurser i slægsforskning (januar - marts og september - december) under Elly Mardals kyndige ledelse. Filmen »Et rigtigt bondeliv« og en video om flyvning har været vist på arkivet, og desuden har der været afholdt et foredrag med titlen: »Det lokalhistoriske arkiv«.

Fra arkivet er udgået artikler med følgende titler: »Tennisklubben - 50 år«, »Elektrisk lys i Hurup«, »Om fattigdom og fattigvæsen i 1700-tallet, specielt med hensyn til Agger« (en eksamensopgave af Dorette Mortensen, forkortet af arkivaren), »Tre tyske soldaters skæbne« og »Agger Havn«. Desuden holdt arkivaren den 25/5 »Majstangtalen« i Hurup, hvor der blev fortalt om Bredgades historie.

Af de mange postkort/billeder, som arkivet lånte (og af arkivets egne), er der udvalgt 76 til bogen: »Sydthy i gamle postkort«. Bogen udkommer på Europæisk Bibliotek Forlag efteråret 1997.

Arkivpersonalet har deltaget i kursus i billeddatering, registrering, edb-programmet Arkibas og »om arkivet i undervisningen«.

LIVA's (Lokalarkiver i Viborg Amt) sommerudflugt gik til Lemvig, hvor man besøgte Lemvig Museum med bl.a. digteren Thøger Larsens mindestue, Planetstien m.m. Det traditionelle arkivjulemøde blev aholdt 5/12 på Thisted Lokalhistoriske Arkiv (J. P. Jacobsens hus).

I årets løb har mange besøgende fundet vej til arkivet såvel lokale som folk langvejs fra. Der har stort set været besøgende fra hele Danmark og desuden enkelte fra Sverige, Tyskland og USA. Ligeledes har arkivet modtaget mange forespørgsler om dette og hint (om slægtshistorie, teglværker, foreninger, biografer, skoler, møller, mejerier, jernbane, havne og meget andet), og vi prøver efter bedste evne (og tid) at besvare dem alle.

Sydthy Egnshistoriske Arkiv har samme åbningstider som biblioteket: mandag 14-19, tirsdag 14-19, onsdag 10-12 og 14-17, torsdag 10-17 og fredag 14-17, hvor man frit kan benytte kirkebøger, folketællinger m.v., hvorimod arkivalierne kun må benyttes med tilladelse af arkivaren eller dennes stedfortræder.

Arkivar Knud Møller Madsen træffes på arkivet mandag 15-17, tirsdag 15-17, onsdag 10-12 og 14-17 og efter aftale.

Gitte Jensen træffes på arkivet torsdag 11-16.

Skulle der blandt læserne være nogle personer, der har et par timer tilovers en gang imellem, er vi på arkivet meget interesseret, idet vi har brug for »avisudklippere« og evt. personer, der kan være behjælpelige med besvarelsen af de mange slægtsforskningsspørgsmål (dette kræver at man kan læse gotisk håndskrift).

Evt. henvendelse til arkivar Knud Møller Madsen.

Årets gang på Heltborg Museum

Af Jytte Nielsen, Heltborg Museum

Thy har i flere århundreder været begunstiget med dygtige urmagere, som har efterladt flere fine urværker her i landsdelen. Det var derfor naturligt at lave en udstilling netop med gamle ure fra Thy. I samarbejde med urmager Peder Overgård fra Koldby blev der således dette forår samlet ure fra andre museer og fra private, så udstillingen »Tidens Gang« kunne åbne i maj måned.

At måle tiden i timer, minutter, og sekunder er en forholdsvis ny tradition. Tidligere fulgte men årets gang og døgnets rytme. Man stod op ved hanegal eller daggry og gik i seng ved solnedgang. Om sommeren var dagene lange og om vinteren var de korte. »Maveuret« var sikkert mere brugt end idag, hvor man spiser »til tiden«.

I middelalderen kom soluret for alvor i brug. På klostrene havde man brug for at bede på de rigtige tidspunkter. Bedetiderne var tertia, sexta, nona og vespera, det vil sige kl. 9,12,15 og 18. Her i Sydthy har vi et af landets fornemste eksemplarer af et solur, nemlig på sydvæggen på Vestervig Kirke. Det var også på klostrene at de første »rigtige« ure blev laget i slutningen af 1300 tallet. Disse ure kunne dog kun vise timer - minutangivelsen kommer først flere hundreder år efter. Folk havde ikke selv et ur, men på byens kirketårn, som kunne ses i hele byen, opsattes et tårnur.

I slutningen af 1500 tallet vinder stueuret indpas, og præcisionen bliver nu et ideal for borgerne - »han er så regelmæssig som et klokkeværk«.

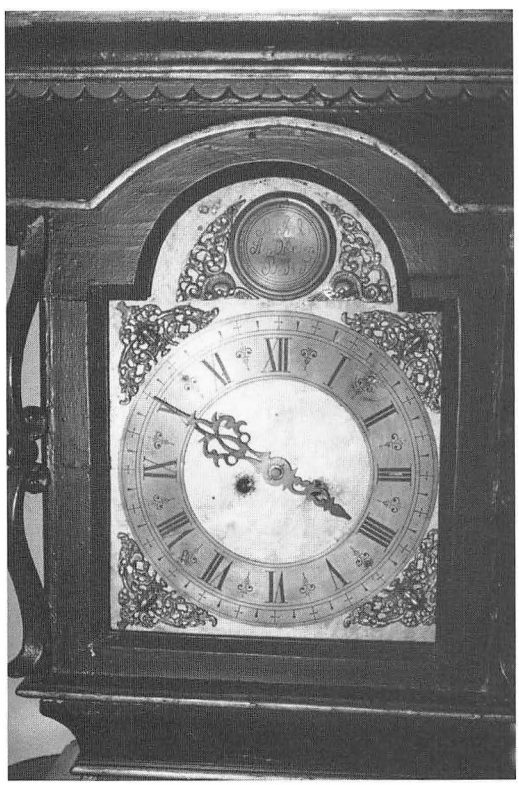

Urskive på urmøbel fra Bedsted

I løbet af de sidste godt hundrede år er uret blevet så almindeligt, at enhver dansker har mindst et ur. Alt regnes efter uret - busafgange, åbningstider, TV-programmer og spisetider.

Tre thylandske urmagere

I Knud Aagaards beskrivelse af Thy fra året 1802 skriver han følgende om urmagerne her: »Gode Urmagere har Landet ikke manglet, hvorfor og næsten hver Bonde er forsynet med en Stueur«. En del af disse stueure kunne meget vel være fremstillet af Peder Jensen (Knorborg) i Bedsted. Han blev født den 17/12 1745 i Bedsted og døde den 30/6 1818, også i Bedsted. Han var søn af skrædder Jens Jensen og Maren Jensdatter. Ved folketællingen i hhv. 1787 og 1801 blev han opført som husmand og urmager i Bedsted. Han lavede bl.a. en del 8 døgns standure. På udstillingen vistes to urværker, som er udgået fra hans værksted.

Ure fremstillet af Peder Jensen, Bedsted.

Urmøblet fra Bedsted.

Men udstillingens absolutte klenodie var et urmøbel fremstillet af Bertel Andersen. Det smukke urmøbel er ganske unikt, men er efter al sandsynlighed snedkereret og malet af Bertel Andersen selv. Møblet er på en gang både ur, skænk, og chatol. Det er smukt dekoreret og stilmæssigt må det nærmest karakteriseres som provins rokoko. På skænkklappen er der et spejlmonogram. JBD står der, måske Johanne Bertels Datter. I så fald er møblet måske lavet til hans egen datter. Bertel Andersen blev født i Bedsted i 1765, som søn af Anders Brydberg og hustru. Ved folketællingen i 1801 opførtes han som husmand og urmager i Heltborg. Han

har lavet flere ure, bl.a. lavede han i 1797 et standur på Nr. Hedegaard (Thorning Hedegaard) i Visby Sogn. Flere af urene har kun en viser, nemlig timeviseren. De fleste mennesker havde ikke brug for at kunne aflæse minutterne på deres stueur. Urmøblet står til daglig på Thisted Museum, og er skænket af Sparekassen Thy. Møblet blev fundet hos en antikvitetshandler i København i 1970'erne, og møblets historie kendes ikke nærmere.

Udstillingen bød også på en del værktøj til urfremstilling. Blandt det mere specielle og ældre værktøj var en delemaskine. En delemaskine blev brugt til fremstilling af tandhjul, og på maskinen står der Anders Heede 1764, så den har formodentlig tilhørt Anders Heede Christensen, der også lavede standuret i Vester Vandet Kirke. Anders Heede blev født i Skårhede, Vang Sogn i 1724 og døde i Øster Vandet i 1784. Han havde 13 børn og 5 af sønnerne blev uddannet som urmagere.

Kunst på museet

Traditionen tro har Sydthy Kunstforening afholdt to udstillinger på museet i det forløbne år. I efteråret var det en udstilling om Ny Nordisk Kunst. Det var tekstilkunst, maleri, grafik, glasdesign m.m., og samtidig viste museet i samarbejde med Foreningen Norden en udstilling om Norden, kaldet »På sporet af Norden«. Det var en planche-udstilling, som havde tekster af Ebbe Kløvedal Reich. Samarbejdet bød også på et foredrag med journalist Claus Jakobsen om »Nordisk livssyn i et nyt Storeuropa«. Det var et utrolig inspirerende og tankevækkende foredrag, som nok kunne sætte tankerne i sving.

Forårets kunstudstilling havde titlen »Kirke og kunst«, og her skal Sydthy Kunstforening have en stor ros for for en meget flot og aktuel udstilling om kirkekunst. Landets førende kunstnere var repræsenteret med skitser til udsmykningsforslag eller regulære værker til kirkeudsmykning. Der vistes værker af Peter Brandes, Svend Boe Hauggaard, Erik Heide, Niels Helledie, Berit Hjelholt, Ulrich Røssing, Liv Stange, Arne Haugen Sørensen og Jens Urup. Udstillingen blev åbnet af biskop Søren Lodberg Hvas, som bl.a. sagde: »Det er ikke nogen hemmelighed, at just forholdet »kirke og kunst undertiden har udfordret temperamenterne og fundet udtryk i stærke meningsudvekslinger« og videre sagde han: »det er derfor mit håb, at denne udstilling vil være et inspirerende bidrag til samtalen om spændingsfeltet mellem kirke og kunst«. Set i bakspejlet må det siges at være lykkedes, idet mange mennesker så udstillingen, blev berørt deraf og således også nødt til at forholde sig til de udstillede værker og tankerne bag.

Musik på museet

Dette forår bød på to koncerter på museet. I april måned gæstede duoen »We are« museet. Gruppen spiller ny rytmisk musik, og museet var blandt mange andre museer udvalgt i en turne, hvor nye spillesteder blev afprøvet. Så den store Jens Søndergaard sal fyldtes for nogle timers vedkommende af forrygende musik.

I juni måned havde museet besøg af Teutonerkoret fra Snedsted, og her blev der sunget og spillet både ny og gammel musik. Forhallen var tæt pakket af dels de mange kormedlemmer dels af de mange tilhørere som havde valgt at lægge vejen forbi.

Jernaldergården

Også denne sommer er der blevt arbejdet på jernaldergården, og i skrivende stund er huset næsten tækket færdigt. I løbet af foråret blev tørvevæggene bygget færdige, og så gik tækningen igang, og det arbejde skal være afsluttet

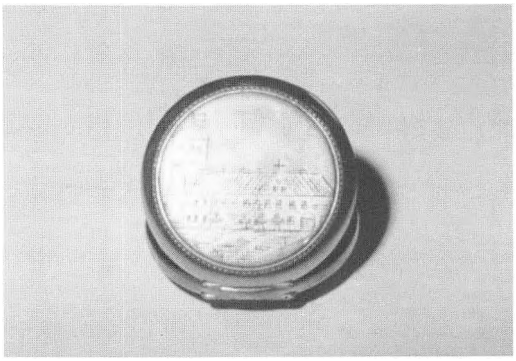

Lommeur med Vestervig Kloster indgraveret.

først på efteråret, så vinteren kan bruges til indretning af huset, samt få fremstillet inventar, så huset kan tages i brug næste sommer. I sommerens løb har der været livlig aktivitet på jernalderpladsen, og som noget nyt har vi denne sommer forsøgt os med trækulsbrænding samt bygget en ovn til at brænde keramik i. Der er desuden blevet udvundet jern, smedet, garvet skind, plantefarvet, lavet keramik samt bagt i hundrevis af fladbrød over bålet.
Når langhuset er færdigt er det planen at der skal bygges yderligere to småhuse i de kommende år.

- Og meget andet

De mange faste aktiviteter på museet fortsætter. Der har således også sidste vinter været foredragsrækker både indenfor kunst - og kultur - alt sammen i samarbejde med områdets foreninger.

Billedskolen for børn er fortsat og resulterede i foråret i en udstilling med børnenes værker, men der er tillige startet en billedskole for voksne, foreløbig er der afholdt 3 lørdage med akvarel, maleri og portrættegning.

Julemarkedet er også kommet for at blive, grafikbyttedagen ligeså og i det kommende efterår bliver der historisk værksted ved jernaldergården, idet der hver dag i september måned kommer en skoleklasse på besøg. I dagens løb skal børnene så arbejde med madlavning, håndværk og husflid som i jernalderen.

Når der til stadighed sker en øgning i aktiviteterne skyldes det ikke mindst den store opbakning museet får fra befolkningen, i form af hjælp, gode ideer og støtte. Til alle - tak for opbakningen.

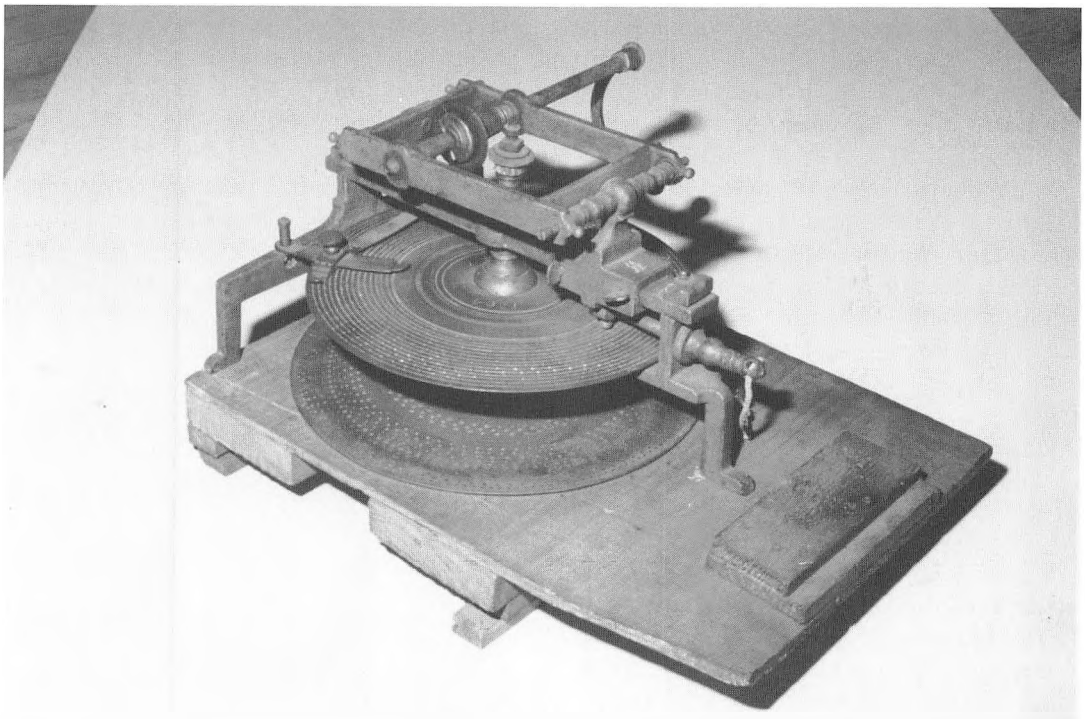

Anders Heedes delemaskine fra 1764. Tilhører Herning Museum.

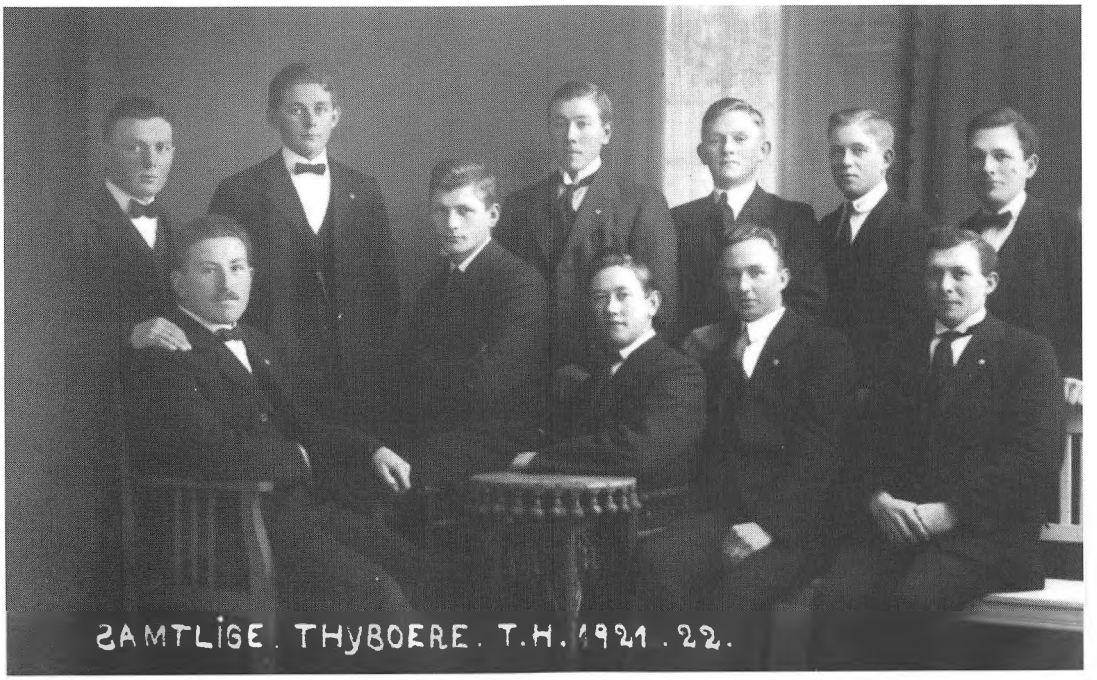

Thyboere på højskole - stående fra venstre Johannes Christensen i Vesterby.

Familiekomsammen, antagelig i Vestervig-området - måske i Vesterby hos Johannes Christensen.

Troldmanden fra Revs

Af Poul Brandt, Sønderhå

Oh, du undvegne og fortabte tang, din bortgang blev kort og ej lang, selv om smedens strube er aldrig så trang han priser dig, oh tang med en sang.

Den gode Kræn smed reciterer dette vers, da han endelig efter lang tids ihærdig søgen finder sin bortkomne tang. Hvorimod smedens kone Karen er mere optaget af hvad dagen skal bringe. »Kan vi snart blive fri for den galen op. Har du smedet talbogstaverne til det nye rålingshus på Bisgård?« Hvortil smeden replicerer: »Ja bitte Karen, så meget nogle skønne tal. Nu skal du barsens se. (Tager tallene 1620 og hænger dem op et meget synligt sted). Sikke former, de vil gøre sig på en nykalket gavl«. Tonen er lagt an. Smeden med en gemytlig spøgende og humoristiske tale og Karen som den der holder styr på det hele så det ikke render løbsk. Netop den dag, Sankt Hans aftens dag, har folkene fra Dalgård smededag og de er ikke dukket op endnu og Karen er bekymret for om de Dalgårdfolk har ihukommet føden. (Det var almindeligt, at gården leverede maden på smededagen).

Sådan begynder den dramatiske historie om Christen Munk, hvor vi igennem en smededag på smedien i Revs møder storbonden fra Dalgård, Mads Dalgård, som på sådan en dag får

Herredsfogeden og Skriverkarlen.

Dommen afsiges over Christen Munk.

talt med præsten, hvis ærinde er at få smedet søm til ophæng af et nyt egetræsskab. Sine, hvis datter har en frygtelig tandpine, smeden trækker tanden ud, under megen gråd.Mads møder også Maren Fly der ikke lægger skjul på at hun er i ledtog med de højere magter. Samtalen med Maren Fly ryster den gode Mads Dalgård, men talen falder meget godt i tråd med det som Mads har snakket med de andre om, nemlig, at den gode nabo til Kræn smed, Christen Munk er en Troldmand, og hvis det stod til Mads Dalgård burde Christen Munk dømmes til bålet.

Fra Smedien føres handlingen via Maren Fly til Christen Munks hus. Maren Fly vil have Christen Munk til at døbe det barn som Maren har båret i 9 måneder. Barnet er en dukke lavet i voks. Christen Munk vil ikke vide af Marens idéer selv om Maren tilbyder ham en Tyremide, fra den gamle avlstyr på Toftum, Den er godt indtørret og har kraften i sig. Munk mener ikke han kan bruge den til noget, han har sine egne opskrifter. Maren giver ikke op, hun vil så gerne se Christens Cybrianus, men den har Karen ikke brug for, for hun kan hverken læse tal eller bogstaver. Snakken bliver voldsommere og Christen mener at Maren fantaserer for meget, han mener at ligesom en præst må have en bibel at holde sig til, så må en klog mand også have en bog at kigge i. Maren holder stadig på at de to må holde sammen, det ender med at Christen Munk smider Maren af gården efterfulgt af småsten, og Maren spår at Christen Munks voldsommme sind vil blive hans banemand.

Vi følger dagens gang hos Munk, hvor han hjælper Ajs Jensens kone Johanne med et dårligt knæ, giver Sevenbom, en urt, til en gravid pige der gerne vil af med fostret, får besøg helt fra Kallerup Vadested, hvor konen skal hjælpes. Det er også en dag hvor Munk får besøg af Kræn Laursen, de har en gammel sag

kørende, da Christen Munk mener at Kræn Laursen stadig skylder Munks datter Margrete en mark for sin hjælp i høsten, det er en sag der ligger tre år tilbage. Diskussionen udvikler sig og Kræn Laursen lægger ikke skjul på hvad han mener og måske også hvad andre tænker om Christen Munk.

»Du er lige så røget og speget som dit rygte«. Munk spørger: Hvad skal det sige?« Laursen svarer: »Det skal sige så meget, at du er i ledtog med det slæng af troldfolk, der mødes på Bloksbjerg i aften«.

Diskussionen bliver mere og mere barsk og ender i et korporligt slagsmål, da Kræn Laursen stikker en kniv i Munks skulder for at bevise at Chresten Munks Modermærke er et djævlemærke. Munk trækker sig sejrig ud af slagsmålet og Kræn Laursen må tage flugten efter spark i skridtet.

Christen får også snakket med sin nabo Kræn Smed, der ikke følger rygter og visse vasse, men mener at Christen altid har været ham en god nabo, men folk de snakker, og smeden vil give Christen et godt råd. Christen mener at folk altid har snakket, hvortil Kræn siger: »Ja men det er værre nu, meget værre. Tiden er modnet som et æble, og som bekendt ender et æble med at rådne, hvis ikke der er nogen, der sætter tænderne i forinden. Det er, som om en selvretfærdighedens engel sætter luften i bevægelse med sine vingeslag. Det svirrer med beskyldninger om trolddom. Og mange øjne er rettet mod dig lige nu, Christen Munk, mange siger jeg«.

Munk Replicerer: »Det er det der kan gøre en så rasende. Folk, som de er flest, er noget rak«.

»Kan du være så sikker på, at din færden er helt pletfri. Vi er jo alle syndere for Vorherre«.

»En skal have til føden«. Hertil svarer Kræn Smed: »Det var det jeg ville sige. Så længe du er min nabo, så skal du ikke gå sulten i seng, hvis det står i min magt. Derfor skal mit råd være: »Hold dig lidt i skindet. Brug dine hænders kraft, men vig uden om dulgte formularer og

Kræn Laursen og Christen Munk brydes.

hemmelige kunster«. »Du kan sagtens gøre dig klog, du som har din gode bestilling som smed«.

»Nu har jeg sagt, hvad der ligger mig på sinde. Tænk over det. Jeg føler, det er alvor nu. Der er noget skæbnesvangert i luften«.

Og deri havde smeden ret, for Sankt Olufs dag Lørdag den 29. juli 1620 stod Christen Christensen Munk fra Revs anklaget ved Revs herredsting, der blev holdt på herredsfogedens gård i Sindrup, for at have forvoldt andre mennesker ondt ved hjælp af troldomskunster. Anklageren var ridefogeden på Ørum Slot, Søren Madsen. 7. august var der tillige afhøring på Vestervig Birketing og lørdag den 19. august igen i Sindrup, hvorefter han så ved et fornyet ting i Sindrup lørdag d. 2. september dømtes af de 12 kirkenævninge, som alle havde erklæret at de ikke havde noget udestående med Christen Munk.

Efter en forordning fra 1576 skulle sagen derefter prøves for to dommere på Viborg Landsting, hvilket skete lørdag den 23. september og endelig fredag den 29. september samledes befolkningen på galgebakken for at se dommen eksekveret. Det sidste forhør inden

fik Christen Munk lejlighed til at indrømme sin skyld, så han alligevel kunne komme til Vorherre. Til det sidste forhør var det tilladt med tortur, men brændingen var »human« idet der blev brugt krudt, så den dømte fik en hurtig død.

Forfatteren Svend Sørensen, har med de historiske kendsgerninger, og sin egen gode måde at skrue en historie sammen på, skrevet,et godt egnsspil, der også bidrager til den lokal-historiske forståelse, af netop den periode, hvor hekseprocesserne foregik. Svend Sørensen skriver selv i sin introduktion, at han har taget det som en selvfølge, at publikum vil se spillet med den opfattelse i baghovedet, at det er barbarisk at brænde folk. Svend siger endvidere at han ikke i stykket har brugt kræfter på at løfte pegefingre, hvorimod hensigten har været at give et indblik i det univers af tro og overtro, som beherskede thyboerne i 1600 tallet.

I den europæiske historie regnes hekseforfølgelsernes tid fra ca. 1400 til ca. 1700. I Danmark fandt de fleste hekseforfølgelser sted i begyndelsen af 1600-tallet, og i Thy faldt så godt som alle heksebrændinger i årene 1616-26, hvor en halv snes mennesker blev dømt til bålet. I denne periode samt både før og senere var der processer, som endte med frifindelse, bl.a. blev mange frikendt ved landstinget efter at være dømt ved det lokale ting.

Et godt skuespils resultat er ikke kun afhængig af et godt manuskript, men også af en god instruktør, og Jacob Jessen, formåede på fornem vis at få de skrevne ord visualiseret, så godt at dagbladets journalist havde overskriften efter premieren »KRUDT, KLAPSALVER OG KANONSPIL« og fortsætter; »Årets fyrspil på Ashøje var en forrygende oplevelse«.

Bedre omtale kunne vi ikke have ønsket os, da mange timers slid og slæb fra mange amatørteaterfolk i Sydthy i sig selv fortjener ros, så er det alligevel dejligt når andre synes det er godt det man har præsteret. Så jeg vil slutte med denne lille beretning fra årets Fyrspil med Niels Hansen fra Dagbladet: Om »Troldmanden fra Revs«, er et stykke professionelt teaterdramatik? Det er det jo ikke, men trods alle de små fejl og skønhedspletter der er, vidner det alligevel om en stor flok mennesker fra Sydthy, der giver deres sjæl til stykket og slipper helskindet igennem.

Og intentionerne om at advare tilskuerne om en slumrende »Mads Dahlgård« i os alle holder også hjem. Som der står i programmet: Det er kun 15 generationer siden!

»Tag på Ashøje og bliv grusom godt underholdt. Det er bedre end tv«.

Flotte ord som vi vil prøve at leve op til i næste års produktion om digteren Hans Bakgård. Så på gensyn!

Herredsfogeden.

Sydthy Bøger

Bibliografisk liste udarbejdet af bibliotekar Karsten Pedersen

Di skjønnest lannd'/redaktion: Knud Erik Pedersen og Knud Sørensen. (Karby M.): Limfjordsegnens Litteratur Samvirke, 1997. - 48 sider.

Fogde, Henning
Nu alle Jordens børn - Vi er her alle sammen; med Thomas og Louise: kristendom for første og anden klasse: kopimappe/Henning Fogde og Kaj Mogensen. - Kbh.: Nyt Nordisk Forlag, 1996. - 28 sider.

Historisk årbog for Thy og Vester Hanherred 1996. - Thisted: Historisk Samfund for Thy og Vester Hanherred, 1996. - 160 sider.

Hove, Peder
Rejse tilbage. - Herning: Poul Kristensen, 1997. - 62 sider.

Jul i Thy 1996. - Thisted: Erik A. Lauridsen og Jørgen Miltersen, 1996.

Mogensen, Kaj
Nu alle Jordens børn ; med Thomas og Louise: kristendom for første klasse. - Kbh.: Nyt Nordisk Forlag. Elevens bog. - 1996. - 51 sider.

Mogensen, Kaj
Nu alle Jordens børn; med Thomas og Louise: kristendom for første klasse. - Kbh.: Nyt Nordisk Forlag. Lærerens bog. - 1996. - 128 sider.

Nyt fra Vestervig: Januar 1996. - Vestervig: Vestervig Kirkemusikskole, 1996. - 39 sider.

Nyt fra Vestervig: August 1996. - Vestervig: Vestervig Kirkemusikskole, 1996. - 27 sider.

Nyt fra Vestervig: Januar 1997. - Vestervig: Vestervig Kirkemusikskole, 1997. - 19 sider.

Skyum Idrætsefterskole: Årsskrift 1995. (Snedsted): Skyum Idrætsefterskole, (1995).

Skyum Idrætsefterskole: Årsskrift 1996. (Snedsted): Skyum Idrætsefterskole, (1996). - 120 sider.

Svankjær Glimt. - (Bedsted): Svankjær Ungdomsskole, 1994. - Nr. 1 - 2.

Svankjær Glimt. - (Bedsted): Svankjær Ungdomsskole, 1995. - Nr. 1 - 2.

Svankjær Glimt. - Bedsted: Svankjær Ungdomsskole, 1996. - Nr. 1 - 2.

Sydthy Årbog 1996. - Hurup: Egnshistorisk Forening for Sydthy, 1996. - 134 sider.

Sørensen, Svend
The County of Viborg. - Kbh.: Høst, 1997. - 216 sider.

Sørensen, Svend
Oplev Viborg Amt: kultur- og naturhistorisk guide. - Kbh.: Høst. - 215 sider.

Sørensen, Svend
Viborg und Umgebung. Kbh.: Høst. 215 sider.

Vi kommer til din kirke. - (udgivet af) Henning Toft Bro, Ole Kamp, Kaj Mogensen. - Valby: Unitas, 1996. - 48 sider.

Vi kommer til din kirke. - (udgivet af) Henning Toft Bro, Ole Kamp, Kaj Mogensen. - **Vejledning.** - Valby: Unitas, 1996. - 224 sider.

Wohlfahrt, Eske
Limfjordsforbindelser. - Løgstør: Limfjordsmuseet, 1995. - 32 sider.

Vielses eller trolovelsesregister

af Elly Mardal, Birkevej 2 7760 Hurup

»De utallige, der sidder og studerer i egne eller andre slægter, kender, hvorledes det er at søge efter de aner, der forlader et sogn. De ved hvilket besvær, det er at lede efter vielser, dødsfald, fødsler m.m. Hvor skal der søges? »Almindeligvis bliver det i de tilgrænsende sogne man ser, og kik så her, hvor langt borte fra et sogn, det egentlig kunne være, at en kirkelig handling fandt sted, især fortidens trafikmidler taget i betragtning.

»Det er mest vielsesdatoer, men kan også være en trolovelsesdag der er skrevet. Desuden er, hvis udensogns noteret hvorfra de kommer.

»Enkelte steder forekommer ....., det er når navnene mangler eller er helt ulæselige.

ØRUM SOGN

Register over viede eller trolovede 1719 - 1814.

1719:	ingen:	dato Peder Mortensen & .... Graversdt.
	5.2	Mats Christensen & Johanne Nielsdt.
1721	15.4	i Lodbjerg Peder Jebsen, Løgstrup & Maren Iversdt.
	26.10	Anders Villatsen Mardal & Voldborg Christensdt.
1723	18.4	Peter Nielsen & Maren Jensdt.
1724	12.2	Poul Christen & ... Christensdt. i Heegaard.
	6.8	Laurits Andersen, Hørdum & Johanne Jensdt.
1728	26.2	Morten Bertelsen & Giertrud Christensdt. i Annexgården.
	5.9	Peder Christensen & Anna Christensdt. i Annexgården.
	28.11	Thomas Lauridsen, Heltborg & Dorethe Laursdt. i Heegård.
1729	27.2	Christen Knudsen, Tølbøll & Bodil ..dersdt., Svinborg.
1731	22.2	Laurids Pedersen, Knudsgård & Elisabeth Lauridsdt. Hylding.
1732	9.3	Matz Ollesen & Kirsten Andersdt., Ørum.
	29.6	Olle Christensen, Spails & Maren Jensdt. Ørum.
1733	11.10	i Lodbjerg Jens Simonsen & Anna Thomasdt.
1738	u/dato	Peder Christensen & Karen Nielsdt.
1739	5.3	Laurids Madsen & Sidsel Mortensdt.
1743	16.10	Søfren Jensen & Johanne Nielsdt.
	12.12	Søfren Søfrensen & Maren Jensdt.
1744	26.3	Knud Nielsen & Kirsten Olufsdt.
	16.4	Peder Henrichsen & Maren Christensdt.
	8.5	i Hassing Corporal Niels Andersen & Karen Jensdt.
	10.11	Christen Jensen & Anna Andersdt.
	3.12	i Grurup Lars Jensen & Johanne Christensdt.
1745	25.6	Christen Andersen & Kirsten Nielsdt.
1748	19.2	Jens Nielsen & Karen Larsdt.
	6.10	i Heltborg Lars Pedersen & Maren Salmansdt.
	8.11	Christen Pedersen & Gertrud Jensdt.
	8.12	Niels Krog & Else Dahl.
1749	3.10	Peder Berentsen & Maren Jensdt.
1752	3.12	Anders Madsen & Kirsten Madsdt.
	15.12	Uhrmager Jens Villadsen & Sidsel Marie Søfrensdt.
1753	21.10	Niels Andersen, Trankjær & Maren Christensdt.
	14.12	Jens Jensen & Maren Søfrensdt.
1754	.5	Thomas Pallesen, Ørumby & Maren Nielsdt. Ørumgård.
	24.9	i Vestervig Fædder Høyer, Salling & Frk. Leth, Ørum.
1755	24.2	Anders Nielsen & Johanne Christensdt.
	27.2	i Vestervig Poul Justesen & Maren Christensdt.
	23.4	Peder Knudsen & Maren Madsdt.
	1.7	Jens Madsen & Mette Nielsdt.
	12.11	Jens Madsen & Johanne Andersdt.
1757	21.10	Niels Pedersen & Anna Pedersdt.
1759	5.3	Niels Stephansen & Kirsten Andersdt.
	19.6	Anders Mortensen & Kirsten Jensdt.
	29.6	Peder Madsen & Johanne Larsdt.
	6.11	Jens Nielsen & Sidsel Søfrensdt.
	28.12	Peder Henrichsen & Maren Christensdt.

1760	13.2	Christen Sørensen & Karen Larsdt.
1761	20.10	Jens Frederichsen & Maren Christensdt.
	26.11	Christen Olufsen & Kirsten Andersdt.
1764	14.12	Lars Thomasen & enke Maren Andersdt.
1766	7.3	Mogens Poulsen & Anna Lausdt. Sallingboe.
	10.10	Knud Mølgaard & Maren Larsdt.
1767	27.2	Christen Pedersen Kudsk & Else Villadsdt. bg. tjente på Ørum. Brudgommen døde på vielsesdagen.
1768	29.1	Poul Christensen Tækker & Chirstine Larsdt., Svinborg.
1781	28.9	Niels Pedersen & Maren Eskilsdt.
	6.10	i Bedsted Anders Nielsen & Margrethe Knudsdt.
1783	1.4	Anders Povelsen & enke Anne Madsdt.
	18.10	enkemd. Knud Salmansen, Tåbel - Vestervig & Kirsten Lauridsdt., Hvidbjerg Præstegård.
1784	14.8	Morten Adamsen & Kirsten Povelsdt. bg. Ørumgård.
	4.12	Jens Ladefoged, Ørumgård & Else Lauridsdt., degneenke.
1785	26.11	Peder Pedersen Leegaard & enke Mette Laursdt.
1786	6.1	enkemd. Povel Christensen, tækker & Margrethe Knudsdt.
	18.2	Knud Christensen & Kirstine Laursdt.
1787	23.11	Niels Pedersen Kaarsgaard, Ørum & Anne Marie Nielsdt.
1788	7.3	Niels Jensen, Ørumby & Maren Andersdt.
	3.5	enkemd. Anders Mortensen & enke Sidsel Sørensdt.,Hedegårdene.
	19.12	Soldat Jens Peiter Jespersen & Maren Andersdt.
1789	20.12	enkemd. Jens Peiter Jespersen & Mette Jensdt.
1790	2.10	i Bedsted Peder Jensen Kjær, Hunskjær & Kirsten Pedersdt.Korsgaard, Ørum.
	22.10	Ladefoged Niels Jensen Odgaard, Ørumgård & stuepige Johanne Eskildsdt.
1791	26.2	Niels Knudsen, Krogen, Ørum & enke Mette Laursdt.
1792	10.8	Søren Knattrup, Sønderhå & Mariane Mogensdt. Trankjær.
	30.9	Niels Mogensen, Vestervig & Else Marie Villadsdt.
	25.11	i Hvidbjerg Christen Christensen Ploumann & Chr. Dals enke Kirstine Pedersdt., Madsted.
1794	1.2	Laust Villadsen & Mette Pedersdt., Svinborg.
	8.9	Christen Hvid, Svinborg & Else Andersdt. Ørumby.
1795	15.9	i Vestervig Mads Jensen, Vestervig & Stine Pedersdt., Ørum Slotshus.
	10.9	Christen Jensen & Ane Christensdt., Hedegård.
	5.11	enkemd. Laust Laustsen Sund, Koldby & Maren Christensdt., Ørum.
	21.11	Peder Overgaard, Overgård, Hvidbjerg & Zidsel Knudsdt., Ørumby.
1797	20.10	hr. Bartold Ripe, købmand i Thisted & jomfru Anna Cathrina Hovedstrup.
	10.11	Isak Pretzmann ejer af Vejlegård & jomfru Anna Margaretha Hovedstrup, Ørum Hovedgård.
1798	13.7	Jørgen Pedersen Kiersgaard, Bobjerggård, Salling & jomfru Kristine Qvistgaard, Ørumgård.
1799	2.2	Chren Chren & Else Marie Laursdt.
1800	3.5	Christen Jensen, Lodbjerg & Zidsel Knudsdt., Ørum.
	10.5	Anders Christensen, Ørum & Maren Christensdt., Hedegårdene.
1801	8.5	hmd. Jens Jensen & Else Marie Knudsdt. Ørum.
1802	1.5	Morten Christian Nielsen, Lyngs & Kirsten Andersdt.
1805	20.7	Christen Pedersen, Bedsted & Maren Catrine Andersdt.
	1.9	Søren Jensen & Mariane Andersdt.
1807	31.7	Jens Jensen Løvstrup & Kirsten Andersdt.
	10.1	enkemd. Laust Pedersen & Ane Marie Olesdt., Spailsgård.
	24.10	enkemd. Graves Jensen, Sønderhå & Mette Marie Erichsdt. Svindborg.
1809	18.6	Frederich Wilhelm Etler & jomfru Bolette Schach, Ørum.
	29.10	Niels Christensen & Ane Marie Andersdt.
	29.10	Peder Bach & Sidsel Christensdt., Ørum.
1810	25.2	Jens Erichsen, Svindborg & Maren Andersdt., Hvidbjerggård.
1811	26.1	Erich Jensen, Hassing & enke Karen Andersdt., Ørum.
	2.11	Knud Nielsen & Gertrud Sophie Tvisdt.
	16.12	Hans Christian Jensen, Svindborg & Maren Nielsdt., Ørum.
1812	25.4	Niels Christensen & Maren Jensdt., Ørumby.
	5.7	enkemd. Christen Jensen & enke Mette Jensdt.
1813	5.12	Peder Christensen & Else Erichsdt.
1814	13.3	Eiler Nielsen, Bedsted & Kirstine Pedersdt., Hvidbjerg.
1815	4.2	enkemd. Jens Degn, Ørum & Ane Kirstine Christensdt., Lemvig.
	8.4	Mads Jensen, Hvidbjerg & Ane Cathrine Olsdt., Ørum.
	25.6	Salomon Olesen & Ane Margrethe Larsdt.

Ørum gl. Skole

Elever på Ørum gl. Skole - 1918.

Hvordan får du kontakt til Egnshistorisk Forening for Sydthy?

Drejer det sig om medlemsskab, spørgsmål og/eller forslag til foreningsarbejdet med mere: Kontakt da et bestyrelsesmedlem eller en kontaktperson:

Bestyrelsen:

Elly Mardal (formand), Birkevej 11,
7760 Hurup. Tlf. 97 95 27 93.

Eigil T. Andersen (næstformand), Lodbjergvej 39,
7770 Vestervig. Tlf. 97 94 80 25.

Jytte Sunesen (kasserer), Brendgårdvej 67, Ydby,
7760 Hurup. Tlf. 97 95 64 05.

Leif Krogsgård, Morup Møllevej 11,
7755 Bedsted. Tlf. 97 94 55 09.

Lisbeth Ejlersen (sekretær), Vibevej 29,
7760 Hurup. Tlf. 97 95 30 04.

Sogne-kontaktpersoner:

Agger: Jens Andersen, Blåbærvej 10,
Agger. 7770 Vestervig. Tlf. 97 94 26 29.

Bedsted: Leif Krogsgaard, Morup Møllevej 11,
7755 Bedsted. Tlf. 97 94 55 09.

Poul Wensien, Gyvelvænget 5,
7755 Bedsted. Tlf. 97 94 58 07.

Boddum: Anker Mardal, Burhøjgårdvej 2,
Boddum, 7760 Hurup. Tlf. 97 95 90 93.

Gettrup: Egon Olesen, Ydbyvej 92,
7760 Hurup. Tlf. 97 95 64 30.

Grurup: Bodil Lund Larsen, Visbyvej 23,
7755 Bedsted. Tlf. 97 94 56 75.

Hassing: Jens Søndergaard, Udsigten 12,
Hassing, 7755 Bedsted. Tlf. 97 94 61 99.

Helligsø: Kresten Munch, Helligsøvej 44,
7760 Hurup. Tlf. 97 95 63 17.

Heltborg: Anne Larsen, Landevejen 61,
7760 Hurup. Tlf. 97 95 19 71.

Hurup: Lisbeth Ejlersen, Vibevej 29,
7760 Hurup. Tlf. 97 95 30 04.

Svend Å Kristensen, Degnebakken 18,
7760 Hurup. Tlf. 97 95 20 83.

Hvidbjerg: Vera Møller, Hedegårdsvej 11,
Svankjær, 7755 Bedsted. Tlf. 97 94 81 63.

Hørdum: Jens J. Krogh, Møllevangen 5,
Hørdum, 7752 Snedsted.
Tlf. 97 93 63 61.

Koldby: P. Elgaard Jensen, Borgergade 30,
Koldby, 7752 Snedsted. Tlf. 97 93 60 81.

Lodbjerg: Eigil T. Andersen, Lodbjergvej 39,
7770 Vestervig. Tlf. 97 94 80 25.

Skyum: Jens Tølbøll, Tinggårdsvej 2, Skyum
7752 Snedsted. Tlf. 97 93 61 67.

Sydthy: Elly Mardal, Birkevej 11,
7760 Hurup. Tlf. 97 95 27 93.

Vestervig: Peter Bolt Larsen, Margrethevej 13,
7770 Vestervig. Tlf. 97 94 12 30.

Ruth Visby, Klostergade 44,
7770 Vestervig. Tlf. 97 94 12 66.

Bjarne Madsen, Astrupvej 6,
7755 Bedsted. Tlf. 97 94 58 03.

Villerslev: Folmer Tybirk, Kirkebakken 4,
Villerslev, 7755 Bedsted.
Tlf. 97 94 60 27.

Visby: Hans Petersen, Oddesundvej 248,
7760 Hurup. Tlf. 97 95 14 03.

Ydby: Jytte Sunesen, Brendgårdsvej 67,
Ydby, 7760 Hurup. Tlf. 97 95 64 05.

Ørum: Villiam Mortensen, Lodbjergvej 54,
Ørum, 7755 Bedsted. Tlf. 97 94 80 78.

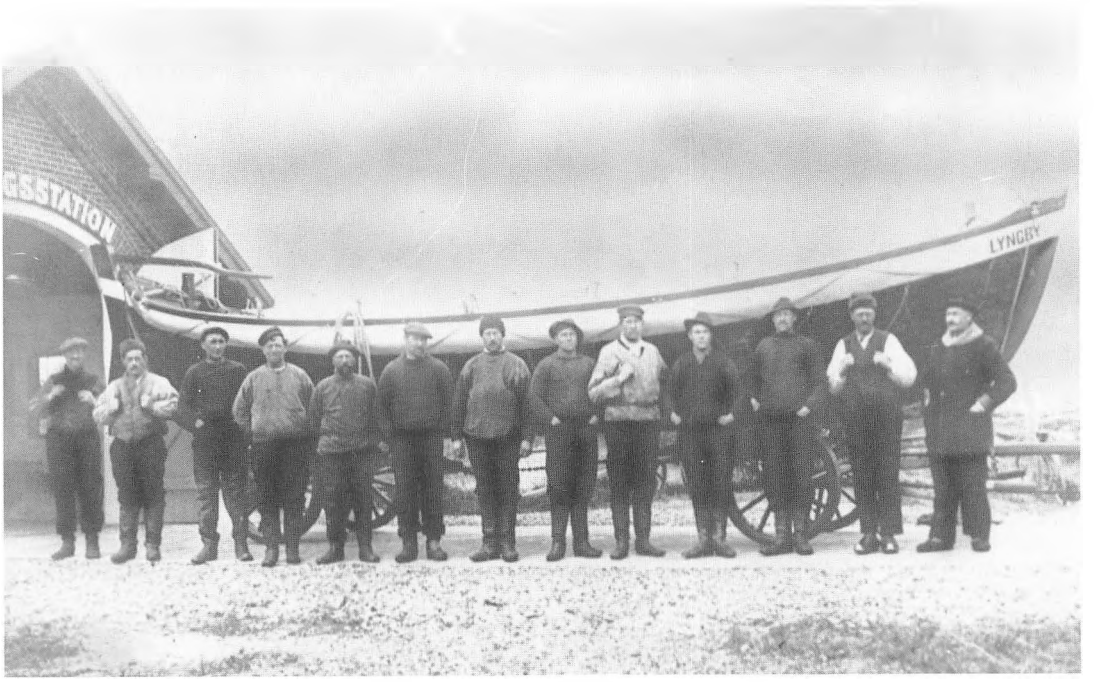

Mandskab og redningsbåd i Lyngby - tiden ukendt.

Husmandsforeningen besøger »Gårdhusmolle«, Vestervig. Bagerst f. v. Niels Frokjær, 2. vk. f. v. Chr. og Marie Frokjær m/datter.

Årbogen tilsendes alle medlemmer:
Kontingent for 1998:
Kr. 70,- for enlige - kr. 90,- for par.

ISSN 0900 - 2103 · ISBN 87 88 919 13 7